

**Подільський спеціальний навчально-реабілітаційний
соціально-економічний коледж
Кам'янець-Подільська міська організація Національної спілки
краєзнавців України**

РОЛЬ ООН У СУЧАСНОМУ СВІТІ

*матеріали наукового симпозиуму, присвяченого 75-річчю від дня
заснування Організації Об'єднаних Націй*

м. Кам'янець-Подільський, 22 жовтня 2020 р.

Кам'янець-Подільський, 2020

УДК 341.123.(063)

ББК 63.3(0)6+66.4(0)612

Р 68

*Рекомендовано до друку вченою радою Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу,
протокол від 28 жовтня 2020 р. №12*

Рецензенти:

Степанчук Ю. С., доктор історичних наук, професор кафедри історії та культури України Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського;

Митрофаненко Ю. С., кандидат історичних наук, старший викладач кафедри теорії і методики середньої освіти КЗ «Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського» (м. Кропивницький)

Редакційна колегія:

Тріпак М. М., кандидат економічних наук, доцент (голова); Комарніцький О.Б., доктор історичних наук, доцент (заступник голови); Топорівська Я.В. кандидат педагогічних наук, доцент; Гуменюк І.Л., кандидат економічних наук; Комарніцька Л. М., кандидат філологічних наук (відповідальний редактор); Скрипник А. Ю., доктор історичних наук, доцент; Палилюлько О.М., кандидат історичних наук; Гераймович В.Л., кандидат економічних наук, доцент.

Н 68 Роль ООН у сучасному світі: матеріали наукового симпозіуму, присвяченого 75-річчю від дня заснування Організації Об'єднаних Націй, м. Кам'янець-Подільський, 22 жовтня 2020 р. / [редкол.: М. М. Тріпак (гол.) та ін.]. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2020. 154 с.

До збірника увійшли доповіді учасників наукового симпозіуму «Роль ООН в сучасному світі», який відбувся 22 жовтня 2020 р. у Кам'янці-Подільському. У збірнику прослідковано передумови та історію створення Організації Об'єднаних Націй, структуру і основні напрямки діяльності ООН на сучасному етапі, показано діяльність України в ООН у 1991-2020 рр., участь військовослужбовців Кам'янця-Подільського у миротворчих акціях ООН.

Видання адресоване науковцям, викладачам, студентам та всім, хто цікавиться історією України, всесвітньою історією, історією міжнародних відносин та дипломатії.

Статті публікуються у редакції авторів

УДК 341.123.(063)

ББК 63.3(0)6+66.4(0)612

ПЕРЕДУМОВИ ТА ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ	5
<i>Валерій Нестеренко</i>	
ІСТОРІЯ УТВОРЕННЯ ООН: ОСНОВНІ ЕТАПИ	5
<i>Олег Коркушко</i>	
ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ.....	12
<i>Софія Борецька</i>	
ПОЗИЦІЯ СРСР ПІД ЧАС ПРОЦЕСУ СТВОРЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ.....	18
<i>Олександр Комарніцький, Людмила Комарніцька</i>	
СТВОРЕННЯ НАТО ЯК РЕЗУЛЬТАТ НЕЗДАТНОСТІ ООН ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ ЗАБЕЗПЕЧИТИ МИР У СВІТІ: НА МАТЕРІАЛАХ НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА «НАТО – СИЛА, ЩО ЗАХИЩАЄ МИРНИХ ГРОМАДЯН».....	27
<i>Валентина Загалевиц</i>	
Україна – співзасновниця ООН.....	31
<i>Ірина Гуменюк, Олена Бачинська</i>	
ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ: ОСВІТА, НАУКА, КУЛЬТУРА..	35
<i>Оксана Палилюцько</i>	
УЧАСТЬ УКРАЇНИ У РОБОТІ ООН у 1991-2020 рр.....	40
<i>Альона Динич</i>	
МИРОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ООН У ХХІ ст.	43
<i>Людмила Воронюк</i>	
З ЖИТТЄВОЇ ІСТОРІЇ ПІДПОЛКОВНИКА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ХОПТЯ ОЛЕГА ВАСИЛЬОВИЧА	49
<i>Олег Складанівський</i>	
УЧАСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТРЕТЬОГО ОКРЕМОГО ІНЖЕНЕРНОГО БАТАЛЬЙОНУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЯХ ТИМЧАСОВИХ СИЛ ООН У ЛІВАНІ З ПІДТРИМАННЯ МИРУ І БЕЗПЕКИ.....	52
<i>Неля Павлевич</i>	
УЧАСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО У МИРОТВОРЧИХ АКЦІЯХ ООН	59
<i>Геннадій Гапоненко, Наталія Гапоненко</i>	
ЮНЕСКО: ТЕНДЕНЦІЯ ПЕРЕХОДУ ВІД ПОНЯТТЯ «КВАЛІФІКАЦІЯ» ДО ПОНЯТТЯ «КОМПЕТЕНЦІЯ».....	64
<i>Анатолій Скрипник</i>	
УКРАЇНА-ЮНЕСКО – ІСТОРІЯ І СЬОГОДЕННЯ.....	70
<i>Валентин Пагор</i>	
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ ТА ЮНЕСКО: ОГЛЯД ПІДГОТОВКИ НОМІНАЦІЙНОГО ДОСЬЄ	75

<i>Оксана Старик</i> ДЕРЕВ'ЯНА ЦЕРКВА СВЯТОГО ДУХА – СПАДЩИНА ЮНЕСКО В УКРАЇНІ.....	79
СТРУКТУРА І ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ООН НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ.....	84
<i>Геннадій Кучеров</i> РЕФОРМУВАННЯ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН – НАГАЛЬНА ПОТРЕБА СЬОГОДЕННЯ.....	84
<i>Володимир Дудченко, Інна Іванюк</i> ООН В ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ І МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ВИМІРІ	86
<i>Таїса Боровисюк</i> ООН - УКРАЇНА: ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ЕТИЧНА ЦІННІСТЬ ТА КЛЮЧОВА УМОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА	91
<i>Інна Гуменюк</i> НЕДОСКОНАЛІСТЬ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ООН ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ	97
<i>Вадим Покалюк</i> ОРГАНІЗАЦІЯ ООН З ПИТАНЬ ПРОДОВОЛЬСТВА ТА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА	104
<i>Наталія Мак</i> ПРОГРАМА ООН З НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА (ЮНЕП)...	108
<i>Наталія Сторожук</i> КОНВЕНЦІЯ ООН ЯК ДЕРЖАВНА ПРАВОВА БАЗА СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДИТИНСТВА.....	111
<i>Тетяна Павловська</i> ІСТОРІЯ ЗАСНУВАННЯ ВОЛОНТЕРСТВА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ ТА УЧАСТЬ ООН В ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ.	120
<i>Альбіна Фаїн</i> ДІЯЛЬНІСТЬ ООН, СПРЯМОВАНА НА ВИРІШЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН	124
<i>Інна Михайлова</i> БУКОВІ ПРАЛІСИ КАРПАТ – ОБ'ЄКТ ВСЕСВІТНЬОЇ ПРИРОДНОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО	132
<i>Сергій Чорний</i> ДОГОВІР ПРО НЕРОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ (ДНЯЗ): ОСНОВНІ ЕТАПИ УКЛАДЕННЯ.....	138
<i>Марина Колісник, Оксана Марунчак</i> ООН ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ МІЖНАРОДНІЙ СПІЛЬНОТІ ТА БЕЗПЕЦІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	145
НАШІ АВТОРИ	152

ПЕРЕДУМОВИ ТА ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

Валерій Нестеренко

ІСТОРІЯ УТВОРЕННЯ ООН: ОСНОВНІ ЕТАПИ

У статті прослідковується процес утворення ООН від 1941 р. до 1945р. Аналізуються причини та передумови утворення цієї міжнародної організації. Зазначається, що вона була створена як спадкоємниця Ліги Націй для вирішення питань збереження миру у світі. Провідну роль у створенні ООН відіграли США, Велика Британія та СРСР. УРСР теж виступила співзасновницею цієї світової організації.

Ключові слова: ООН, Ліга Націй, СРСР, Велика Британія, США, УРСР, статут, Атлантична хартія, Ялтинська конференція, Тегеранська конференція, Асамблея, Рада Безпеки.

Попередницею ООН була Ліга Націй. Жахливі наслідки Першої світової війни змусили провідні держави світу утворити спеціальну авторитетну міжнародну організацію, яка б займалась профілактикою та вирішенням складних міждержавних конфліктів. Нею стала Ліга Націй. Її статут було прийнято 28 квітня 1919 р. Ініціатором створення цієї організації став американський президент В. Вільсон. Він вважав, що Ліга Націй буде єдиним гарантом майбутнього миру й розглядав її як інструмент посилення міжнародного впливу США. Спочатку членами цієї організації стали 44 країни, пізніше 52. Основними органами Ліги Націй були: асамблея (збори) представників всіх членів організації, Рада Ліги, а також постійний секретаріат.

Рада Ліги Націй складалася з чотирьох постійних членів (Англія, Франція, Італія, Японія) та чотирьох непостійних, які щорічно переобиралися. Головне завдання Статуту Ліги Націй: колективні дії в разі порушення статуту і війни; збереження незалежності і територіальної цілісності держав; якщо конфлікт не вирішити самостійно, учасники можуть звернутися до арбітражу або Ради ЛН; сторони не повинні вдаватися до воєнних дій протягом 3 місяців після початку скликання конференції з конфлікту. Заходи проти порушень: порушення миру розглядається як війна проти усіх членів Ліги; ведення повної економічної і політичної ізоляції; формування військ з національних контингентів з метою примусу до миру.

У 1920-ті роки Ліга Націй мала певні успіхи у своїй миротворчій діяльності. Так, удалось вирішити територіальні конфлікти між Швецією і Фінляндією за Аландські острови, прикордонні конфлікти між Югославією та Албанією, між Грецією та Болгарією. Але це були конфлікти між невеликими державами, які аж ніяк не могли претендувати на роль провідних у Європі.

Проте, у 1930-ті роки стало очевидним, що організація не справляється зі своїми завданнями щодо забезпечення миру. Вона не змогла запобігти

вторгненню італійських фашистських військ в Абісінію у 1936 р., а санкції, накладені на агресора, не мали ніякого ефективного результату. У липні 1936 р. розпочався озброєний конфлікт між іспанськими республіканцями і націоналістами. Іспанський міністр закордонних справ, апелював до Ліги у вересні 1936, щоб війська Ліги захистили її територіальну цілісність і політичну незалежність. Проте, Ліга не змогла ні безпосередньо вступати в громадянську війну в Іспанії, ні запобігти іноземному втручання в конфлікті. Гітлер і Муссоліні допомагали націоналістам, Радянський Союз – іспанським республіканцям. Не змогла ЛН запобігти і захопленню Японією Маньчжурії у 1933 р., хоч агресора і було виключено з Ліги Націй.

І зовсім втратила будь-який вплив Ліга Націй у другій половині 30-х років. Вона нічого не зробила для протидії аншлюсу гітлерівцями Австрії, захопленню нацистами Чехословаччини, Польщі, інших держав, радянській агресії проти Фінляндії та Прибалтійських держав. Тоталітарні Німеччина та СРСР перестали бути її членами, тому Ліга Націй якось вплинути на них не мала ніякої можливості. Формально Ліга Націй проіснувала до 1946 р., але вже починаючи з 1940 р. вона засідання не проводила.

Її неспроможність запобігти розв'язуванню світового військового конфлікту не тільки не послужила перешкодою на шляху розробки нових планів створення універсальної міжнародної організації, але багато в чому стимулювала цей процес. Протягом усього періоду Другої світової війни держави антигітлерівської коаліції шукали прийнятні форми післявоєнного світоустрою.

Ще з перших днів війни було поставлене питання про створення організації міжнародної безпеки. Світові уряди вирішили, нарешті, дійти згоди. І донині ніхто не дасть точної відповіді на питання, хто ж першим запропонував ідею створення Організації Об'єднаних Націй. На Заході вчені вважають, що головною причиною її створення став документ від 14 серпня 1941 р. – Атлантична хартія Рузвельта й Черчилля. У колишньому Радянському Союзі дослідники неодноразово посилялися на радянсько-польську декларацію від 4 грудня 1941 р. проте, цей юридичний документ навряд чи мав такий великий міжнародний вплив.

14 серпня 1941 р. в період найбільших успіхів Гітлера та його союзників у війні проти СРСР Президент США Рузвельт та прем'єр-міністр Великої Британії опублікували сумісну декларацію, якій призначено було увійти до історії під ім'ям «Атлантичної хартії». Цей документ не був договором між двома державами. Як указувалося в самому документі, він тільки підтверджував «деякі загальні принципи національної політики названих країн (США і Великої Британії), принципи, на яких вони базували свої надії на краще майбутнє світу».

З восьми пунктів Атлантичної хартії два мали пряме відношення до питання про міжнародну організацію. «Після остаточного знищення нацистської тиранії» свідчив пункт шостий, президент США і прем'єр-міністр Сполученого Королівства «сподіваються на устанавлення миру, який дасть всім країнам можливість жити в безпеці на своїй території, а також

забезпечити таке становище, при якому всі люди у всіх країнах могли б жити все своє життя, не знаючи ні страху, ні потреби».

У пункті сьомому мовилося, що такий мир повинен надати всім можливість вільно, без всяких перешкод, плавати по морях і океанах, а завершальний пункт Хартії – пункт восьмий – містив наступний план організації світу: «Вони» (президент США і прем'єр-міністр Сполученого Королівства) «вважають, що всі держави світу повинні з міркувань реалістичного і духовного порядку відмовитися від застосування сили, оскільки ніякий майбутній мир не може бути збережений, якщо держави, які загрожують або можуть загрозовувати агресією за межами своїх держав...». Основні принципи міжнародної справедливості отримали вираз і в інших пунктах Атлантичної хартії: відмова від експансії; відмова від територіальних змін, без вільно вираженого бажання зацікавлених народів; право кожного народу обирати собі форму правління; доступ для всіх країн, на рівних підставах, до світових джерел сировини.

Атлантична хартія була складена двома видатними представниками тодішньої західної демократії. Було очевидне, що їй забезпечена повна моральна підтримка з боку Сполучених Штатів. Тому Атлантична хартія справила глибоке враження на союзників. Вона була вісником надії для окупованих країн. Хартія указувала на реальну можливість створення усесвітньої організації, заснованої на непорушних принципах міжнародної моралі. Незабаром після зустрічі Черчилля з Рузвельтом, в Лондоні відбулася нарада представників десяти урядів. На цій нараді було взято урочисте зобов'язання укріплювати співдружність і подавати усіляку підтримку при проведенні в життя основних принципів Атлантичної хартії. Відповідна декларація була підписана 24 вересня 1941 р. представниками Радянського Союзу і наступних дев'яти окупованих нацистами країн Європи: Бельгії, Чехословаччини, Греції, Люксембурга, Нідерландів, Норвегії, Польщі, Югославії і представниками французького генерала де Голля.

У жовтні 1943 р. на Московській конференції міністрів закордонних справ держав антигітлерівської коаліції (США, Великої Британії, СРСР і Китаю) була підтверджена «необхідність створення в можливо коротший термін загальної міжнародної організації для підтримки міжнародного миру і безпеки, заснованої на принципі суверенної рівності всіх миролюбних держав». На тій же конференції було ухвалено рішення щодо доцільності проведення попереднього обміну «поглядами з питань, пов'язаних зі створенням нової міжнародної організації, для підтримки міжнародного миру і безпеки».

На Тегеранській конференції керівників трьох союзних держав (СРСР, США і Великої Британії), що відбулася 28 листопада – 1 грудня 1943 р., питання про міжнародну організацію також обговорювалось. Під час бесіди Ф. Рузвельта і Й. Сталіна 1 грудня 1943 р. останній висловив думку щодо доцільності створення єдиної світової організації. Рузвельт, Сталін і Черчилль опублікували нову декларацію, в якій сповіщали про розробку ними узгоджених планів для остаточної перемоги. З питання про мир

Декларація проголошувала: «Ми віримо, що згоду, що існує між нами, забезпечить міцний мир. Ми повністю визнаємо високу відповідальність, покладену на нас і на всіх Об'єднаних Націях, за укладення такого миру, який дістане схвалення переважної маси народів земної кулі і який усуне лиха і жахи війни на багато поколінь».

З 21 серпня по 28 вересня 1944 р. у Думбартон-Оксі (США) відбулася конференція представників СРСР, США і Великої Британії, яка, по суті, передувала переговорам трьох держав з питань створення Організації Об'єднаних Націй (ООН). Союзникам вдалося знайти компромісні рішення щодо цілей діяльності Організації та принципів її функціонування, а також підтримки миру і безпеки. Окрім цього, на конференції в Думбартон-Оксі делегації досягли згоди стосовно функцій і уповноважень, які повинні мати основні органи ООН. Проте щодо процедури голосування в Раді Безпеки компромісу досягнуто не було. Не були вирішені також й інші питання: про Статут Міжнародного суду, про міжнародну територіальну опіку, про місце перебування штаб-квартири Організації та ін. За наслідками переговорів у Думбартон-Оксі були розроблені «Пропозиції щодо створення Загальної міжнародної організації безпеки», схвалені СРСР, США, Великою Британією і Китаєм, що послужили основою роботи конференції Організації Об'єднаних Націй в Сан-Франциско.

Згідно плану, прийнятому в Думбартон-оксі, Організація Об'єднаних Націй повинна була мати наступні чотири основні органи: Генеральну Асамблею, в якій брали би участь всі члени Організації; Раду Безпеки, у складі одинадцяти членів, причому п'ять з них мають бути постійними членами і шість – обиралися б Генеральною Асамблеєю з числа решти держав – членів Організації на дворічний термін; Економічної і Соціальної Ради і Міжнародного Суду. Крім того, було передбачено створення Секретаріату.

Суть плану полягала в тому, що відповідальність за запобігання майбутнім війнам мала бути покладена на Раду Безпеки. До компетенції Генеральної Асамблеї було віднесено право розглядати і обговорювати питання і робити рекомендації в цілях заохочення міжнародної співпраці і залагоджування конфліктів, що можуть порушити загальне благополуччя. Вона мала право обговорювати питання співпраці в справі підтримки миру і безпеки, а також питання роззброєння, оскільки справа стосувалася загальних принципів. Але вона не мала права робити рекомендацій ні по яких питаннях, що знаходяться вже на розгляді Ради Безпеки, і всі питання, що вимагають вживання яких-небудь заходів, повинні були передаватися Раді Безпеки.

Надзвичайно важливе питання про порядок голосування в Раді Безпеки було залишене на конференції в Думбартон-Оксі відкритим. Істотною особливістю плану, прийнятого в Думбартон-Оксі, було також і те, що держави – члени Організації зобов'язувалися надавати в розпорядження Раді Безпеки збройні сили для сприяння виконання його завдання підтримки миру і безпеки та придушення актів агресії.

План був підданий ретельному обговоренню у багатьох країнах. Уряд Великої Британії опублікував докладний коментар, а в Сполучених Штатах Державний департамент розповсюдив 1 900 000 екземплярів тексту проекту, прийнятого в Думбартон-Оксі, і організував ряд лекцій, радіопрограм та кінематографічних сеансів для пояснення суті цього проекту. Зауваження і конструктивна критика поступили від ряду урядів, зокрема від Австралії, Бельгії, Канади, Нідерландів, Нової Зеландії, Норвегії, Польщі, Радянського Союзу, Сполученого Королівства, Сполучених Штатів, Чехословаччини, Франції і Південно-Африканського Союзу.

Під час Кримської конференції керівників трьох союзних держав у лютому 1945 р. була розв'язана найважливіша проблема щодо голосування в Раді Безпеки. У грудні 1944 р. Ф. Рузвельт надіслав Й. Сталіну і У. Черчиллю пропозицію, яка з незначними редакційними змінами була ухвалена в Ялті. Передбачалося, що рішення Ради Безпеки з непроцедурних питань приймаються «більшістю в сім голосів членів, включаючи співпадаючі голоси постійних членів, причому сторона, що бере участь у суперечці, утримується від голосування при ухваленні рішень. Це, по суті, означало вимогу одноголосності великих держав – постійних членів Ради Безпеки при ухваленні найважливіших рішень, що стосуються збереження миру, включаючи всі економічні та військові примусові заходи. За задумом розробників, правило одноголосності, яке трактується як право вето великих держав, підкреслювало їх «особливу відповідальність за збереження загального миру» і зайвий раз стверджувало, що «влада міжнародної організації не може бути використана проти великих держав».

Тоді ж, на конференції в Криму, було ухвалено рішення про початок 25 квітня 1945 р. роботи Конференції Об'єднаних Націй в Сан-Франциско, покликаної виробити Статут ООН і заснувати нову Організацію. Уже 5 березня 1945 р. уряд США від імені чотирьох держав надіслав запрошення державам, що підписали декларацію Об'єднаних Націй 1 січня 1942 р. та приєдналися до неї згодом і оголосили до 1 березня 1945 р. війну державам гітлерівської коаліції.

На Ялтинській конференції на найвищому рівні главами трьох держав Й. Сталіним, Ф. Рузвельтом та У. Черчиллем обговорювалося питання щодо вступу УРСР до ООН. Рузвельт раніше заявляв, що у разі поновлення вимог СРСР про членство в ООН радянських республік, він наполягатиме на членстві в ООН всіх 48 штатів США. Позиція англійців також була скоріше негативною, але на попередній зустрічі на Мальті англійці домовилися з американцями, що з тактичних міркувань проти радянських вимог першими виступлять США. Та всупереч сумнівам своєї делегації ніхто інший, як Ф.Рузвельт, запропонував піти на поступки Й.Сталіну.

В Ялті 7 лютого 1945 р. на четвертому пленарному засіданні народний комісар іноземних справ СРСР В.Молотов порушив питання про членство в ООН радянських республік. У своєму вступному слові він вказав на зміни в радянській Конституції від 1 лютого 1944 р., згідно з якими радянські республіки могли встановлювати закордонні зв'язки. В. Молотов все ж не

зажадав членства в ООН усіх радянських республік, а обмежився лише Україною, Білоруссю та Литвою.

Знаючи про загальні настрої на конференції, радянський міністр не став загострювати ситуацію, а членство трьох республік в ООН мотивував тим, що вони займають провідне становище в Радянському Союзі, як у внутрішній, так і в зовнішній політиці, та понесли найбільші втрати під час війни, були першими територіями, на які вдерлися німці, а отже заслуговують на те, щоб на цей факт зважали.

Навів порівняння з британськими домініонами, наголосивши, що якщо передбачається їхнє членство, то на аналогічній підставі представники СРСР також можуть розраховувати на додаткові голоси. Наприкінці свого виступу В.Молотов заявив, що СРСР погодиться на пропозицію США про практику голосування в Раді Безпеки. Ця заява виявилась такою несподіванкою, що вплинула на поступливість західних держав у питанні про членство радянських республік. Згода СРСР в питанні про голосування в Раді Безпеки була сприйнята західними державами як поступка з боку Радянського Союзу і крок до створення організації миру. Тому недоцільно було ставити під загрозу готовність Радянської держави до спільної роботи в цій організації запереченнями проти їхніх вимог про додаткові голоси.

Слід підкреслити, що міністрам іноземних справ вдалося досягти спільного рішення стосовно піднятого питання. В.Молотов та А.Іден голосували за передачу на наступній установчій конференції Об'єднаних Націй запрошення на конференцію, як членів-засновників Української та Білоруської республік

8 лютого 1945 р. на засіданні голів урядів, Ф. Рузвельт запропонував міністру іноземних справ Великобританії А. Ідену доповісти про результати домовленостей. З його промови стало зрозуміло що було прийнято рішення рекомендувати проведення конференції 25 квітня 1945 р. в США. Конференція повинна була встановити список членів-засновників міжнародної організації. При цьому зазначалося, що делегати Великобританії та Сполучених Штатів підтримають СРСР у тому, щоб у числі початкових членів Об'єднаних Націй були дві радянські республіки: УРСР та БРСР.

Конференція в Сан-Франциско була однією з наймасштабніших міжнародних конференцій в дипломатичній історії. В Сан-Франциско зібралися делегати п'ятдесяти країн, що представляли понад вісімдесят відсотків населення земної кулі. Зібралися люди всіх рас, релігій і континентів, сповнені рішучістю створити організацію, здатну зберегти мир і допомогти влаштувати краще життя. На порядку денному Конференції стояли пропозиції, прийняті в Думбартон-Оксі, на основі яких делегати повинні були виробити Статут, прийнятний для всіх держав.

У Конференції брали участь 850 делегатів, а разом з їх радниками, штатом делегацій і секретаріатом Конференції загальне число осіб, що брали участь в роботі Конференції, досягало 3 500. Крім того, було понад 2500 представників преси, радіо і кінохронік, а також спостерігачів від різних товариств і організацій. Загалом, Конференція в Сан-Франциско була не

тільки однією з найважливіших в історії, але, ймовірно, і найчисленнішою зі всіх міжнародних зборів, що коли-небудь мали місце.

Глави делегацій держав-ініціаторів головували по черзі на пленарних засіданнях. На Конференції головували: Антоні Іден (Великобританія), В'ячеслав Михайлович Молотов (Радянський Союз), Едуард Стеттінус (Сполучені Штати) і Сун Цзи-вень (Китай).

На пізніших засіданнях В. М. Молотова замінив А. А. Громико, а А. Ідена – лорд Галіфакс. 25 червня делегати востаннє зібралися на пленарне засідання в залі Оперного театру в Сан-Франциско. Головував лорд Галіфакс, який представив зборам остаточний проект Статуту. Він відмітив: «Ми ніколи в житті не приймемо важливішого рішення». Зважаючи на світове значення цієї події, він запропонував відступити від звичайного способу голосування підняттям рук. Тому, коли питання було поставлене на голосування, всі делегати піднялися зі своїх місць і продовжували стояти. Те ж зробили всі присутні: службовий персонал, представники преси і близько трьох тисяч відвідувачів. Коли голова заявив про одностороннє ухвалення Статуту, зал оповістився могутніми оваціями.

Наступного дня в аудиторії Будинку ветеранів делегати один за другим підходили до великого круглого столу, на якому лежали два історичні документи: Статут Організації Об'єднаних Націй і Статут Міжнародного Суду. За кожним делегатом, на тлі яскравих фарб розташованих півколом прапорів п'ятдесяти націй, стояли інші члени делегацій. При засліплюючому світлі могутніх прожекторів кожен делегат ставив свій підпис. Представникам Китаю, першій жертві агресії з боку держав осі, випала честь підписатися першими. За ними послідували інші. Всього були 153 підписи.

«Статут Організації Об'єднаних Націй, який ви тільки що підписали», сказав президент Трумен в своєму виступі на останньому засіданні Конференції, «є міцною основою, на якій ми можемо побудувати кращий світ. Цей акт увійде до історії. Після перемоги в Європі і в очікуванні остаточної перемоги в цій самій руйнівній зі всіх воєн, ми отримали перемогу над самою війною... Разом з цим Статутом для всього людства відкривається надія на те, що настане такий час, коли всі гідні його представники дістануть можливість жити так, як це личить вільним людям».

Потім президент вказав на те, що Статут дійсно застосовуватиметься, тільки якщо всі народи світу сповняться рішучості його виконувати. «Якщо ми не зуміємо використовувати Статуту», сказав він на закінчення, «ми виявимося зрадниками по відношенню всіх тих, хто поклав своє життя за те, щоб дати нам можливість вільно і в умовах безпеки зібратися тут для створення цього Статуту. Якщо ми спробуємо використовувати його в егоїстичних цілях – на користь якої-небудь однієї нації або невеликої групи націй – ми також будемо винні в такій зраді».

З підписанням Статуту Організація Об'єднаних Націй ще не почала існувати. У багатьох країнах Статут мав бути ще схвалений конгресом або парламентом. Тому було передбачено, що Статут набуде чинності, коли уряди Китаю, Франції, Великобританії, Радянського Союзу, Сполучених

Штатів і більшості інших країн, що підписали Статут, ратифікують його і пришлють про те сповіщення Державному департаменту Сполучених Штатів.

24 жовтня 1945 року ця умова була виконана і Організація Об'єднаних Націй стала реальністю. Чотирилітня праця по розробці планів і багаторічні сподівання знайшли, нарешті, втілення в міжнародній організації, створеній з метою покінчити з війною, сприяти торжеству миру і справедливості та настанню кращого життя для всього людства. Цей день проголошено як День ООН.

Список використаних джерел та літератури:

1. Головченко В. Україна – держава-співзасновників ООН: міфи й історичні міфи). Вісник Київського Національного університету ім. Т.Шевченка URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/knu/article/download/2135/1899>
2. Драчова Т. Фомін. В. М. Ліга Націй та ООН: історичні паралелі. URL: <http://dspace.snu.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/1091/1/041-045.pdf>
3. Кульчицька О.В. Вступ УРСР до ООН як доленосне рішення Ялтинської конференції. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/91567>
4. Рєпін А.В. Миротворчий інститут ООН: віхи створення та розвитку URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/vnv_2012_18_10.pdf
5. Скрипник О. М. Історія міжнародних організацій. Навч. посіб. Умань: ПП Жовтий О.О., 2011. 226 с.

Олег Коркушко

**ІСТОРИЧНІ ЕТАПИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ
ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ**

Сфера діяльності ООН охоплює весь світ, а її всеосяжний мандат передбачає задоволення соціальних, економічних і надзвичайних потреб. Організація не представляє чийсь національні або комерційні інтереси. У виробленні найважливіших стратегічних рішень ООН беруть участь всі країни. Виконання рішень, прийнятих ООН, залежить від політичної волі її членів, а для фінансування діяльності Організації держави-члени вносять відповідні внески. В цілому, завдяки зусиллям ООН державами укладено безліч багатосторонніх угод, конвенцій, договорів і норм, які роблять світ безпечнішим і благополучним для життя. Розробка цих всеосяжних норм міжнародного права, включаючи стандарти в галузі прав людини, є найбільшим великим досягненням Організації.

Ключові слова: держави, декларація, безпека, мир, права людини, політика.

Ідея створення ООН виникла ще на самому початку Другої світової війни. 14 серпня 1941 року на борту військового корабля в Атлантичному океані поблизу о.Ньюфаундленд (Канада) президент США Франклін Рузвельт і прем'єр-міністр Великобританії Вінстон Черчилль підписали Атлантичну хартію – документ, який декларує цілі двох країн у війні проти нацистської Німеччини та її союзників, а також їх бачення післявоєнного устрою світу. 24 вересня 1941 року до цієї декларації приєднався СРСР.

1 січня 1942 року представники 26 союзних держав, які воювали проти країн гітлерівської коаліції, заявили про підтримку Атлантичної хартії, підписавши Декларацію Об'єднаних Націй. У цьому документі вперше було офіційно використана назва «Об'єднані Нації», запропоноване президентом Рузвельтом.

Ідею створення нової організації підтримували всі, але були розбіжності з питань її структури, завдань і повноважень.

У підсумку на Московській конференції міністрів закордонних справ СРСР, США і Великобританії (В'ячеслава Молотова, Корделла Хелла і Ентоні Ідена) в кінці жовтня 1943 року було підписано перший документ про створення міжнародної організації в можливо короткі терміни. У зустрічі також брав участь посол Китаю в Москві Фу Бін-чан.

Щоб потрапити на конференцію, державний секретар США Корделл Хелл здійснив перший політ у своєму житті, а після повернення з Москви прямо в аеропорту його особисто зустрічав президент Рузвельт.

Остаточна домовленість про створення ООН була досягнута в 1945 році в Ялті в ході зустрічі керівників трьох країн антигітлерівської коаліції – Йосипа Сталіна, Франкліна Рузвельта і Вінстона Черчилля.

Було домовлено, що в основу діяльності ООН буде покладено принцип одноголосності великих держав – постійних членів Ради Безпеки, що мають право вето.

Однак проблеми і розбіжності між державами, які задумали ООН, почалися ще до прийняття Статуту організації. Позиція США зазнала серйозних змін після смерті президента Рузвельта. Змінив його Гаррі Трумен, який ставився до СРСР з великою підозрілістю.

Трумену не подобалися досягнуті в Ялті домовленості про принцип одноголосності великих держав в Раді Безпеки, а також можливість використовувати право вето. Згідно розкладу сил, який сформувався на той момент в майбутньої міжнародної організації, США мали абсолютну більшість голосів в Раді Безпеки і Генеральній асамблеї. Заважало одне – право вето, яке отримувала Москва разом з іншими членами РБ ООН. Трумен сподівався змінити ситуацію на конференції в Сан-Франциско, де мав обговорюватися Статут ООН.

Масла у вогонь неприязні до комуністичного режиму підливала інформація від американського посла в Москві Аверелла Гаррімана.

Конференція в Сан-Франциско йшла з квітня по червень 1945 року. Між двома делегаціями – американською та радянською – виникла гостра дискусія про принципи дотримання домовленостей, досягнутих в Ялті і на інших зустрічах у верхах.

Треба було знайти вирішення питання про те, що повинна розглядати Рада Безпеки і що – Генеральна асамблея, тобто які справи можуть бути об'єктом застосування вето і які – ні.

Радянський Союз виступав за те, щоб всі важливі проблеми війни і миру вирішувалися Радою Безпеки. Вашингтон і Лондон наполягали на такому поділі цих проблем, яке розширювало б права Генеральної асамблеї всупереч Радбезу.

Представляв тоді СРСР посол в США Андрій Громико, який заявив, що «наша країна не дасть своєї згоди на такий Статут ООН, який сіяв би насіння нових військових конфліктів між країнами».

В результаті запеклих суперечок і після чергової заяви радянської делегації, що «змором її не взяти», противники вето відступили. Був знайдений і компроміс щодо повноважень Генасамблеї – вона могла обговорювати будь-яке питання, але не приймати обов'язкових рішень для держав – членів ООН.

26 червня 1945 року в Сан-Франциско представники 50 держав поставили свої підписи під Статутом ООН. Польща, не брала участь в Конференції, підписала Статут пізніше, встигнувши увійти в число держав – засновників ООН [2].

24 жовтня 1945 Радянський Союз став 29 державою, що здали ратифікаційну грамоту. Саме вона забезпечила потрібну кількість ратифікацій для вступу Статуту ООН в силу, що і сталося в той же день.

Перша сесія Генасамблеї ООН відкрилася 10 січня 1946 в залі Вестмінстерського палацу в Лондоні. Її перша резолюція була присвячена мирному використанню атомної енергії та ліквідації атомного та інших видів зброї масового знищення.

Там же через тиждень відбулося перше засідання Ради Безпеки ООН. Спочатку до його складу входило 11 країн, в тому числі п'ять постійних членів: СРСР, США, Великобританія, Франція і Китайська Республіка (Тайвань, в 1971 році це місце зайняла Китайська Народна Республіка).

Перша резолюція Радбезу, прийнята в Лондоні, стосувалася створення військово-штабного комітету, в який входять начальники штабів постійних членів РБ ООН або їх представники. Завдання комітету - надавати підтримку в плануванні військових операцій, ініційованих Радою безпеки, і брати участь в інших програмах з військовою спрямованістю. Однак через холодну війну ця структура практично не функціонувала.

У Лондоні також було визначено порядок виступів на загальнополітичних дискусіях в ООН. Право розпочинати отримала Бразилія, так як саме її представник підняв руку, коли ніхто не наважувався взяти слово в ході сесії першої Генасамблеї.

Після бразильців зазвичай виступають представники США – по праву господарів.

В ході першої сесії Генеральної асамблеї в Лондоні також була досягнута домовленість розмістити штаб-квартиру ООН в Нью-Йорку, а не в Європі. Існує версія, що прихильником цього рішення був Сталін. Він вважав, що таким способом можна буде прив'язати Америку до ООН і тим самим через цю організацію впливати на поведінку Вашингтона на міжнародній арені. Відкинувши ідею європейської штаб-квартири, Сталін нагадав про безславну долю Ліги Націй, розваленій напередодні Другої світової війни не в останню чергу через те, що з неї вийшли США.

З 16 серпня 1946 року штаб-квартира ООН тимчасово розмістилася в селищі Лейк Саксес, Лонг-Айленд. 14 грудня 1946 року Генеральна асамблея прийняла пропозицію Джона Д. Рокфеллера-мл. про виділення \$ 8,5 млн на придбання нинішньої ділянки для будівництва постійної штаб-квартири ООН.

У листопаді 1947 року був затверджений архітектурний план майбутньої штаб-квартири. Церемонія закладання фундаменту відбулася 24 жовтня 1949 року, а офіційне відкриття штаб-квартири відбулося 10 січня 1951 року.

З жовтня 1945 року по лютий 1946 року (у період формування організації) обов'язки генсека ООН виконував представник Великобританії Гледвін Джебб. З 1946 року ООН очолювали вісім чоловік, нинішній, дев'ятий генеральний секретар - представник Португалії Антоніу Гутерреш.

В даний час членами ООН є 193 держави світу. У момент створення організації їх було 51. За час існування ООН з 1945 року її членами в якості суверенних незалежних держав стали десятки країн, народи яких раніше перебували під колоніальним правлінням.

Переломним став 1960 рік, який назвали «роком Африки». У цьому році на політичній карті світу з'явилося 17 нових самостійних держав - колишніх колоній Великобританії, Франції, Італії та Бельгії.

У 1965 році в зв'язку з появою на карті світу нових держав сталося розширення Ради Безпеки – з 11 до 15 членів, при цьому число постійних членів Радбезу не змінилося.

Нова хвиля прийому членів відбулася після розвалу СРСР і соціалістичного блоку у Східній Європі.

Останніми в ООН вступили Східний Тимор, Швейцарія (обидві в 2002 році), Чорногорія (2006) і Південний Судан (2011).

Статус спостерігача при ООН був введений в 1946 році, коли постійним спостерігачем при ООН стала Швейцарія. З цього часу статус отримували ще 16 держав (в тому числі Австрія, Італія, Фінляндія, Японія) [2]. Індонезія – єдина країна, яка добровільно покинула ООН в 1965 році і відновила членство в 1966-му.

Двічі в історії ООН держави були позбавлені права участі в роботі Генеральної асамблеї: в 1974-1994 роках – ПАР (в зв'язку з проведенням політики апартеїду), і в 1992-2000 роках – Союзна Республіка Югославія, що

вважала себе правонаступницею Соціалістичної Федеративної Республіки Югославії і відмовилася подати заявку на вступ до ООН.

Сесії Генасамблеї ООН, що відкриваються щорічно в кінці вересня, завжди є найбільш насиченою і яскравою дипломатичною подією року. В рамках форуму проходять сотні зустрічей і виступів. Інтерес приковують ті з них, в яких учасниками є «нерозлучні вороги» – як вони поведуть себе, перебуваючи в одному приміщенні і слухаючи своїх опонентів. Виступи лідерів країн і високопоставлених дипломатів нерідко супроводжуються скандалами й екстравагантними вчинками.

Рекордсменом серед глав держав за тривалістю виступу з трибуни Генасамблеї досі є кубинський лідер Фідель Кастро. У 1960 році він говорив 4 години 29 хвилин, що стало приводом для потрапляння до Книги рекордів Гіннеса.

Іноді політикам, які виступали з трибуни ООН, ставало погано. А лівійський лідер Муаммар Каддафі в ході своєї останньої промови в ООН у вересні 2009 року довів до непритомності перекладача.

Він говорив майже дві години замість відведених регламентом 15 хвилин. У настільки тривалому виступі лівійський лідер встиг торкнутися багатьох світових проблем, в тому числі розкритикував ООН. Зокрема, він заявив про необхідність перенести штаб-квартиру організації з США в іншу країну [2].

Одним з найбільш загадкових моментів, що відбулися в ході сесій Генасамблеї, є історія з черевиком Микити Хрущова. За однією з версій, черевик зіскочив з ноги Хрущова в натовпі по дорозі на засідання, і його принесли йому вже після початку виступів. Хтось стверджує, що Хрущов тримав черевик в руці під час засідання, хтось відзначає, що черевик лежав поруч на столі. Але так чи інакше, в ході виступу філіппінського делегата, який міркував про загрозу радянського імперіалізму, Хрущов схопився з місця і почав розмахувати руками, щоб привернути увагу голови сесії, а також стукав по столу в знак протесту. Черевик просто опинився під рукою. Подейкують, що за цю недипломатичну витівку радянська делегація нібито була оштрафована ООН на 2 тисячі доларів, але штрафу так ніколи і не виплатила, оскільки всі документи, пов'язані з цим інцидентом, таємничим чином зникли з оонівських файлів.

Був ще й інший епізод, коли під час виступу на 15-й сесії Генасамблеї ООН Хрущов вжив відомий вислів «кузькина мати», яке перекладач переклав буквально як «kuzma's mother», чим привів делегації в недорозуміння. Сенс фрази був абсолютно незрозумілий, і від цього загроза набула зловісний характер. Надалі «kuzma's mother» перекладачі замінили на іншу часто використовувану Хрущовим щодо Заходу загрозу: «Ми вас поховаємо» («we'll bury you»).

Крім миротворчої діяльності, серед пріоритетів діяльності ООН – робота по сприянню дотримання прав людини, охорони навколишнього середовища; розвиток Африки; боротьба з хворобами та злиднями, наркоманією, тероризмом; охорона прав інтелектуальної власності, надання допомоги

біженцям, знищення ядерного, хімічного і звичайної зброї. Незважаючи на те, що ООН все ж зазнала ряду змін з моменту свого заснування, реформа організації є одним з найактуальніших і обговорюваних питань в світі.

Однак скільки б сьогодні не йшло суперечок про реформування структур ООН, головним залишається питання – чи відповідає ця організація викликам сучасності, чи готова протистояти новим загрозам, з якими стикається світова спільнота, в першу чергу щодо транскордонних терористичних організацій.

З моменту проголошення Україною незалежності розпочався якісно новий період її діяльності в ООН; Україна демонструє відданість цілям і принципам Статуту ООН, роблячи внесок в усі сфери її діяльності, у т. ч. в підтримання міжнародного миру та безпеки, роззброєння, економічний і соціальний розвиток, захист прав людини, зміцнення міжнародного права тощо [1, с.47].

Діяльність України в ООН перебуває в полі постійної уваги керівництва держави. Регулярними є участь делегацій України в різноманітних форумах ООН. Так, делегації України на чолі з президентами брали участь у Спеціальному урочистому засіданні ГА ООН на найвищому рівні з нагоди 50-ї річниці заснування ООН (1995), у роботі 46-ї (1991), 49-ї (1994) та 52-ї (1997) регулярних сесій ГА ООН, 19-ї спец. сесії ГА ООН з питань екології (1998), у Саміті Тисячоліття ООН (2000). Українська делегація була ініціатором проведення в червні 2001 Спеціальної сесії ГА ООН з питання ВІЛ/СНІДу.

7 вересня 2000 за ініціативою України відбулося засідання Ради Безпеки ООН на рівні глав держав та урядів (Саміт РБ ООН) з питання «Забезпечення ефективної ролі Ради Безпеки в підтриманні міжнародного миру та безпеки, особливо в Африці». Це засідання Ради Безпеки ООН на найвищому рівні, скликане вдруге за всю історію ООН, мало позитивний вплив на відновлення й зміцнення авторитету Ради Безпеки ООН, а також надало потужного імпульсу зусиллям, спрямованим на зміцнення принципів Статуту ООН, головним засадам системи колективної безпеки та реформування політики ООН у галузі миротворчих операцій.

З ініціативи української делегації, підтриманої 36 країнами, ГА ООН прийняла 10 листопада 2003 «Спільну заяву з нагоди 70-ї річниці голодомору – Великого голоду 1932–1933 рр. в Україні».

За час свого членства в ООН Україна тричі обиралася непостійним членом Ради Безпеки ООН (1948–49, 1984–85, 2000–01), п'ять разів – членом Економічної і соціальної ради ООН (останній раз – 2002–05). Представники України не раз обиралися на керівні посади голів комітетів сесій ГА ООН.

1997 року Міністра закордонних справ України було обрано на посаду Голови 52-ї сесії ГА ООН – найвищу керівну посаду в ООН. Зазначена сесія ГА ООН увійшла в історію як «сесія реформ», оскільки ухвалила всеохоплюючу програму реформування організації.

Україна є членом близько 20-ти допоміжних органів спеціалізованих установ, постійно діючих та тимчасових структур системи ООН, зокрема,

Комітету з програми і координації, Спеціального комітету з операцій із підтримання миру, Комітету з використання космічного простору в мирних цілях тощо. У травні 2006 Україна була обрана до новоствореної Ради ООН із прав людини [1, с.157].

Україна надає виняткового значення діяльності ООН із підтримання міжнародного миру та безпеки, розглядаючи участь у цій діяльності як важливий чинник своєї зовнішньої політики, особливо в період анексії Криму та війни на Сході. Починаючи з липня 1992, Україна виступає як значний контрибутор військових контингентів та персоналу до операцій ООН із підтримання миру. За майже 18 років участі країни в миротворчій діяльності ООН 28 тис. військовослужбовців її Збройних Сил, працівників органів внутрішніх справ та цивільного персоналу взяли участь у 20-ти миротворчих операціях і місіях ООН.

Географія участі України в миротворчих операціях та місіях ООН охоплює Анголу, Афганістан, Боснію і Герцеговину, Гватемалу, Грузію, Демократ. Республіку Конго, Ефіопію, Еритрею, Косово (Союзна Республіка Югославія), Ліван, Македонію, Мозамбик, Південноафриканську Республіку, Сх. Тимор, Сьєрра-Леоне, Таджикистан, Хорватію.

Послідовно відстоюючи курс на зміцнення ролі ООН у світі, Україна докладає активних зусиль із метою підвищення ефективності її діяльності, виступає з ініціативами, спрямованими на розв'язання глобальних проблем людства під егідою ООН. У рамках міжнародних зусиль в ООН Україна бере активну участь у процесі впровадження політики сталого розвитку з метою комплексного вирішення завдань охорони довкілля, для економічного зростання на глобальному і національному рівнях.

Список використаних джерел та літератури:

1. Матвієнко В. Організація Об'єднаних Націй // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. 808 с.
2. Організація об'єднаних націй: Україна. URL: <https://ukraine.un.org/uk> (дата звернення: 14.10.2020).

Софія Борецька

ПОЗИЦІЯ СРСР ПІД ЧАС ПРОЦЕСУ СТВОРЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ

У статті розглядається питання еволюції позиції Радянського Союзу у процесі утворення Організації Об'єднаних Націй. Розглядається процес утворення Антигітлерівської коаліції, позиції СРСР на міжнародних конференціях періоду Другої Світової війни (Вашингтонська, Тегеранська,

Кримська), позиції радянської сторони щодо майбутньої організації з міжнародної безпеки, участь делегації СРСР у розробці та прийнятті Статуту ООН.

Ключові слова: Антигітлерівська коаліція, конференція, СРСР, статут, Організація Об'єднаних Націй

Після закінчення Першої світової війни виникла потреба у створенні міжнародної організації, котра б забезпечувала загальний мир і вирішувала міжнародні конфлікти дипломатичним шляхом. Такою організацією стала Ліга Націй, ініціатором створення котрої виступав президент США В. Вільсон. Проте європейські держави були незадоволені втручанням американців у політичне життя регіону. Вони прагнули повернутися до старої дипломатичної системи військово-політичних союзів. План президента не був підтриманий і Конгресом США, оскільки американський політикум повернувся до ідей ізоляціонізму. Негативно поставилась до створення Ліги Націй і Радянська Росія, для котрої міжнародна організація була «органом світового капіталу». На противагу їй, більшовики створили Комінтерн – міжнародне об'єднання комуністичних партій. Фактично комуністичний рух перетворився у флагман зовнішньої політики СРСР, а компартії перетворились на радянську розвідку.

Зміни у світовій політиці змусили СРСР переглянути своє щодо інших держав і піти на тимчасовий союз із Францією і Чехословаччиною, результатом чого стало прийняття Союзу до Ліги Націй у 1934 р. Проте у 1939 р., із початком Другої світової війни, СРСР розпочав агресивну політику проти сусідніх держави, зокрема вторгнення до Фінляндії стало приводом для виключення Радянського Союзу зі складу Ліги. Фактично, із початком нової війни організація припинила активну діяльність [10, с.159].

Вторгнення Німеччини до Радянського Союзу остаточно перетворило війну у світовий конфлікт. Однак сподівання Гітлера на те, що Британія піде на мир не справдилася: одразу після німецького нападу У. Черчіль заявив про повну підтримку СРСР з боку Британії і про надання радянській стороні військової і матеріальної підтримки. Водночас, розширення конфлікту дало привід президенту США, Ф. Рузвельту розпочати агітацію за вступ Сполучених Штатів до війни на боці Союзників. Іще в березні 1941 був прийнятий закон про ленд-ліз, влітку 1941 нові обставини дозволили розширити військову допомогу Союзникам [10, с.167].

У серпні 1941 відбувається зустріч між Ф. Рузвельтом і У. Черчілем на борту лінкора «Принц Уельський» поблизу о. Ньюфаундленд. Наслідком зустрічі стало підписання «Атлантичної хартії» (14 серпня 1941 р.), котрий став базою для утворення антигітлерівської коаліції. Зокрема, у документі згадується і повоєнний устрій світу: наголошується на необхідності роззброєння держав-агресорів (Німеччини та Японії); відмова від будь-яких контрибуцій і репарацій, а також територіальних змін на користь будь-якої держави; утворення нової організації, котра б контролювала процес роззброєння і мирне врегулювання будь-яких конфліктів. Радянський Союз

не брав участі у перемовинах і складанні тексту документу, проте у вересні 1941 радянська сторона прийняла документ без будь-яких умов. На той час головним для СРСР було питання про військову допомогу та відкриття другого фронту, адже мова йшла про виживання держави. В той же час Радянський Союз всіляко зондував питання вступу США до війни і початку ленд-лізу. Проте ідея вступу до нового конфлікту не користувалась підтримкою серед американського населення, лише після нападу японців на Перл-Гарбор Ф. Рузвельт отримав можливість оголосити війну Японії та Німеччині [4, с.264-265].

Найважливішим документом, що став основою для утворення ООН, безсумнівно є Декларація Об'єднаних Націй. Перший проект «Декларації...» був підписаний 4 грудня 1941 року, у ході візиту лідера польського уряду В. Сікорського до Москви. Було офіційно проголошено утворення польсько-радянського союзу, направленого проти нацистської Німеччини. У цьому документі зокрема говориться і про повоєнне облаштування світу, а саме про необхідність утворення організації із міжнародної безпеки, членами котрої мають стати «усі демократичні країни, які б заключили союз». Держави-члени такого союзу мали б підтримувати міжнародну безпеку, в тому числі і шляхом колективної військової сили [10, с.170].

Декларація Об'єднаних Націй була підписана 1 січня 1942 р. на міжнародній конференції у Вашингтоні, її основною стали 4 держави – Британська імперія, Сполучені Штати, Радянський Союз та Китайська Республіка. Загалом документ підписали представники 26 держав. Щодо змісту договору постійно виникали суперечки, так Радянський Союз наполягав на включення до документу позиції щодо військової та матеріальної допомоги країнам-учасникам антигітлерівської коаліції. Позиція СРСР була прийнята іншими державами, водночас Радянський Союз погодився із пунктом про забезпечення свободу релігії (що згодом стане причиною виникнення Московського патріархату). Головною статтею декларації є пункт про заборону заключати будь-які сепаратні домовленості із Німеччиною. Через позицію СРСР цей пункт не поширювався на Японію, з якою у Москви був нейтралітет. Саме цей документ і став основою Антигітлерівської коаліції, а також ліг в основу створення ООН, оскільки у декларації наголошувалось на необхідності повоєнної реорганізації міжнародних відносин на основі захисту суверенітету усіх держав, дотримання міжнародного права і принципу верховенства права у законодавстві. Доповненням до цієї угоди стало підписання у Лондоні влітку 1942 р. англо-радянської декларації про військову підтримку і координацію, за якою Британія зобов'язувалась відкрити другий фронт у Європі для перемоги над Німеччиною, а також надавати військову і технічну допомогу СРСР [9, с.176].

У жовтні 1943р. відбулася Московська конференція., на якій було прийнято «Декларацію чотирьох держав з питання всезагальної безпеки». Ця декларація - позиція СРСР, США, Великобританії та Китаю, який потім приєднався, продовжити війну проти країн «осі» до повної їхньої поразки та

незворотної капітуляції і роззброєння противників, вони зобов'язувались діяти гуртом. Крім того, держави заявляли, що гуртові дії будуть продовжуватись і в післявоєнні час.

Декларація проголошувала «необхідність урядування» всезагальної міжнародної організації для підтримки миру та безпеки, заснованій на прийнятті суверенної рівності всіх держав, членами якої, можуть бути всі держави великі і малі. Держави вирішили, що після війни вони будуть співпрацювати між собою та з іншими Об'єднаними Націями у цілях досягнення всезагальної згоди щодо врегулювання та роззброєння. Уряди погодились, що після закінчення війни «вони не будуть застосовувати свої збройні сили на територіях інших держав, крім як після спільної консультації та для цілей передбачених в цій декларації». Конференція відбувалась з 8-го листопада по 1-ше грудня 1943 р. По-перше, мова йшла про те, щоб назавжди знесилити Німеччину. Тому, глава радянського уряду у розмові з президентом США 29 листопада сказав, що через 15-20 років Німеччина зможе відновити свої сили і розпочати нову війну, але для того, щоб запобігти цьому, союзники повинні створити могутній орган, який буде мати право захищати стратегічно важливі пункти [2, с.190].

Англійський прем'єр-міністр зауважив, що США, СРСР та Великобританія повинні «забезпечити безпеку у світі, принаймні, близько на 50 років, шляхом роззброєння Німеччини, встановлення контролю над підприємствами, заборонаю авіацію та шляхом зменшення її територій». Однак, думка Сталіна була негативною, щодо вказаних пропозицій, про утворення федерації у Європі. Він заявив: Мені не подобається план нових об'єднаних держав... не потрібно утворювати будь-якого нового недієздатного об'єднання дунайських держав. Угорщина та Австрія повинні існувати окремо один від одного». Герц Гонкінс писав: «Сталін без особливого ентузіазму віднісся до обох пропозицій... обговорювання цього питання було завершено безрезультатно». Детально розібравши проблеми майбутнього, в особливому порядку питання про створення міжнародної організації по збереженню миру та безпеки, сторони виразили впевненість у тому, що існуюча між ними згода забезпечить міцний мир, та заявили про свою готовність до співпраці та високої відповідальності всіх Об'єднаних Націй за існування миру, який ліквідує горе та жахливість на подальше життя [2, с.252].

В зв'язку з цим Сталін вимовив думку про те, що його міг би замінити 1-ий заступник в уряді у такому разі відпали б усі заперечення, щодо вибору місця зустрічі. Тому, отримавши звістку Сталіна від 5 листопада 1943 р. Рузвельт вирішив відправитись на зустріч в Тегеран. Попри всі дрібні суперечки зустріч в Тегерані мала величезне міжнародне значення.

Конференція відбувалась з 8-го листопада по 1-ше грудня 1943 р. По-перше, мова йшла про те, щоб назавжди знесилити Німеччину. Тому, глава радянського уряду у розмові з президентом США 29 листопада сказав, що через 15-20 років Німеччина зможе відновити свої сили і розпочати нову

війну, але для того, щоб запобігти цьому, союзники повинні створити могутній орган, який буде мати право захищати стратегічно важливі пункти.

Англійський прем'єр-міністр зауважив, що США, СРСР та Великобританія повинні «забезпечити безпеку у світі, принаймні, близько на 50 років, шляхом роззброєння Німеччини, встановлення контролю над підприємствами, забороною авіацію та шляхом зменшення її територій». Однак, думка Сталіна була негативною, щодо вказаних пропозицій, про утворення федерації у Європі. Він заявив :»Мені не подобається план нових об'єднаних держав... не потрібно утворювати будь-якого нового недієздатного об'єднання дунайських держав. Угорщина та Австрія повинні існувати окремо один від одного» [1, с.253].

Детально розібравши проблеми майбутнього, в особливому порядку питання про створення міжнародної організації по збереженню миру та безпеки, сторони виразили впевненість у тому, що існуюча між ними згода забезпечить міцний мир, та заявили про свою готовність до співпраці та високої відповідальності всіх Об'єднаних Націй за існування миру, який ліквідує горе та жахливість на подальше життя.

Аналізуючи ці конференції, можна зробити висновок, що керівники того часу мали великі надії і вже навели контури майбутнього устрою. Найголовніший етап у вирішенні цієї проблеми – конференція в Думбартон-Оксі, яка проходила з 21.08-7.10 1944р. Місцем конференції уряд США обрав збудований у 1802р. трьох поверховий особняк в Думбартон-Оксі на окраїні Вашингтону, який належав до власності Гарвардського університету. В будівлі, де студенти вивчали мистецтво античних та візантійських майстрів, вранці 21 серпня 1944р. державний секретар США Корделл Хелл відкрив засідання конференції. Конференція була скликана за пропозицією СРСР за виконанням декларації Московської конференції 1943р. про утворення «в можливо короткий час всезагальної міжнародної організації для підтримання міжнародного мира та безпеки» На конференції було чотири країни-учасниці цієї декларації СРСР, США, Великобританія та Китай, які провели попередні переговори з ціллю розробки статуту організації. Переговори проходили в два етапи:

1)представників СРСР, США, Великобританії з 21.07 по28.09 (делегацію відповідно очолювали посол СРСР у США А.А.Громико, заст.держ. секретаря США Е.Стеттініус та постійні заст. Міністра закордонних справ Великобританії А. Кадоган).

2) двох останніх держав з Китаєм з 29.09 по 7.10. На цих переговорах були розроблені пропозиції, які покладені в основу Статуту ООН, ухваленого 25.06.1945р. на конференції у Сан-Франциско. Також радянський меморандум про Міжнародну організацію безпеки був переданий урядам США та Великобританії 12.08.1944р., в якому підкреслювалось, що на першій стадії переговорів про утворення Міжнародної організації безпеки цілеспрямовано обмежитись обговоренням лише найбільш важливих питань та принципів, які повинні бути закладені в основу цієї організації. До числа таких питань були віднесені наступні: а) цілі та завдання організації; б) склад

організації; в) основні органи: Генеральна Асамблея, Рада Безпеки, Міжнародний суд, Генеральний секретаріат, Рада з економічних та соціальних питань (їх компетенція, функції та зобов'язання); г) заходи щодо припинення та придушення агресії [4; с.368-369].

У радянському меморандумі основними цілями були названі: 1) підтримання всезагального миру та безпеки та прийняття з цією метою колективних заходів для припинення агресії. 2) Розв'язання та ліквідація мирним шляхом міжнародних конфліктів, здатних призвести до порушення миру. 3) Вживання будь-яких заходів, що мають відношення до укріплення всезагального миру та розвитку дружніх відносин між націями. Головну відповідальність за забезпечення всезагального миру та безпеки народів мала бути покладена на Раду Безпеки, до складу якої, повинні були ввійти, в якості постійних членів, представники СРСР, США, Великобританії, Китаю та Франції, а також деяке число представників інших держав-членів, які обираються Загальною Радою на строк, визначений Статутом. Рішення у Раді з питань, які відносяться до попереджень чи припиненню агресії, повинні прийматись більшістю голосів, за умов погодження всіх постійних членів Раді, а рішення організаційного характеру простою більшістю голосів [1; с.169].

На конференції в Думбартон-Оксі делегація США підтвердила необхідність того, щоб рішення Ради Безпеки мали силу лише при одностайності всіх постійних членів - СРСР, США, Англії, Китаю, Франції. Однак, при цьому вона пропонувала зробити одне виключення, яке полягало в тому, що в тих випадках, коли у суперечках задіяний будь-хто з членів Ради, він не повинен брати участь у голосуванні. На засіданні 28.08.1944р. американський представник Є.Стеттініус казав, що сторона незалежно від займаного нею положення у Раді, при вирішенні питання, в якому вона зацікавлена, не повинна бути допущена до голосування. Англіїці зайняли подібну ж позицію. Пропозиція США не змогла насторожити радянську делегацію. Порядок голосування у Раді Безпеки, який пропонували США, не утворював необхідних гарантій проти можливих зловживань з боку окремих держав. Знаючи імперіалістичні поведки правлячих кіл США та Англії, неможна було ручатися за те, що при такому порядку голосування західні держави не спробують прийняти рішення про застосування військових та економічних санкцій, про розрив дипломатичних стосунків з будь-якою державою у своїх корисних цілях, які не мають нічого загального з завданням зберігання миру та безпеки [5; с.253].

Кримська конференція керівників СРСР, США та Великобританії проходила 4-11 лютого 1945р. у Лівадійському палаці при участі міністрів іноземних справ, начальників штабів та радників. Проходила в період, коли в результаті ударів Радянської армії, а також військових дій союзників, які відкрили другий фронт у Європі, війна проти гітлерівської Німеччини вступила у кінцеву стадію.

Одне з важливих місць на конференції займало питання про утворення з іншими миролюбивими державами універсальної міжнародної організації

для підтримання миру та безпеки. Конференція постановила, що 25 квітня 1945р. в Сан-Франциско буде скликана конференція Об'єднаних Націй для підготовки статуту такої організації у відповідності з положеннями, які були розроблені в ході прелімінарних переговорів. Було встановлено, що в основу діяльності Організації Об'єднаних Націй повинен бути покладений принцип однаковості постійних членів Ради Безпеки ООН при вирішенні кардинальних питань забезпечення миру. У запрошеннях США пропонувалось, що базою для Стату ООН стануть документи прийняті в Думбартон-Оксі одночасно з цим, сповідувалось, що запрошення держави доповнене документом, який містив наступні правила:

- кожен член Ради Безпеки має один голос;

- рішення Ради Безпеки з питань процедури приймається більшістю голосів;

- рішення з всіх інших питань приймаються більшістю всіх голосів членів, включаючи співпадаючі голоси членів, які брали участь у спорах, утримуючись від голосування при прийнятті рішення, відповідно до глави 8 та відповідно до другій фразі абзацу 1-го розділу з глави 8. Ці правила отримали назву «Ялтинської формули» про голосування у Раді Безпеки. Вони призводили до гострих спорів на конференції в Сан-Франциско та і у наступній діяльності організації.

Важливе питання, котре піднімав Сталін на Кримській конференції було включення радянських республік до складу Ради Безпеки ООН. На той момент, до складу СРСР входило 16 республік, тому початковий план передбачав надання усім радянським республікам статусу членів-засновників ООН. Проте Москва чудово усвідомлювала неможливість прийняття такого варіанту з-боку союзників. Тому Сталін висунув інший варіант: включення до складу країн-засновниць ООН чотирьох республік: Білорусі, України та Литви. Перші дві республіки були державами-засновниками СРСР, а отже мали статус суб'єктів міжнародних відносин ще до появи Союзу, до того ж ці республіки найбільше постраждали від війни і внесли значний вклад у перемогу, а їх населення переважало населення більшості європейських держав. Стосовно Литви, то це була спроба радянського керівництва легітимізувати анексію балтійських держав і показати лояльне ставлення Москви щодо приєднаних республік [11; с.257].

Перемовини щодо цього пункту були досить важкими і довгими. Попервах, ані Черчіль, ані Рузвельт не погоджувались надавати республікам статус країн-засновниць ООН і право голосу в Радбезі. Черчіль заявив, що надання такого статусу призведе до протесту британських домініонів, адже не всі вони матимуть право голосу в Радбезі. Ф. Рузвельт також був проти, однак все ж погодився надати право голосу Білорусі та Україні, але без Литви. Урешті, лідери Союзників домовилися, що цей пункт не буде оголошуватися до скликання конференції у Сан-Франциско. Було також домовлено, що засновниками ООН можуть бути лише держави котрі є учасниками Антигітлерівської коаліції, або приєднуються до неї найближчим часом.

Конференція розпочала роботу 25 квітня. Напередодні сталися кадрові зміни у радянській делегації, котру спочатку очолював міністр іноземних справ В. Молотов. Однак через ряд конфліктів із американською і британською сторонами (котрі стосувалися питання участі української та білоруської делегації у підписанні Статуту ООН, питання щодо формування польського уряду) він покинув Сан-Франциско. Радянську делегацію очолив посол СРСР у США – А. Громико. Саме він поставив підпис під історичним документом [4; с.369-370].

27 квітня глави делегацій у Сан-Франциско підтримали заяву В.Молотова, про запрошення України й Білорусії та включення їх до складу членів-засновників організації. 30 квітня це рішення одностайно підтримали Виконавчий комітет і засідання глав делегацій, а потім і п'яте пленарне засідання конференції. 1 травня українська делегація в складі 12 чоловік на чолі з Д.З. Мануїльським вилетіла через Москву, Сибір і Канаду до Сан-Франциско.

Протягом конференції були утворені чотири комісії: перша – обговорювала загальні положення Статуту; друга – повноваження та обов'язки Генеральної Асамблеї; третя – функції Ради Безпеки; четверта – допрацьовувала проект Статуту Міжнародного Суду, який був підготовлений комітетом юристів 44 держав у Вашингтоні в квітні 1945 р. Ці чотири комісії в свою чергу ділились на 12 технічних комітетів. Найважливіші питання розглядалися на періодичних нарадах глав делегацій СРСР, США, Великобританії та Китаю. Кожна з чотирьох частин Статуту ООН приймалася більшістю у 2/3 голосів делегатів конференцій [8; с.191].

Самим гострим питанням на конференції було питання про Раду Безпеки та про порядок голосування в ній. Поряд з прямими нападками на принцип одностайності великих держав застосовувались і обхідні міри, націлені на те, щоб послабити значення Ради Безпеки і тим самим звужити рамки компетенції постійних членів Ради Безпеки.

Конференція в Сан-Франциско заснувала Міжнародний суд і вирішила також ряд інших питань пов'язаних з утворенням нової міжнародної організації. За пропозицією делегації СРСР учасники конференції компромісно вирішили питання про право вето (домовилися вважати питання про початок розгляду в Раді Безпеки якогось конфлікту між державами процедурними, що знімало потребу в застосуванні вето), а також про збереження місця серед членів-засновників для Польщі. Місцезнаходженням штаб-квартири ООН було обрано місто Нью-Йорк. 26 липня 1945р. прийняттям Статуту ООН конференція закінчила свою роботу [6; с.36].

Статут Організації Об'єднаних Націй, прийнятий в Сан-Франциско, починається словами:» Ми народи Об'єднаних Націй сповнені рішучості врятувати наступні покоління від жахів війни, що двічі принесла людству невимовне горе, і знову утвердити віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особи, в рівність чоловік і жінок і в рівність прав великих і малих націй і створити умови, за яких можна додержуватися справедливості і поваги до зобов'язань, що виникають з договорів та інших джерел

міжнародного права і сприяти соціальному прогресу та поліпшенню умов життя при більшій свободі, і з цією метою проявляти терпимість і жити разом, у мирі один з одним, як добрі сусіди, і об'єднати наші сили для підтримання міжнародного миру та безпеки [3; с.242].

Були розроблені та встановлені цілі та принципи ООН. До цілей відносилась підтримка миру та безпеки у світі. Розвиток дружніх відносин між націями на основі шанування принципу рівноправності та самовиявлення народів. Міжнародна співпраця по вирішенню міжнародних проблем економічного, соціального, культурного та гуманітарного характеру та поваги до прав людини та основним положенням. Перетворення ООН в центр узгодження зусиль націй по досягненню загальних цілей [3; с.278].

Щодо принципів, то вони передбачають суверенну рівність всіх членів, добровільне виконання взятих на себе зобов'язань відповідно до Статуту, вирішення спорів мирним шляхом та без загрози миру у всьому світі. Готовність надати ООН всесвітню допомогу у всіх діях, пристосовуючи її у відповідності до Статуту.

Список використаних джерел та літератури:

1. Внешняя политика Советского Союза в период Отечественной войны. Документы и материалы. Т. I. Москва, 1944.
2. Вторая мировая война в воспоминаниях У. Черчилля, Ш. де Голля, К. Хэлла, У. Леги, Д. Эйзенхауэра. Москва, 1990.
3. Громько А. А. Памятное. Кн. 1. Москва, 1988.
4. Дюррозель Ж.-Б. Історія дипломатії від 1919 до наших часів. Київ: Наука, 1995.
5. История международных отношений и внешней политики СССР т. 2. Москва, 1967.
6. Міжнародні відносини та зовнішня політика (1945-70-ті роки)/ Манжола В.А., Білоусов М.М., Бруз В.С. та інші. Київ: Либідь 1999.
7. Переписка Председателя Совета министров СССР с президентами США и премьер-министрами Великобритании во время Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. В 2-х т. Т. 2. Москва, 1976.
8. Печатнов В. О. Сталин, Рузвельт, Трумэн: СССР и США в 1940-х гг. Документальные очерки. Москва, 2006.
9. Советско-американские отношения во время Великой Отечественной войны 1941–1945 гг. Документы и материалы. В 2-х т. Т. 1. 1941–1943 гг. Москва, 1984.
10. Цветков Г. М. Міжнародні відносини і зовнішня політика в 1917-1945 рр.: навч. посіб. Київ: Либідь, 1997.
11. Шреплер Х.-А. Международные экономические организации: Справочник. Москва, 1995.

**СТВОРЕННЯ НАТО ЯК РЕЗУЛЬТАТ НЕЗДАТНОСТІ ООН
ПОВОЄННОГО ПЕРІОДУ ЗАБЕЗПЕЧИТИ МИР У СВІТІ: НА
МАТЕРІАЛАХ НАВЧАЛЬНОГО ПОСІБНИКА «НАТО – СИЛА, ЩО
ЗАХИЩАЄ МИРНИХ ГРОМАДЯН»**

У статті проаналізовано зміст навчального посібника «НАТО – сила, що захищає мирних громадян». Автори цього видання переконують, що НАТО народився як результат нездатності ООН повоєнного періоду забезпечити мир у світі. Зазначається, що причиною створення НАТО стала експансіоністська політика СРСР, який багатьом країнам Центральної та Східної Європи нав'язав недемократичні форми правління, жорстоко придушував будь-які прояви опозиції, зневажав елементарні права людини, громадянські права і свободи.

***Ключові слова:** ООН, НАТО, блок, альянс, держава, права, блокада.*

Російсько-українське протистояння свідчить, що провідна міжнародна організація – Організація Об'єднаних Націй – не спроможна сьогодні розв'язувати міжнародні конфлікти, особливо якщо не співпадають інтереси провідних держав світу. ООН не зупинила анексію Криму і військову агресію Росії проти України, тобто, не змусила Російську Федерацію дотримуватися таких основних принципів міжнародного публічного права, як незастосування сили або погрози силою, захист територіальної цілісності та непорушності кордонів незалежної держави Україна. Свого часу це спостерігалось під час конфліктів на Балканах (в 1999 р. НАТО розпочало операцію без резолюції Ради безпеки ООН), Близькому Сході (Ірак, Лівія, Сирія) та на Північному Кавказі (Грузія-2008). Фактично, нинішня ситуація довкола України стала каталізатором прискорення реформування ООН [4].

Можна навести низку інших прикладів пасивності цієї вельми поважної міжнародної організації. Власне позиція не втручання стала однією із передумов створення НАТО.

У 1945-1949 рр. держави Західної Європи та їхні союзники в Північній Америці, перед якими стояла гостра потреба повоєнної відбудови економіки, з тривогою спостерігали за експансіоністською політикою СРСР. Виконавши зі свого боку взяті під час війни зобов'язання щодо скорочення оборонних структур та чисельності збройних сил, уряди західних держав виявляли занепокоєність, оскільки стало зрозуміло, що керівництво Радянського Союзу мало намір повністю зберегти свої збройні сили.

І з огляду на проголошені ідеологічні цілі Комуністичної партії СРСР стало очевидно, що всі заклики до поваги Статуту ООН та міжнародних домовленостей, які були досягнуті наприкінці війни, не гарантували суверенітету та незалежності. Ці побоювання посилювались після того, як багатьом країнам Центральної та Східної Європи були нав'язані недемократичні форми правління, жорстоко придушувались будь-які прояви

опозиції, зневажались елементарні права людини, громадянські права і свободи.

У 1947-1949 рр. сталися події, які примусили серйозно замислитись над цими проблемами. Йдеться про пряму загрозу, яка нависла над суверенітетом Греції, Норвегії, Туреччини та інших західноєвропейських країн, про державний переворот у Чехословаччині, здійснений у червні 1948 р., про блокаду Берліна, розпочату в квітні того ж року. Підписання у березні 1948 р. Брюссельського договору стало свідченням рішучості п'яти західноєвропейських держав: Бельгії, Великої Британії, Люксембургу, Нідерландів, Франції – створити спільну систему оборони та зміцнити взаємні зв'язки таким чином, щоб більш ефективно протистояти ідеологічній, політичній та військовій загрози своїй безпеці.

Згодом відбулися переговори з США та Канадою щодо створення єдиного Північноатлантичного альянсу на засадах гарантій безпеки та взаємних зобов'язань між Європою та Північною Америкою. Держави, що підписали Брюссельський договір, запросили Данію, Ісландію, Італію, Норвегію і Португалію взяти участь у цьому процесі. Кульмінацією цих переговорів стало підписання Вашингтонського договору в квітні 1949 р., що започаткував спільну систему безпеки на основі партнерства цих дванадцяти країн.

Північноатлантичний альянс був створений на основі договору між державами-членами, кожна з яких приєдналась до нього добровільно після завершення публічного обговорення і відповідної парламентської процедури. Договір поважає індивідуальні права всіх держав-членів Альянсу, а також їхні міжнародні зобов'язання згідно зі Статутом ООН. Він зобов'язує кожну державу-члена взяти на себе частину ризику і відповідальності, пов'язаних із спільною безпекою, водночас надаючи кожному з членів Альянсу можливість користуватись перевагами спільної безпеки. Договір також вимагає від кожної держави-члена утримуватись від приєднання до будь-яких міжнародних зобов'язань, які йому суперечать.

З дня створення Альянсу минуло півсторіччя. Протягом більшої частини цього часу НАТО було зосереджене на забезпеченні оборони і безпеки держав-членів. Сьогодні це завдання залишається основним, але центр уваги змістився [3].

Ці та ряд інших питань піднімається у навчальному посібнику «НАТО – сила, що захищає мирних громадян» (Київ, 2019), авторами якого є Тамара Бакка, Оксана Волошенюк, Олександр Желіба, Раїса Євтушенко, Тетяна Мелешенко, Олександр Мальований, Олександр Мокрогуз. Видання структурно складається із 8 тем: «НАТО: історія, діяльність структура», «Розуміння людського середовища», «Захист цивільного населення у НАТО», «Активні заходи зі зменшення шкоди», «НАТО: забезпечення доступу до основних потреб та послуг цивільних», «Сприяння утворенню надійного та безпечного середовища», «Україна – НАТО: співпраця», «Інформаційне протистояння. Конструювання іміджу НАТО як агресора та українська відповідь».

У вступі голова всеукраїнської спілки викладачів суспільних дисциплін і громадянської освіти, кандидат історичних наук, професор Т. В. Ладиченко зазначає, що НАТО народився як результат нездатності ООН повоєнного періоду забезпечити мир у світі, бо СРСР ветовав багато постанов Ради Безпеки. Історикиня зазначає, що в основу легітимності організації покладено 51-й пункт Статуту ООН: «Цей Статут ні в якому разі не стосується невіднятного права на індивідуальну або колективну самооборону, якщо станеться збройний напад на Члена Організації, доти, доки Рада Безпеки не вживе необхідних для підтримки міжнародного миру і безпеки заходів. Заходи, вжиті Членами організації при здійсненні цього права на самооборону, повинні бути негайно повідомлені Раді Безпеки і жодним чином не повинні зачіпати повноважень і відповідальності Ради Безпеки, відповідно до цього Статуту, щодо вжиття в будь-який час таких дій, які вона вважатиме необхідними для підтримання міжнародного миру і безпеки». Створена як оборонна ініціатива, що мала протистояти комуністичній загрозі, організація взяла за основу своєї діяльності міжнародне право, демократичні цінності та пріоритет прав людини: «Сторони цього Договору, підтверджуючи свою відданість цілям і принципам Статуту Організації Об'єднаних Націй (995_010) та своє прагнення жити у мирі з усіма народами і урядами, сповнені рішучості захистити свободу, спільну спадщину своїх народів і їхню цивілізацію, засновану на принципах демократії, свободи особистості і верховенства права, прагнучи сприяти стабільності і добробуту в Північноатлантичному регіоні, вирішивши об'єднати свої зусилля для здійснення колективної оборони та підтримання миру і безпеки, уклали між собою такий Північноатлантичний договір...» [2, с. 5-6].

Піднята нами проблема висвітлена у першому розділі аналізованого нами навчального посібника. У цьому контексті неабияку зацікавленість викликають слова Генерального секретаря НАТО Андерса Фог Расмуссена, який так охарактеризував причини створення НАТО: «НАТО народилося в небезпечному світі. У міру поширення радянської тіні по всій Європі 12 держав з обох сторін Атлантики, відданні ідеям індивідуальної свободи, демократії, прав людини та верховенства закону, вирішили разом захищати свою безпеку» [1]. Автори видання вважають, що створення Альянсу було частиною широких зусиль, спрямованих на досягнення трьох цілей: 1) стримування радянського експансіонізму; 2) заборону відродження націоналістичного мілітаризму в Європі через сильну присутність Північної Америки на континенті, 3) заохочення європейської політичної інтеграції. У березні 1948 р. був укладений Брюссельський пакт між Бельгією, Великою Британією, Люксембургом, Нідерландами і Францією, який пізніше ліг в основу «Західноєвропейського союзу». Його прийнято вважати початком оформлення Північноатлантичного Альянсу. Поява Брюссельського пакту була викликана державним переворотом у Чехословаччині, внаслідок якого владу захопили комуністи [2, с. 9].

Автори детально показали події Берлінської блокади. Зокрема, йдеться про те, що 24 червня 1948 року СРСР перекрив сухопутні та водні зв'язки між нерадянськими (французькою, англійською, американською) зонами та Берліном. Був зупинений весь рух на залізниці та барж у Берліні і поза ним. 25 червня СРСР припинив постачати їжу цивільному населенню в нерадянських секторах Берліна. Була також відімкнена електроенергія. У Західному Берліні залишалося на 36 днів їжі і на 45 днів вугілля. Конфлікт з СРСР через блокаду переконав західних лідерів у тому, що вони повинні вжити швидких і рішучих заходів для зміцнення частини Німеччини, не окупованої Радянським Союзом. Влада США, Великої Британії та Франції також погодилася замінити військові адміністрації у своїх окупаційних зонах верховними комісарами. Блокада також допомогла об'єднати німецьких політиків у цих зонах на підтримку створення західнонімецької держави. Блокада також посилила уявлення серед багатьох європейців про те, що Радянський Союз становить небезпеку, сприяючи швидкому вступові до НАТО інших держав [2, с. 10-14].

На думку авторів навчального посібника причиною утворення НАТО був початок холодної війни. Керівництво Радянського Союзу мало намір повністю зберегти свої збройні сили. Багатьом країнам Центральної та Східної Європи були нав'язані недемократичні форми врядування, жорстоко придушувалися будь-які прояви опозиції, зневажались елементарні права людини, громадянські права і свободи. У 1947-1949 рр. з'явилася пряма загроза суверенітетові Греції, Норвегії, Туреччини та інших європейських країн, відбувся державний переворот у Чехословаччині, звершений у червні 1948 р., відбувалася протиправна блокада Берліна [2, с. 10-14].

Упродовж десятиліть ряди членів Північноатлантичного альянсу зростали. Так, у 1952 р. до договору приєдналися Греція і Туреччина. Федеративна Республіка Німеччина вступила до Альянсу у 1955 р., а Іспанія стала членом НАТО в 1982 р. Польща, Угорщина і Чеська Республіка приєдналися до НАТО в 1999 р. [3], Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Румунія, Словаччина, Словенія – у 2004 р., Албанія, Хорватія – у 2009, Чорногорія – у 2017 р. [2, с. 18], Північна Македонія – у 2020 р. Тепер НАТО нараховує 30 країн-членів.

Сьогодні головною метою НАТО є захист свободи і безпеки всіх її членів політичними та військовими засобами відповідно до Статуту ООН. З самого початку існування Альянс працює над установленням справедливого і тривалого мирного порядку в Європі на засадах загальних демократичних цінностей, прав людини та верховенства права. Ця головна мета Альянсу наповнилась новим змістом по закінченні холодної війни, оскільки вперше у повоєнній історії Європи перспектива її досягнення стала реальністю.

Головний принцип діяльності Альянсу полягає у загальному визнанні суверенними державами необхідності співпрацювати на основі неподільності безпеки його членів. Солідарність і єдність серед членів Альянсу забезпечує те, що жодній країні-учасниці не доведеться покладатись тільки на свої власні зусилля при розв'язанні основних проблем безпеки, не позбавляючи

країни-члени їх права та обов'язку нести власну суверенну відповідальність у галузі оборони, Альянс дає їм можливість досягати власних цілей в питаннях національної безпеки через колективні зусилля. Власне Альянс є асоціацією вільних держав, об'єднаних бажанням зберегти свою безпеку через взаємні гарантії та стабільні відносини з іншими країнами.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вступне слово Генерального секретаря НАТО Єнса Столтенберга на прийомі з нагоди святкування 70-ї річниці НАТО. URL: https://www.nato.int/cps/ru/natohq/opinions_165208.htm?selectedLocale=uk (дата звернення: 08.09.2020).

2. НАТО – сила, що захищає мирних громадян / Т. Бакка, О. Волошенюк, О. Желіба, Р. Євтушенко, Т. Мелещенко, О. Мальований, О. Мокрогуз; за ред. О. Волошенюк, С. Дьоми. Київ: ВСВСДГО, 2019. 164 с.

3. Передумови, історія виникнення та розвиток програми НАТО «Партнерство заради миру». URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/politolog/16526/> (дата звернення: 15.09.2020).

4. Щодо актуальності реформування ООН. URL: <http://bintel.com.ua/uk/article/ReformUN/> (дата звернення: 10.10.2020).

Валентина Загалевиц

УКРАЇНА – СПІВЗАСНОВНИЦЯ ООН

У статті аналізуються передумови формування Організації Об'єднаних націй. Широко висвітлено основні напрямки діяльності міжнародної організації, розкрито питання щодо участі України у процесі становлення ООН. Розглядаються основні історичні етапи на шляху затвердження Статуту ООН.

Ключові слова: ООН, міжнародна організація, Статут ООН, конференція.

Організація Об'єднаних націй – єдина міжнародна організація, що була утворена після Другої світової війни дипломатами та політиками 51 держави світу. Саме ці країни були прихильниками курсу підтримання миру і безпеки у всьому світі, розвитку дружніх відносин, сприяння соціального прогресу, покращення умов життя і еволюції прав людини. Її унікальний характер і повноваження, дають Організації можливість вирішувати ряд питань на міжнародному форумі для 193 держав-членів, який дозволяє через Генеральну Асамблею, Раду Безпеки, Економічну і Соціальну раду та інші органи виражати свою власну точку зору.

Про діяльність ООН відомо у найвіддаленіших куточках планети. Суспільні успіхи ООН можемо простежити у таких напрямках діяльності як підтримка миру і гуманітарна допомога. Однак існує цілий спектр інших областей, де ООН організації її системи сприяють покращенню становища у світі, тим самим впливають хід повсякденного життя. Діяльність ООН багатогранна, охоплює широке коло важливих проблем від стабільного розвитку до боротьби з тероризмом, схвалення демократії до охорони навколишнього середовища, вирішення глобальних медичних проблем. Крім того здійснюється координація діяльності в інтересах глобальної безпеки і доль майбутніх поколінь.

Ситуація в якій опинився світ після Другої світової війни, призвела до необхідності та доцільності створення міжнародної організації, яка могла б забезпечити мир і безпеку у світі в результаті бездіяльності Ліги Націй, яка допустила війну.

Дослідники вважають, що датою, яка стала відліком у процесі створення ООН стало 14 серпня 1941 р., а саме Атлантична хартія Рузвельта й Черчилля. Якщо аналізувати думку, що була поширена у прорадянському таборі, то такою датою була Декларація про дружбу і взаємодопомогу, в якій зазначалося, після війни від 4 грудня 1941 р. головним завданням союзних держав стане забезпечення міцного і справедливого миру новою міжнародною організацією на основі поваги міжнародного права [1].

Ще одним вагомим кроком до становлення ООН як міжнародної організації стала Московська конференція, що відбулась у 1943 р. А вже у декларації від 30 жовтня 1943 р., що була підписана представниками СРСР, США, Великобританії та Китаю, було проголошено, що ці держави «визнають необхідність заснування за якомога коротший термін загальної міжнародної організації для підтримки міжнародного миру й безпеки, що ґрунтувалася б на принципі суверенної рівності всіх миролюбних держав, членами якої можуть бути всі такі держави – великі й малі» [2].

ООН сьогодні має виражений політичний характер, який спрямований на вирішення питань мирним шляхом та забезпечити безпечне співіснування країн у світі.

Вагоме значення у формуванні ООН мала подія, що відбулась у період з 21 серпня по 07 жовтня у 1944 р. Адже саме конференція у Думбартон-Оксі визначила основні принципи, парадигми та вектори діяльності та структуру організації. При обговоренні проєктів діяльності майбутньої організації представник від СРСР А. Громико запропонував ввести до складу країн – засновниць ООН 16 радянських республік. Дана пропозиція не була схвалена учасниками конференції [4, с.490].

Лише після дипломатичних переговорів, тиску та поступок Сталіна протягом лютого 1945 р. на Кримській конференції, США та Англія схвалили пропозицію СРСР стосовно прийняття УРСР та БРСР у члени ООН [3].

Ми не можемо оминати увагою те, що Україна була співзасновницею ООН. Адже за роки війни зросли міжнародний вплив і авторитет України, яка не тільки змогла витримати головний тягар нацистського режиму, а й

зробила неоцінений внесок у боротьбі проти фашистської окупації. Але не це було головною причиною відновлення прав зовнішнього представництва республіки.

Цікавий факт, що українська делегація прибула 6 травня 1945 року до Сан-Франциско на установчу конференцію ООН, де почала брати активну участь у формуванні основоположних документів міжнародної організації[3].

Сам Д. Мануїльський, що з липня 1944 призначений заступником голови Раднаркому УРСР, очолив комітет конференції по підготовці тексту *преамбули (вступу)* і першого розділу *Статуту* – «*Цілі та принципи*» ООН. Брав участь у перших сесіях Генеральної Асамблеї ООН. Відомо, що членами різних комісій і комітетів були й інші представники української делегації – І. Сенін, О. Палладін, В. Бондарчук, М. Петровський, П. Погребняк [4, с.491].

Важливо зазначити, що на першій сесії Генеральної Асамблеї ООН Україну обрано до складу Економічної і соціальної ради, а протягом 1948 – 1949 рр. вона була постійним членом головного органу ООН – Ради Безпеки.

Відомо, що у липні 1946 р. українські дипломати беруть участь у Паризькій мирній конференції, у лютому 1947 р. укладаються мирні договори з Італією, Румунією, Угорщиною, Болгарією та Фінляндією за сприяння українців.

У 1948 р. під час Дунайської конференції, де розглядалося питання про права судноплавства на Дунаї, українська делегація, виступила проти збереження конвенції 1921 р., яка забезпечувала привілейоване становище в цьому регіоні недунайських держав – США, Англії та Франції. Навіть у розпалі холодної війни, Україна виявила певну дипломатичну активність [4, с.492].

Усі ці події, а саме відновлення повноважень Наркомату закордонних справ УРСР, вступ республіки до ООН були складовими пропагандистської політики, що мала на меті заспокоїти громадську думку і мобілізувати сили українського народу для завершення війни та відбудови; нейтралізувати національно-визвольні сили, які боролися за відродження незалежності України; сприяти розколу української діаспори закордоном.

Наступним етапом становлення ООН була Кримська конференція у лютому 1945 р., на якій було обговорено пакет усіх документів, які попередньо були запропоновані на конференції в Думбартон-Оксі [5, с.4]. У ході Ялтинської конференції було прийнято рішення про скликання установчої конференції ООН для вироблення статуту міжнародної організації для підтримки миру та безпеки. Великим досягненням було визначено основні принципи-діяльності організації, її структура. Учасниками конференції було прийнято «Декларацію про визволення Європи», у якій говорилося, що союзні держави будуть узгоджувати свої дії під час вирішення політичних, економічних проблем післявоєнної Європи, тобто будувались взаємини у майбутньому пере облаштуванні світу.

Той факт, що проведення конференції відбулося ще до закінчення Другої світової війни символічно свідчив про те, що союзники досягли

взаєморозуміння з основних питань створення недержавної організації, покликаної забезпечити мир на планеті.

На конференцію, що відбувалась з 25 квітня по 26 червня 1945 р., у Сан-Франциско прибуло 300 представників з 46 держав світу. На відкриття конференції прибули міністри закордонних справ провідних держав антигітлерівської коаліції - В.Молотов, Е. Іден, Г. Стетініус. Єдиним питанням було вироблення статуту міжнародної організації. Комісія працювала два місяці, протягом яких здійснила сім пленарних засідань [5,с.4].

У ході обговорення важливих моментів щодо діяльності ООН між лідерами трьох держав розгорнулася дискусія. Радянський Союз в особі Й.Сталіна пропонував такий варіант ходу історії, за яким держави, які винесли на собі основний тягар війни, несуть відповідальність і за мир. Тому малим країнам та країнам які не відігравали значної ролі у ході війни в ООН не потрібно надавати прав, якими вони могли б суперечити великим державам. Саме цікаво, що Ф. Рузвельт погодився з точкою зору Й. Сталіна. Але В. Черчилль виступив проти : «Нехай орел дозволить малим пташкам співати, проте звертати увагу на їхній спів не варто – нехай співають» [2].

Обговорюючи Статут ООН виявились нові суперечності: по-перше питання стосувалося того, яким чином мали прийматись рішення у Раді Безпеки, по-друге слід було з'ясувати, яким чином вирішуватиметься питання опіки над колоніями та залежними територіями.

У ході обговорень було встановлено, що усі рішення Ради Безпеки (СРСР, США, Англія, Франція, Китай) мають прийматися одноголосно, і країни одержали право «вето», завдяки якому нівелювалась можливість використання авторитету міжнародної організації для виправдання дій, які суперечили принципам Статуту ООН [2].

Звичайно, така норма зменшувала ефективність ООН як інструмента захисту миру, адже домовитись країнам з різними інтересами та різним рівнем економічного розвитку було досить складно. Водночас рішення, прийняті Радою Безпеки, задовольняли інтереси їх держав.

З'ясовуючи питання з приводу опіки над колоніями, то дійшли висновку, що потрібно сприяти незалежності та самоуправління даних народів.

Якщо аналізувати положення статуту ООН можна зазначити, що метою створеної організації є підтримання миру і безпеки спільними діями та заходами, формування дружніх відносин між країнами, здійснення міжнародного співробітництва при розв'язанні проблем економічного, соціального та гуманітарного характеру. Офіційною датою створення ООН та Днем народження ООН вважається 24 жовтня 1945 р., адже саме тоді було затверджено Статут ООН, що є загальною багатосторонньою міжнародною угодою.

Таким чином, процес формування Організації Об'єднаних Націй відбувався був тривалим та неоднозначним, пройшов шлях складних дипломатичних переговорів, міжнародних поступок, суперечливих рішень та

взаєморозуміння між країнами-учасницями Становлення міжнародної організації відбувалось безпосередньо за участю української делегації, яка здійснила неабиякий внесок у розробку Статуту ООН, який став основоположним у формуванні міжнародного права, визначив принципи та норми взаємовідносин держав на міжнародній арені.

Список використаних джерел та літератури:

1. Макарчук В. С. Міжнародно-правова аргументація польських емігрантських урядів у територіальному спорі з СРСР (1939–1945 рр.) Історія та теорія держави і права URL <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2220/018-101-108.pdf>
2. Історія створення ООН як системи URL: https://ru.osvita.ua/vnz/reports/world_history/31007/
3. Організація Об'єднаних Націй URL:https://pidru4niki.com/1074052649492/pravo/organizatsiya_obyednanih_natsiy
4. Бойко О.Д. Історія України. Навчальний посібник. Київ: Академвидав, 2007, 688 с. С.490.
5. Давлетов О.Р., Космина В.Г., Мороко В.М. Всесвітня історія 1945-1997 р.11 клас. Запоріжжя: Просвіта,1997. 534 с.

**Ірина Гуменюк,
Олена Бачинська**

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ: ОСВІТА, НАУКА, КУЛЬТУРА

У статті аналізується діяльність ООН у сфері освіти, науки і культури. Автори зазначають, що ООН є складним багатоступінчастим механізмом, поява якої була зумовлена зростанням взаємозв'язків і взаємозалежності країн і народів, що особливо відчутно почало проявлятися вже у роки бурхливого розвитку капіталізму в другій половині XIX ст. Формування світових економічних відносин, технічний прогрес, розвиток залізничного і морського транспорту та міжнародних контактів породили проблему регулювання і стандартизації міжнародних зв'язків.

Ключові слова: ООН, освіта, наука, культура, агентство.

Україна молода, суверенна держава, яка співпрацює і має ділові та партнерські контакти з багатьма організаціями світу у багатьох сферах. Як у минулому так і в наш час ця співпраця є важливою, оскільки будь-яка держава не може без неї функціонувати і бути повноцінним об'єктом міжнародних відносин. Однією з найважливіших організацій, з якими Україна має добре налагоджені стосунки, є Організація Об'єднаних Націй [2].

Організація Об'єднаних Націй – універсальна міжнародна організація, створена з метою підтримки миру і міжнародної безпеки та розвитку співробітництва між державами.

Статут ООН, який було підписано 26 червня 1945 р., набрав чинності 24 жовтня 1945 р. Цей день щорічно відзначається як День Організації Об'єднаних Націй. Активну участь у розробці Статуту ООН взяли представники України. Глава делегації України на конференції у Сан-Франциско, міністр закордонних справ УРСР Д. Мануїльський головував у Першому комітеті, де були розроблені Преамбула та Глава 1 «Цілі та принципи» Статуту. Україна в числі перших підписала Статут і увійшла в групу з 51 держави-засновниці ООН [4].

Після проголошення незалежності України участь у діяльності Організації Об'єднаних Націй було визначено одним з пріоритетних напрямів зовнішньої політики нашої держави.

Про високий авторитет нашої держави в ООН свідчить її неодноразове обрання до Ради Безпеки ООН – органу, на який країнами-членами ООН покладено головну відповідальність за підтримання міжнародного миру та безпеки (1948-1949, 1984-1985, 2000-2001, 2016-2017 рр.). Генеральні секретарі ООН відвідували Україну дев'ять разів: У Тан (1962 р.), Курт Вальдхайм (1981 р.), Перес де Куельяр (1987 р.), Бутрос Бутрос-Галі (1993 р.), Кофі Аннан (2002 р.), Бан Кі-мун (2011, 2014, 2015 рр.) та А.Гутерріш (2017 р.).

На сьогодні Україна обрана до складу таких органів ООН, як Економічна і Соціальна Рада (2019-2021 рр.), Рада з прав людини (2018-2020 рр.), Комісія з соціального розвитку (2020-2023 рр.), Комісія з народонаселення та розвитку (2021-2024 рр.), Консультативний комітет з адміністративних та бюджетних питань (2016-2021 р.), Комітет конференцій (2019-2021 рр.), Бюро Комітету інформації (2019-2021 рр.), Комісія з наркотичних засобів (2020-2023 рр.), Комісія ООН з права міжнародної торгівлі (ЮНСІТРАЛ, 2019-2025 рр.), Виконавча рада ПРООН/ЮНФПА/ЮНОПС (2019-2021 рр.), а також до Виконавчої ради Організації із заборони хімічної зброї (2019-2020 рр.) та представлена в Міжнародному трибуналі з морського права (2011-2020 рр.).

Україна, як одна з держав-засновниць ООН, надає виняткового значення діяльності ООН з підтримання міжнародного миру та безпеки, розглядаючи участь у цій діяльності як важливий чинник своєї зовнішньої політики і виходить із необхідності належної реалізації Порядку денного у сфері сталого розвитку до 2030 р., подальшого реформування ООН, підвищення ефективності її діяльності, забезпечення реформи РБ ООН, посилення ролі ГА ООН [1].

Починаючи з липня 1992 р., наша держава виступає як великий контрибутор до операцій ООН з підтримання миру (ОПМ). Протягом 10 років в ОПМ взяли участь близько 18 тис. військовослужбовців Збройних Сил та працівників органів внутрішніх справ України.

Нині Україна є найбільшим контрибутором до операцій ООН з підтримання миру серед європейських країн та входить до 10 найбільших держав-контрибуторів світу і бере участь у місіях ООН в Афганістані, Боснії і Герцеговині, Грузії, Демократичній Республіці Конго, Косово (СРЮ), Лівані, Східному Тиморі, Сьєрра-Леоне, Хорватії.

Організація Об'єднаних Націй закликає всі країни приєднатися до цієї конвенції і інших міжнародних договорів, що забороняють використання руйнівних видів зброї. Організація Об'єднаних Націй також підтримує зусилля із запобігання, припинення і викорінювання незаконної торгівлі стрілецькою зброєю і легкими озброєннями, які використовувалися як головні засоби ведення війни в переважній більшості конфліктів у всьому світі. Реєстр звичайних озброєнь Організації Об'єднаних Націй і система стандартизованої звітності про військові витрати сприяють підвищенню прозорості щодо військових питань.

Міжнародне агентство з атомної енергії, що базується у Відні, діючи на основі системи угод про гарантії, відповідає за забезпечення того, щоб ядерні матеріали та устаткування, призначені для використання в мирних цілях, не використовувалися з військовою метою. А Організація із заборони хімічної зброї, що знаходиться в Гаазі, займається збором інформації щодо хімічних об'єктів усіх країн світу й регулярно проводить інспекції з метою забезпечення контролю за дотриманням Конвенції з хімічної зброї.

Завдяки своїй миротворчій діяльності Організація Об'єднаних Націй, використовуючи дипломатичні механізми, допомагає протиборчим сторонам прийти до згоди. Рада Безпеки в рамках своїх зусиль з підтримки міжнародного миру і безпеки може рекомендувати шляхи запобігання конфлікту і відновлення або забезпечення миру, наприклад за допомогою переговорів чи звернення до Міжнародного Суду. Важливу роль в миротворчій діяльності відіграє Генеральний секретар. Він може доводити до відома Ради Безпеки будь-які питання, які, на його думку, створюють загрозу міжнародному миру і безпеці, використовувати «добрі послуги» для виконання посередницьких функцій або займатися «тихою дипломатією», діючи за кулісами самостійно або через спеціальних посланців. Генеральний секретар займається також «превентивною дипломатією», спрямованою на врегулювання суперечок щодо загострення ситуації [2].

У Загальній декларації прав людини, прийнятою Генеральною Асамблеєю в 1948 році, проголошені основні права і свободи, якими володіють всі чоловіки і жінки, зокрема право на життя, свободу і громадянство, право на свободу думки, совісті і релігії, право на працю, освіту, право на їжу і житло і право на участь в управлінні. Заохочення поваги прав людини займає все більш помітне місце в зусиллях Організації Об'єднаних Націй зі сприяння розвитку. Зокрема, здійснення права на розвиток розглядається як один з елементів динамічного процесу, який поєднує в собі здійснення цивільних, культурних, економічних, політичних і соціальних прав й сприяє підвищенню добробуту всіх членів суспільства.

Ключем до реалізації права на розвиток є викорінювання бідності – це одна з основних цілей Організації Об'єднаних Націй.

Україна є активним учасником діяльності органів системи ООН у сфері прав людини, причетницею всіх основних документів ООН з прав людини, включаючи Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Факультативні протоколи до них та Міжнародну конвенцію з ліквідації всіх форм расової дискримінації.

Завдяки активній позиції України у міжнародних організаціях наша країна отримала значну технічну, матеріальну та фінансову допомогу, зокрема, з боку Програми розвитку ООН (ПРООН), Глобального екологічного фонду, МАГАТЕ, Міжнародної організації праці (МОП), ЮНКТАД, ЮНІДО, Фонду ООН у галузі народонаселення (ЮНФПА), Міжнародного союзу електрозв'язку (МСЕ), Всесвітнього поштового союзу (ВПС), Всесвітньої організації інтелектуальної власності та інших. З 1993 року в Україні функціонує Представництво ООН, під прапором якого здійснюється ціла низка важливих проектів і програм ООН, її органів та спецустанов у галузі соціально-економічних перетворень, розвитку підприємництва, охорони природи, вирішення актуальних демографічних проблем. У липні 2000 р. відбулася офіційна інавгурація «Будинку ООН» в Україні, який зібрав під свій «дах» органи та установи ООН, що здійснюють свою діяльність у нашій країні (ЮНІСЕФ, ЮНФПА, УВКБ).

Великі обсяги зовнішньої допомоги Україна одержала для вирішення складного комплексу завдань, пов'язаних з ліквідацією наслідків Чорнобильської катастрофи та облаштуванням колись депортованих народів, у тому числі кримських татар. [5]

В Україні працюють наступні установи ООН: Програма розвитку ООН (ПРООН), Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), Фонд Народонаселення ООН (ЮНФПА), Міжнародне агентство з атомної енергетики (МАГАТЕ), Міжнародна організація з міграції (МОМ), Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБООН), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Міжнародна організація праці (МОП), та Об'єднана програма ООН з ВІЛ/СНІДу в Україні (ЮНЕЙДС). В країні також діють асоційовані організації ООН, такі як Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий Банк (СБ), Управління ООН з наркотиків та злочинності (УНЗ ООН) та Міжнародна Фінансова Корпорація (МФК), котра знаходиться у підпорядкуванні до Банку. Ці установи працюють в різних сферах і мають їхні власні стратегії, але їх об'єднує загальна стратегічна ціль: допомогти народу України побудувати краще майбутнє для своєї держави.

З березня 2014 р. в Україні на запрошення нашої держави діє Моніторингова місія ООН у галузі прав людини, що фіксує правозахисні наслідки російської агресії.

Як активний прихильник гендерної рівності, покращення становища жінок, подолання гендерних стереотипів, Україна бере участь у більшості заходів ООН з цієї проблематики, у т.ч. у регулярних дебатах РБ ООН з

тематики «Жінки, мир, безпека», виконує Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, зокрема, шляхом виконання національних програм та проектів у цій сфері.

Україна бере активну участь у міжнародній співпраці зі сталого розвитку, спрямованій на комплексне вирішення завдань охорони довкілля, соціального розвитку та економічного зростання на глобальному, регіональному та національному рівнях. Делегації на рівні Президента України брали участь у засіданнях високого рівня з огляду прогресу у здійсненні ЦРТ і ЦСР [1].

Наша країна отримує значну технічну, консультативну та фінансову допомогу спеціалізованих установ ООН, її фондів та програм, зокрема, у сферах демократичного врядування, подолання бідності, досягнення національних Цілей сталого розвитку, підтримки державного управління, боротьби з ВІЛ/СНІД та іншими тяжкими хворобами, захисту довкілля.

Активною є електоральна діяльність нашої держави в ООН. Так, Україна сім разів обиралася членом Економічної і Соціальної Ради та тричі – членом Ради ООН з прав людини та продовжено термін на період 2021-2023 рр. У 2011 році Постійний представник України був віце-головою Комісії ООН з миробудівництва у період членства у 2011-2012 рр.

Існує Рамкова програма партнерства між Урядом України та Організацією Об'єднаних Націй на 2018–2022 роки (РПП) яка являє собою документ середньострокового стратегічного планування. У РПП викладено колективне бачення та відповідь системи ООН на пріоритети й завдання національного розвитку України, які мають бути реалізовані у партнерстві з Урядом України та у тісній співпраці з міжнародними й національними партнерами та громадянським суспільством упродовж вказаного періоду часу. Стратегічний напрям та бачення РПП узгоджуються з національними пріоритетами розвитку та потребами країни.

Таким чином ми розглянули ООН як складний багатоступінчастий механізм, поява якої була зумовлена зростанням взаємозв'язків і взаємозалежності країн і народів, що особливо відчутно почало проявлятися вже у роки бурхливого розвитку капіталізму в другій половині ХІХ ст. Формування світових економічних відносин, технічний прогрес, розвиток залізничного і морського транспорту та міжнародних контактів породили проблему регулювання і стандартизації міжнародних зв'язків [2].

Список використаних джерел та літератури:

1. Бруз В.С. Роль ООН у врегулюванні міжнародних конфліктів і в боротьбі проти тероризму. - Київ, ВПК «Експрес-Поліграф», 2010.
2. Губань Р. В. Проблеми реалізації проектів реформи Ради Безпеки ООН. Юридичний журнал. 2007. № 11. С. 64–74.
3. Зозуля І. Українська нація та її безпека: новий погляд на національну безпеку України. ПРАВО УКРАЇНИ . 2004 . № 5 . С.141-145.
4. Статут Організації Об'єднаних Націй. – Київ: Департамент громадської інформації ООН, 2008.

5. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти: Зб. ст. за матеріалами міжнар. конф. Національний ін-т стратегічних досліджень; Центр міжнародної безпеки та стратегічних студій. К. : ТОВ ВКФ "Сатсанга", 2001. 224 с.

Оксана Палилюцько

УЧАСТЬ УКРАЇНИ У РОБОТІ ООН У 1991-2020 РР.

Стаття присвячена аналізу участі України в створенні та діяльності ООН, як однієї з держав-засновниць та стратегічного партнера

Ключові слова: Статуту ООН, Рада Безпеки, резолюція, тероризм.

Особливе і визначне місце в зовнішній політиці України належить співробітництву з Організацією Об'єднаних Націй (ООН). Український народ може пишатися тим, що його країна була однією з держав-засновниць цієї глобальної міжнародної організації.

Делегація України взяла активну участь у Конференції в Сан-Франциско, зробивши вагомий внесок у розробку Статуту ООН, зокрема скоординувавши процес розробки Преамбули та Цілей і Принципів Статуту ООН. До 1991 р., перебуваючи у складі Радянського Союзу, Україна мала в ООН власне представництво на рівні де-юре незалежної країни. Про високий авторитет нашої держави в ООН як у вказаний, так і в новітній періоди її розвитку, свідчить її неодноразове обрання до Ради Безпеки ООН – органу, на який країнами-членами ООН покладено головну відповідальність за підтримання міжнародного миру та безпеки (1948-1949, 1984-1985, 2000-2001, 2016-2017 рр.).

З моменту проголошення Україною незалежності розпочався якісно новий період її діяльності в ООН, яку було визначено одним з пріоритетних напрямів зовнішньої політики нашої держави.

Генеральні секретарі ООН відвідували Україну вісім разів: У Тан (1962 р.), Курт Вальдхайм (1981 р.), Перес де Куельяр (1987 р.), Бутрос Бутрос-Галі (1993 р.), Кофі Аннан (2002 р.), Бан Кі-мун (2011, 2014, 2015 рр.).

Наша держава надає виключного значення питанню зміцнення ООН як центру багатосторонніх зусиль у вирішенні складних та комплексних викликів. Україна виходить із необхідності належної реалізації підсумкових документів самітів ООН з питань сталого розвитку, подальшого реформування ООН, підвищення ефективності її діяльності, забезпечення реформи РБ ООН, посилення ролі ГА ООН як найбільш представницького політичного органу світу. Попри триваючу агресію з боку РФ, Україна приділяє особливу увагу діяльності ООН з підтримання міжнародного миру

та безпеки, розглядаючи участь у ній як важливий чинник своєї зовнішньої політики. За практично 25 років своєї миротворчої діяльності Україна взяла участь у більш ніж 20 місіях ООН – від Гватемали до Тимор-Леште, від Хорватії до Мозамбіку, надавши ООН понад 34 тис. військовослужбовців і представників МВС. У 2017 р. близько 500 військовослужбовців Збройних Сил України та працівників Міністерства внутрішніх справ України беруть участь у 7 миротворчих операціях ООН (у ДРК, на Кіпрі, у Косово, Кот-д'Івуарі, Ліберії, Судані та Південному Судані). Наша держава є одним з лідерів за кількістю наданих до операцій ООН з підтримання миру бойових та транспортних вертольотів.

Як учасник усіх міжнародних конвенцій і протоколів, що регулюють боротьбу з тероризмом, Україна бере активну участь у діяльності ООН на контртерористичному напрямку. Одним з найбільш важливих підтверджень визнання авторитету і ролі нашої держави на міжнародній арені, послідовності та неупередженості її зовнішньої політики, відданості принципам демократії та верховенства права, практичного внеску у розбудову миру та стабільності стало друге за часів незалежності обрання України до складу непостійних членів Ради Безпеки ООН на період 2016–2017 років.

За час свого членства в ООН Україна шість разів обиралася членом Економічної і Соціальної Ради (востаннє – на період 2010-2012 рр.), двічі – членом Ради ООН з прав людини (востаннє – на період 2008-2011 рр.). У 1997 р. Міністра закордонних справ України Г.Й. Удовенка було обрано на посаду Голови 52-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН – найвищу посаду в Організації. Предметом особливої гордості України є те, що саме 52-а сесія ГА ООН, яка увійшла в історію як «сесія реформ», ухвалила всеосяжну програму реформування Організації, запропоновану їй тодішнім Генеральним секретарем К. Аннаном, і надала потужного імпульсу широкомасштабному оновленню ООН.

Одним із важливих напрямків співпраці між Урядом України та ООН є пом'якшення та мінімізація довготермінових наслідків Чорнобильської катастрофи. Починаючи з 1990 р. за ініціативою України на трирічній основі схвалюються резолюції ГА ООН з цієї проблематики (остання – у грудні 2016 р.). У 2000 р. резолюцією «Закриття Чорнобильської АЕС» Генасамблея привітала відповідне рішення України.

Свого часу делегація України стала головним ініціатором скликання першої спецсесії Генасамблеї ООН з проблеми ВІЛ/СНІД у червні 2001 року. Нині наша держава активно використовує можливості ООН для боротьби з ВІЛ/СНІД, зокрема із залучення проектної і технічної допомоги органів ООН. Так, протягом 2012-2017 рр. на ці цілі очікується виділення Україні Глобальним фондом з протидії ВІЛ/СНІД близько 305 млн. дол. США.

Україна бере помітну участь у зусиллях ООН, спрямованих на подолання кліматичних змін, та є учасником Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та її Кіотського протоколу. Україна була серед перших країн,

які у 2016 році ратифікували нову глобальну кліматичну угоду – Паризьку угоду.

Україна є активним учасником діяльності органів системи ООН у сфері прав людини, стороною всіх основних документів ООН з прав людини, включаючи Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Факультативні протоколи до них та Міжнародну конвенцію з ліквідації всіх форм расової дискримінації.

З березня 2014 р. в Україні на запрошення Уряду нашої держави діє Моніторингова місія ООН у галузі прав людини, яка зокрема відстежує ситуацію на тимчасово окупованих територіях Криму, а також Донбасу.

Як активний прихильник гендерної рівності, покращення становища жінок, подолання гендерних стереотипів Україна бере участь у більшості заходів ООН з цієї проблематики, у т.ч. у регулярних дебатах РБ ООН з тематики «Жінки, мир, безпека», виконує Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, зокрема шляхом виконання національних програм та проектів у цій сфері.

Обрання України до складу Ради ООН з прав людини (РПЛ) у 2006 та 2008 роках стало визнанням її практичного внеску і значного потенціалу у сфері забезпечення дотримання, захисту та поваги прав і свобод людини у світі. Україна продовжує працювати в цьому органі в якості спостерігача, просуваючи ініціативи, зокрема щодо ролі превенції у заохоченні та захисті прав людини. Україна представила свою кандидатуру на вибори до складу РПЛ на період 2018-2020 рр. та 2021-2023 років.

27 березня 2014 р. після незаконного референдуму в Криму ГА ООН схвалила резолюцію «Територіальна цілісність України» (A/RES/68/262), положеннями якої підтверджується суверенітет, політична незалежність, єдність та територіальна цілісність України в межах її міжнародно визнаних кордонів, невизнання проведення так званого референдуму та відповідно будь-якої зміни статусу АРК та м.Севастополя («за» – 100, «утрималися» – 58, «проти» – 11). Схвалення цього документа мало вкрай важливе політичне та міжнародно-правове значення і засвідчило підтримку міжнародним співтовариством України у боротьбі з російською агресією.

19 грудня 2016 р. у ході 71-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН була ухвалена резолюція «Стан з правами людини у Автономній Республіці Крим та місті Севастополі (Україна)» (A/RES/71/205), яка підтверджує суверенітет та територіальну цілісність України та визнає АР Крим і місто Севастополь тимчасово окупованою територією. Важливим елементом цього документа є застосування у термінології ООН визначення «окупаційна влада» щодо статусу РФ у Криму.

13 лютого 2017 р. під головуванням України Рада Безпеки ООН одностайно ухвалила першу в історії резолюцію S/RES/2341 щодо захисту критичної інфраструктури від терористичних загроз. Документ, ініційований нашою державою та спрямований на підвищення ефективності міжнародних зусиль з протидії терористичним актам проти об'єктів критичної

інфраструктури в рамках Глобальної контртерористичної стратегії ООН, став своєчасним реагуванням міжнародної спільноти на динамічні загрози з боку тероризму.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гуменюк Б. І. Організація Об'єднаних Націй / Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./ редкол. Л. В. Губерський та ін. Київ: Знання України, 2004 Т.2 812 с.
2. Кулінич М. Постійне представництво України при ООН // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. Київ: Знання України, 2004 Т.2 812 с.
3. Матвієнко В. Організація Об'єднаних Націй / Політична енциклопедія. Київ: Парламентське видавництво, 2011. 808 с.

Альона Динич

МИРОТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ООН У ХХІ СТ.

Стаття присвячена узагальненню сучасних тенденцій миротворчої діяльності ООН, зокрема її інституційним, фінансовим аспектам та характеристичі її основних форм.

Ключові слова: миротворча діяльність, миротворчість, операції з підтримання миру.

Актуальність даної теми не викликає жодних сумнівів, адже вже у преамбулі Статуту ООН визначалось, що мета її діяльності – «об'єднати наші сили для підтримки міжнародного миру і безпеки» [1, с.7].

У даній роботі термін «миротворча діяльність» охоплює весь спектр дій Організації Об'єднаних Націй, спрямованих на врегулювання ситуацій, що загрожують міжнародному миру і безпеці, у тому числі превентивну дипломатію, підтримання миру, постконфліктне світобудівництво, сприяння миру, чи власне, миротворчість, а також примус до миру. Кожна з цих категорій позначає сукупність заходів певного характеру (військових/невійськових, економічних, політичних, дипломатичних тощо), що сприяють врегулюванню конфліктної ситуації на різних етапах її розвитку.

Власне більшість з цих заходів з'явилась внаслідок розробки механізмів підтримання миру і безпеки, зазначених у Статуті ООН, у розвиток глави 6 і 7 і залишаються нормативно не врегульованими, хоч і є широко застосовуваними у практиці організації.

У цьому контексті можна констатувати поступове розширення і уточнення категоріального апарату миротворчої діяльності, а також неоднозначність оцінок цього напряму діяльності ООН, іноді діаметральних

за змістом. Наприклад, Рамеш Тхакур, автор книги «ООН, мир та безпека» [2], підкреслює що після «холодної війни» відбулась зміна ідеології, і якщо раніше мир підтримувався за допомогою балансу сил і механізмів колективної безпеки, то зараз все частіше країни декларують прагнення захистити населення від страждань і зупиняти війни, іноді із застосуванням військової сили, що обумовлює розквіт миротворчої діяльності.

Високопосадовці ООН Л. Брахімі та С. Ахмед підготували серію аналітичних доповідей про діяльність миротворців. У одному з них вони визначили проблеми, здатні загубити будь-яку з миротворчих операцій. Зокрема, невігластво (незнання місцевих умов, політичної та етнічної ситуації), грубість (прийняття рішень на основі власної думки або позиції однієї зі сторін, небажання враховувати нюанси ситуації), пристрасність (надання підтримки одній з конфліктуючих сторін), безсилля (нездатність виступити у ролі безпристрасного та конструктивного посередника), поспішність (прагнення вирішити короткострокові завдання, не беручи до уваги довгострокові наслідки та стратегічні цілі), відсутність гнучкості (нездатність реагувати і адаптуватись до змін), «ложні обіцянки» (нездатність переконати ворогуючі сторони у необхідності компромісів, спроби укласти заздалегідь не виконуваних угод) [3].

Інший дослідник – Д. Ріфф – підкреслює, що миротворчі операції у сучасному світі справа доволі ризикована, оскільки часто навіть найкращі устремління призводять до трагедій. Причина, на його думку, полягає у тому, що миротворці свідомо чи несвідомо підтримують одну із ворогуючих сторін або «стають іграшкою» в руках держав, що обстоюють власні інтереси у зоні конфлікту [4].

Аналізуючи кількісні показники, щодо застосування миротворчих зусиль з боку ООН для врегулювання кризових ситуацій, у тому числі і у формі операцій з підтримання миру, можна констатувати, що інтенсивність проведення операцій з підтримання миру у першому десятилітті ХХІ ст. була нижчою порівняно з 90-х рр. ХХ ст., коли проводилась найбільша кількість ОПМ за всю історію ООН – 35 [5].

Загалом на сьогодні ООН проведено 63 польові місії (операції), на даний момент здійснюється 16 операцій на чотирьох континентах під керівництвом Департаменту операцій з підтримання миру: 9 за участю військових спостерігачів і 7 за участю миротворчих сил. До того ж 12 інших операцій у сфері миробудівництва здійснюються під проводом Департаменту політичних питань. Участь у миротворчій діяльності ООН беруть контингенти 115 держав світу. Протягом 1999-2010 рр. кількість миротворців збільшилась приблизно в 9 разів (становить за різними даними до 117.000 чол.) [5].

Також відбуваються зміни у формах і методах миротворчої діяльності, зокрема продовжують розроблятися і змінюватися вже сталі заходи: наприклад, як реакція на нові виклики миру та безпеці; з'являються операції з підтримання миру нового покоління, починають функціонувати з кінця 80-х рр. ХХ ст. (ОПМ ООН у Ліберії, 1989 р.), на початку ХХІ ст. набувають

подальшого поширення. Якщо традиційні ОПМ концентрувались на таких засадах та функціях як спостереження, нагляд, звітування (на основі патрулювань, контролювання технічних аспектів, використання статистичних даних); нагляд за припиненням вогню і підтримка механізму верифікації; створення буферних зон між конфліктуючими сторонами, то ОПМ нового покоління (місії спостерігачів та сили з підтримання миру/миротворчі сили) виконують такі завдання: створення стабільного і безпечного середовища для того, аби держава змогла забезпечити безпеку і повагу до прав людини; сприяння політичному процесу і діалогу для створення легітимних інституцій управління; запровадження рамкових механізмів і координація зусиль усіх сторін, що беруть участь у процесі врегулювання ситуації; забезпечення безпеки при реалізації ключових управлінських рішень; координація зусиль установ системи ООН та неурядових організацій; скерування зусиль щодо політичного врегулювання.

Варто відзначити багатофункціональність та зміну пріоритетів цих операцій, окрім спостереження за припиненням вогню, вони надають оперативну допомогу національним правоохоронним структурам; забезпечують безпеку портів та життєво необхідних об'єктів інфраструктури; створюють необхідні умови для безпечного пересування людей, товарів та гуманітарної допомоги; сприяють захисту цивільного населення від невідвортної загрози фізичного насилля.

Ще одним важливим аспектом миротворчої діяльності ООН є збільшення невійськового компоненту у миротворчих контингентах (співвідношення між військовим контингентом та невійськовим миротворчим персоналом становить приблизно дві третини до однієї): 88.000 військових та військових спостерігачів; 13.000 – поліцейські, більше 5.800 – цивільні спеціалісти, 14.000 – місцеві цивільні спеціалісти, а також близько 2.400 добровольців зі 160 країн світу [6].

Також відзначається збільшення кількості жінок як серед персоналу миротворчих контингентів, так і у керівництві операціями. Наприклад, у 2007- 2008 рр. цей показник збільшився на 40%, а на сьогодні відсоток жінок у миротворчих контингентах досяг 30%. Зокрема: два Спеціальні представники Генерального секретаря ООН (які здійснюють безпосереднє керівництво операцією), а також 3 заступники спецпредставників ГС ООН є жінками, керівник департаменту польової підтримки, керівник канцелярії керівника Департаменту операцій з підтримання миру, 7% від поліцейських сил та 2% з 87.000 військових – жінки. Також у 2007 р. в операції у Ліберії взяв участь перший підрозділ, що складався виключно з жінок (надала Індія) [6].

Одним з нагальних питань реформування миротворчої діяльності ООН залишається подальша розбудова інституціональної системи для реалізації запланованих миротворчих ініціатив. Зокрема, на початку цього століття розпочали свою роботу Департамент операцій з підтримання миру, Департамент польових місій (рішення про створення департаменту польової підтримки прийнято у 2007 р.), Комісія з миробудівництва (заснована

2006 р.) – міждержавний консультативний орган (координує діяльність у т.ч. відповідних сторін, донорів, міжнародних фінансових установ, національних урядів, а також держав, що надають війська; мобілізує ресурси; пропонує комплексні стратегії пост конфліктного миро будівництва та відновлення), Фонд миробудівництва, а також Управління з підтримки миробудівництва (має забезпечувати координацію зусиль агенцій ООН), яку очолює помічник Генерального Секретаря ООН з підтримки миробудівництва Д.Чен-Хопкінс.

Наприклад, Фонд миробудівництва забезпечує задоволення постконфліктних потреб, акцентуючи увагу на таких сферах: діяльність, спрямована на виконання досягнутих угод, діяльність на підтримку заходів, ініційованих відповідно до укладених угод, або спрямована на зниження можливості повторного розгортання конфлікту; створення адміністративної системи; заходи, спрямовані на усунення безпосередніх загроз миробудівництву.

Трьохкомпонентна архітектура Фонду включає: Механізм I – для держав, що внесені до порядку денного Комісії з миробудівництва (Бурунді, Сьєрра-Леоне, Гвінея-Бісау, Центральноафриканська Республіка); Механізм II - для країн, які за оголошенням Генерального Секретаря мають право на отримання допомоги Фонду (Коморські Острови, Кот-д'Івуар, Гвінея, Ліберія, Непал); Механізм III (Механізм надзвичайного фінансування для підтримки невідкладних заходів у галузі миро будівництва) (Кот-д'Івуар, Центральноафриканська Республіка, Гвінея, Ліберія, Бурунді, Гаїті, Кенія).

Відбувається також диверсифікація джерел фінансування миротворчих акцій. Разом з тим до десяти найбільших контрибуторів до бюджету на проведення ОПМ (станом на 2010 р.) залишаються США (27.17%), Японія (12.53%), Великобританія (8.16%), Німеччина (8.02%), Франція (7.56%), Італія (5.00%), Китай (3.94%), Канада (3.21%), Іспанія (3.18%), а також Республіка Корея (2.26%) [6]. Багато держав надають підтримку операціям у вигляді транспорту, підтримки, персоналу та фінансових внесків (понад визначену квоту) на добровільній основі.

Слід звернути увагу, що попри загалом великі суми, що витрачаються на реалізацію миротворчих ініціатив, миротворчі зусилля ООН є відносно недорогими у порівнянні з загальними військовими витратами у світі (бюджет на підтримання миру – 7,9 млрд. доларів США, що становить 0,5% від загальних військових витрат (орієнтовно 1,464 трлн. дол. США).

З іншого боку за кількістю наданого персоналу для проведення миротворчих операцій ООН лідерами є Бангладеш (10852 чол.), Пакистан (10733 чол.), Індія (8783 чол.), Нігерія (5837 чол.) та Єгипет (5258 чол.) [6].

На початку XXI ст. відбувається дедалі активніше залучення до миротворчих операцій ООН регіональних організацій. За даними дослідницького Центру міжнародного співробітництва (університет Нью-Йорка) у 2007 р. «блакитні шоломи» склали основу усіх миротворчих операцій у світі і склали до 48% усіх подібних сил, на другому місці за цим показником знаходиться НАТО – 38%.

С.Ба та Б. Джонс, автори дослідження «Миротворчі Партнерства. Уроки та завдання координації у гібридних заходах (Peace Operations Partnerships. Lessons and Issues from Coordination to Hybrid Arrangements)» [7], запропонували таку класифікацію миротворчих операцій за участю ООН та регіональних організацій:

- «змінні операції» – миротворчі однієї організації замінюють миротворців іншої. Наприклад, у Східному Тиморі від початку були введені міжнародні сили, основу яких склали австралійці, а згодом їх замінили сили ООН. У Ліберії спочатку миротворчі функції виконувались представниками ЕКОВАС, а згодом операцію перебрала на себе ООН. Так само, на Балканському півострові поступово замінювались контингенти НАТО, ООН і ЄС;

- «паралельні операції» – різні структури діють одночасно на одній і тій самій території, а їх дії не узгоджуються, наприклад у Кот - д'Івуарі (ООН та Франція), Конго (ЄС і ООН), Косово (ООН і НАТО), Афганістані (НАТО, ООН та США);

- «інтегровані операції» – на сьогодні найрідша форма, коли різні миротворчі мають спільне командування. Наприклад, спільна операція ООН і Африканського Союзу у Дарфурі.

Також від початку нового тисячоліття відбувається вшанування діяльності миротворців. Наприклад, за ініціативою України, 29 травня відбувається святкування Дня миротворця. У 2005 р. було запроваджено нагородження Медаллю Дага Хаммершельда, яка вручається посмертно родині загиблого. На честь відзначення 60-річчя миротворчої діяльності ООН у 2008 р. було проведено міжнародну конференцію, в ході якої учасники спробували узагальнити існуючий на сьогодні досвід миротворчої діяльності.

На сьогодні відбувається подальша регламентація проведення миротворчих операцій та захисту населення під час врегулювання збройних конфліктів. Наприклад протягом останніх років було прийнято такі документи: Резолюція РБ щодо актів сексуального насильства проти цивільного населення у збройних конфліктах (2008), «Загальна доктрина» ОПМ (Capstone Doctrine, 2008) – спроба кодифікувати існуючий досвід проведення ОПМ, розроблена департаментом операцій з підтримання миру у тісній взаємодії з Департаментом польових місій, державами-членами організації та устанофвами системи ООН, у зв'язку із необхідністю артикулювати доктринальні засади проведення ОПМ, враховуючи зміни у сучасній системі міжнародних відносин, хоч і є внутрішньою публікацією ООН; Резолюція РБ ООН 1674 щодо захисту цивільного населення під час збройних конфліктів (2006); Резолюція РБ ООН 1612 «Діти та збройні конфлікти» (2005); прийнята у зв'язку з тим, що у 90-х рр.. внаслідок збройних конфліктів загинуло до 2 млн. дітей, а 6 млн. були поранені; Резолюція РБ ООН 1325 «Жінки, мир та безпека» (2000), а також мандати РБ ООН для проведення ОПМ, які розширюють та уточнюють завдання і функції миротворчих контингентів і персоналу у випадку врегулювання кожної конкретної ситуації. На його засадах, зокрема, розробляються

Директиви щодо застосування сили для поліцейського компоненту (Directives on the Use of Force for the police component) та Правила і зобов'язання для військового компоненту (Rules and Engagement for military component).

Таким чином, існуючий досвід здійснення миротворчої діяльності об'єктивно зумовлює необхідність процесу реформування діяльності організації у сфері, яка є пріоритетною з огляду на принципи і цілі, визначені у Статуті ООН. Здійснення цієї реформи відбувається у декількох вимірах: інституціональному, концептуальному, оперативному. Стандартизація і автоматизація діяльності існуючих процедур, розробка і регламентація роботи нових миротворчих механізмів сприятиме підвищенню ефективності миротворчих зусиль організації. Попри існуючі, часом доволі критичні оцінки миротворчої діяльності ООН, можна погодитись із постійним представником США при ООН Сьюзан Райс «альтернативою ООН є те, що ми не робитимемо нічого і те, що конфлікти посилюватимуться, поширюватимуться і створюватимуть середовище для злочинців і терористів».

Список використаних джерел та літератури:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй департамент громадської інформації ООН. Київ, 2008, 69 с.
2. Thakur R. The United Nations, Peace and Security. From Collective Security to the Responsibility to Protect, Ramesh Thakur. - Cambridge University Press, New York, 2006, 402 p.
3. Доклад Группы ООН по операциям ООН в пользу мира [A/55/305](доклад Брахими) Офіційне видання ООН. – Електронний режим доступу: http://www.un.org/russian/peace/reports/peace_operations/
4. Rieff D. A Bed for the Night. Humanitarianism in Crisis Davia Rieff. – Simon and Schuster, New York, 2002, 368 p.
5. Цифры и факты о текущих операциях ООН по поддержанию мира ООН. URL: <http://www.un.org/russian/peace/pko/facts.htm>
6. Fact sheet United Nations Peacekeeping/ UNO. URL: <http://www.un.org/en/peacekeeping/documents/factsheet.pdf>
7. Bah S. Peace Operations Partnerships: Lessons and Issues from Coordination to Hybrid Arrangements/ A. Sarjoh Bah and Bruce D. Jones; Center on international cooperation {New York University} URL: http://www.cic.nyu.edu/internationalsecurity/docs/peace_hybrid.pdf

Людмила Воронюк

З ЖИТТЄВОЇ ІСТОРІЇ ПІДПОЛКОВНИКА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ХОПТІЯ ОЛЕГА ВАСИЛЬОВИЧА

Досліджено життєвий та військовий шлях офіцера Збройних Сил України – підполковника Хоптія О.В. Відображено діяльність військових формувань у миротворчих місіях ООН на території Ісламської республіки Афганістан та в Україні, проаналізовано досягнення та нагороди офіцера.

***Ключові слова:** ООН, Збройні Сили України, Ісламська республіка Афганістан, АТО, ООС.*

24 жовтня світова спільнота відзначає Міжнародний день Організації Об'єднаних Націй. Декларованою метою діяльності організації є підтримання і зміцнення миру і міжнародної безпеки та розвиток співробітництва між державами світу.

Україна активно долучилася до миротворчих місій ООН з моменту заснування організації. Українські військовослужбовці боронили мир у багатьох куточках світу. Чимало миротворців стали справжніми героями. Завдяки їм у багатьох країнах згасло полум'я війни. Водночас військові добре допомогли й нашій дипломатії в підвищенні іміджу України у світі.

Починаючи з 1992 року Збройні сили України беруть участь у миротворчих операціях під егідою ООН, НАТО та інших міжнародних організацій. У військових операціях взяло участь 44 000 українських військовослужбовців, 55 з них – загинуло.

Наразі Збройні сили України беруть участь у п'ятих миротворчих операціях ООН та ОБСЄ.

Наша держава дуже пишається тим, що українські військовослужбовці продовжують виконувати миротворчі завдання та залишаються гідною й невід'ємною складовою міжнародних миротворчих сил. Хочу особливо відзначити участь Олега Васильовича Хоптія – підполковника Збройних сил України, начальника відділення пошуку та знешкодження саморобних вибухових пристроїв.

Кожна людина – неповторна особистість, проте є серед нас ті, хто присвятив себе суспільству, улюбленій справі сповна. Вважаю, що до списку відомих кам'ячан слід віднести військового, який народився і проживає на Поділлі – воїна-інтернаціоналіста – Хоптія О.В. Громадянин України, уродженця Поділля. За дорученням міжнародної організації ООН він двічі здійснював інтернаціональний військовий обов'язок в Афганістані: листопад 2012 р. – березень 2014 р. та з вересня 2015 р. до вересня 2016 р.

Центральна газета Міністерства Оборони України «Народна армія», його військовий шлях описала такими словами: «Підполковник Хоптій був відряджений у район проведення АТО 4 травня 2014 року – лише через тиждень після повернення зі службового відрядження в Ісламську республіку Афганістан – у складі національного українського персоналу, командир

групи протидії саморобних вибухових пристроїв. А вже 19 липня він став кавалером ордена Богдана Хмельницького III ступеня. Уявіть собі, групи під безпосереднім керівництвом підполковника Хоптія виявили і знищили більше двох тисяч вибухонебезпечних предметів, серед них 50 саморобних».

Я плакаю почуття гордості за свого земляка і край, який подарував нам його. Народився Олег Васильович у м. Тернопіль. Закінчив Кам'янець-Подільське вище військово-інженерне командне училище.

Олег Васильович – чоловік та батько двох дітей. Хороший сім'янин. Свою батьківську любов дарував бідним та голодним дітям-афганцям, які були для нього найбільшою розрадою. Воїни-українці нерідко радували дітлахів речами, іграшками та їжею. Інколи дозволяли малечі повизбирувати на стрільбищі гільзи, що неабияк цінували і дорослі афганці. За триста латунних гільз вони могли виміняти пару нового взуття. Статки в місцевих були мізерні, навіть узимку більшість дітей бігали вулицями босоніж. Одного разу, по дорозі на виконання планової операції, яка ретельно готувалася не лише миротворцями-саперами, розвідниками, агентами місцевої служби безпеки, а і щільною охороною, діти віддячили військовим. Неподалік від заданого району, кілька тамтешніх хлопчаків відкликали старших саперів і ламаною російською довго пояснювали, що вранці на єдиному в кишлаку перехресті щось не звичне робили нетутешні чоловіки. Хлопчаки вважали, що ті закладали... міну. Об'їхати те перехрестя можна було розвіданим узбіччям. Але сапери не хотіли наражати на ризик селян. Тому, Олег із колегами вирішили знешкодити «закладку». Незабаром селяни зносили усі вибухові пристрої, або вели до невибухлих боєприпасів, замінованих автомобілів і мотоциклів.

Після повернення з тривалого Афганського відрядження, де виконував завдання у складі саперного підрозділу багатонаціональних сил, він уже через тиждень виконував обов'язки командира загону розмінування у районі проведення АТО. Під артилерійськими та стрілецькими обстрілами, в умовах безпосереднього зіткнення із противником групи супроводжували розвідувальні підрозділи на зайняті бойовиками території, вели інженерну розвідку і розмінування доріг, мостів. Образно кажучи, Хоптій О.В. був вимушений лізти в пекло.

Щоразу, коли проводив розмінування, час зупинявся і починався тоді, коли небезпечний предмет було знешкоджено.

Розумний і впевнений, він не ховався і не ховається за чужі спini. На життєвій дозі військового Збройних Сил України Доля подарувала йому не легке, але дуже змістовне життя, враховуючи його службу по «гарячих точках», які загартували характер. Військова служба та виконання обов'язку віддано і чесно, взамін забирали спокій за людські втрати на непотрібній війні, за пережиті тривоги тих військових, хто здійснював миротворчі місії, за батьків, дружин і дітей, хто чекав і плакає надії дочекатися. Робота сапера вкрай специфічна і дуже небезпечна. Проте для Олега Хоптія це звична фронтова робота.

На власному досвіді офіцер продовжує навчати військовому мистецтву молоде покоління, горить бажанням займатися громадською та виховною роботою. Не може змиритися офіцер з тим, що ворожа пропаганда отруїла свідомість українських дітей, які знаходяться на протилежній стороні кордону, землі, яку звільняє від смертельної небезпеки. На рідній території його підрозділи не зустрічала радісна юрба дітей. Вони вважають українських солдатів та офіцерів «карателями». Заслужена людина нашого міста вважає своїм обов'язком займатися військово-патріотичним вихованням молоді: донести уроки правди нащадкам так, щоб вони знали про святе не лише з «скупих» сторінок підручника історії, а з власних прикладів офіцера.

Держава високо оцінила заслуги військового Збройних Сил України Хоптія О.В.:

22.05.2013 р. – почесним нагрудним знаком начальника Генерального штабу — Головнокомандувача Збройних Сил України «За досягнення у військовій службі» II ступеня;

10.07.2013 р. – пам'ятним нагрудним знаком МО України «Воїн-миротворець»;

30.10.2013 р. – знаком «За розмінування» I ступеня;

23.10.2014 р. – відзнакою «За заслуги перед міською громадою»;

01.12.2015 р. – медаллю «15 років сумлінної служби»;

19.08. 2016 р. – нагрудним знаком «Знак пошани»;

26.10. 2019 р. – нагрудним знаком «За зразкову службу».

Досвід життя Хоптія О.В. змушує замислитися кожного, адже якими б суперечливими не були сучасні оцінки тих чи інших подій, вони в жодному разі не повинні принижувати честь і гідність їх безпосередніх учасників, адже війни закінчуються, а історія, яку творять такі люди – вічна. Час обрав ЇХ, і ВОНИ чесно та самовіддано виконали і виконують свій обов'язок, проявляючи стійкість і мужність, героїзм та відвагу.

На завершення, висловлюючи свою думку про почуте і побачене вважаю за необхідне звернутися насамперед до молоді з проханням рівнятися на таких людей як Хоптій Олег Васильович, у них потрібно навчатися жити і виживати тому, що досвід його життя обпаленого війною і вмитого кров'ю є зразком для теперішніх і майбутніх поколінь.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A5%D0%BE%D0%BF%D1%82%D1%96%D0%B9_%D0%9E%D0%BB%D0%B5%D0%B3_%D0%92%D0%B0%D1%81%D0%B8%D0%BB%D1%8C%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87

2. Коли ти залишаєшся з міною наодинці. // Народна армія. – 22.03.2018 р. №12

3. Матеріали власного архіву Хоптія О.В.

З життєпису

З листопада 2013 по березень 2014 року проходив службу в Ісламській республіці Афганістан – у складі національного українського персоналу, командир групи протидії саморобних вибухових пристроїв.

Нагороди

19 липня 2014 року – за особисту мужність і героїзм, виявлені у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, вірність військовій присязі під час російсько-української війни, відзначений – нагороджений орденом Богдана Хмельницького III ступеня.

Олег Складанівський

УЧАСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТРЕТЬОГО ОКРЕМОГО ІНЖЕНЕРНОГО БАТАЛЬЙОНУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ У МИРОТВОРЧИХ ОПЕРАЦІЯХ ТИМЧАСОВИХ СИЛ ООН У ЛІВАНІ З ПІДТРИМАННЯ МИРУ І БЕЗПЕКИ

У статті викладено специфіку участі українських підрозділів у миротворчих операціях ООН з підтримки миру і безпеки; зазначено технологію реалізації провідної ідеї досвіду миротворчої діяльності на прикладі 3-го окремого інженерного батальйону ЗС України в Південному Лівані; обґрунтовано напрямки подальших досліджень проблеми військового міжнародного співробітництва; зазначені аспекти щодо вдосконалення методичних підходів до викладання предмета «Захист України», проведення військово-патріотичного виховання молоді з урахуванням досвіду участі українських підрозділів в міжнародних операціях з підтримки миру та безпеки у світі.

Ключові слова: міжнародне військове співробітництво, міжнародні військові операції з підтримки миру і безпеки, Тимчасові сили ООН, глобальна міжнародна організація, сфера діяльності ООН, Генеральна Асамблея ООН, підрозділи ЗС України, провідна ідея, вибухонебезпечні предмети (ВНП), боєприпаси, розмінування, засоби пошуку ВНП, засоби захисту від ВНП, протипіхотні міни, мінне поле, позиція.

Організація Об'єднаних Націй (ООН) – глобальна міжнародна організація, заснована 24 жовтня 1945 на конференції у Сан-Франциско на підставі Хартії Об'єднаних Націй. ООН була створена для підтримки міжнародного миру і розвитку співробітництва у вирішенні міжнародних проблем економічного, соціального та гуманітарного характеру. Перші задуми та конкретний план для нової всесвітньої організації було підготовлено під егідою Державного департаменту США у 1939 році. А

Франклін Делано Рузвельт тоді вперше ввів поняття «Організація Об'єднаних Націй» як термін для позначення союзних країн. Цей термін був вперше офіційно використаний 1 січня 1942 року, коли 26 держав підписали Декларацію Об'єднаних Націй і зобов'язалися від імені урядів сприяти утворенню системи загальної безпеки та активізації процесу роззброєння [7, 9].

Україна є однією з країн-засновниць ООН – з 1945 по 1991 рік вона брала участь в роботі ООН як УРСР, а з моменту проголошення незалежності – як Україна. Після проголошення незалежності України участь у діяльності Організації Об'єднаних Націй було визначено одним з пріоритетних напрямів зовнішньої політики держави [2, 4].

Новий етап участі незалежної України в міжнародних організаціях почався з 24 серпня 1991 року. Цього ж року, вперше за 45 років членства в ООН, делегація України брала участь у роботі сесії Генеральної Асамблеї ООН, керуючись тільки інтересами власної держави [3, 8].

Сучасними пріоритетними сферами діяльності ООН для України є:

- розробка ефективних підходів до зміцнення міжнародної та регіональної безпеки;

- більш повне залучення ООН до процесу роззброєння, зокрема ядерного, зниження військового протистояння у різних регіонах світу, проведення конструктивного діалогу з проблем конверсії, участь у формуванні нових і зміцненні існуючих регіональних структур безпеки, налагодження співробітництва з ними;

- використання досвіду ООН для розв'язання соціально-економічних проблем, експертної допомоги в інтересах державного будівництва України, сприяння переходу до ринкової економіки;

- використання унікальних можливостей ООН для ведення діалогу з представниками інших держав.

Участь України у миротворчих операціях розпочалася із затвердження Верховною Радою України Постанови від 3 липня 1992 року «Про участь батальйонів Збройних Сил України в Миротворчих Силах Організації Об'єднаних Націй у зонах конфліктів на території колишньої Югославії». Довгий час саме цей регіон залишався основним для застосування миротворчого потенціалу України під егідою різних міжнародних організацій.

Доречно зазначити, що до 2014 року участь України в міжнародних миротворчих операціях здебільшого розглядалась в контексті покращення боєздатності військ та налагодження співробітництва з партнерами з інших країн.

Ще в 1999 році в Законі України «Про участь України в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки» зазначалося, що «Україна розглядає участь у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки як важливу складову своєї зовнішньої політики». Ця ж теза була продубльована пізніше і в Стратегії міжнародної миротворчої діяльності України 2009 року [4].

Що стосується покращення боєздатності військ, то в умовах обмеженого фінансування, багато років участь у миротворчих місіях українських військових розглядалась як можливість набуття реального досвіду, військової підготовки за рахунок зовнішнього фінансування. Крім того, це сприяло створенню когорти фахівців, які мали досвід роботи з іноземними партнерами та застосування інших стандартів. Цей досвід можна було використовувати для реформування ЗС України та налагодження співробітництва з партнерами з метою підвищення взаємосумісності.

За роки незалежності України більше 44 000 українських військовослужбовців взяли участь у 27 миротворчих операціях (у 22 в минулому та у 5 поточних), зокрема:

- в операціях ООН на території колишньої Югославії (у Хорватії, Косово, Північній Македонії, Східній Славонії), в Анголі, Гватемалі, Таджикистані, Афганістані, Кувейті, Лівані, Ліберії, Судані, Кот-Д'Івуарі, Сьєрра-Леоне, Ефіопії та Еритреї, Грузії, Молдові;
- в операціях НАТО в Боснії та Герцеговині, Косово, Іраку, операціях «Океанський щит» та «Активні зусилля»;
- у місіях ОБСЄ в Косово та Грузії;
- в операції ЄС «АТАЛАНТА»;
- у багатонаціональних силах в Іраку, гуманітарній місії в Кувейті, Міжнародних силах сприяння безпеці в Ісламській Республіці Афганістан [5].

Своєю самовідданою службою українські миротворці сприяють зміцненню позитивного іміджу і міжнародного авторитету України. Завдяки їх участі у миротворчих операціях створюються сприятливі політичні умови для економічного співробітництва України з тими державами, на території яких діють наші миротворчі контингенти. Крім цього, миротворчі операції - це і можливість на практиці пройти військову підготовку, зміцнювати військово-політичну співпрацю з провідними країнами світу.

Прикладом виконання завдань з розмінування у миротворчих операціях з підтримання миру і безпеки під егідою ООН є український миротворчий контингент в Південному Лівані.

Довідка. Ліван, офіційна назва Ліванська Республіка – країна в західній Азії, що межує на півночі і сході з Сирією, на півдні з Ізраїлем, на заході омивається Середземним морем. Площа 10452 км², столиця - Бейрут. Рельєф: вузька прибережна рівнина, долина Бекаа простяглася з півночі на південь між Ліванським і Антіліванським гірськими хребтами. Політична система - конфесійна демократична республіка. Населення 4224 тис. (2008) (ліванці 82%, палестинці 9%, вірмени 5%); мови: арабська і французька (обидві державні), вірменська, англійська. Експорт: цитрусові й інші фрукти, овочі, промислова продукція сусіднім арабським країнам [5].

У зв'язку з довготривалими конфліктами між сусідніми країнами частина території Лівану забруднена вибухонебезпечними предметами, особливо провінція – Південний Ліван.

Нагадаємо, з липня 2000-го по серпень 2006-го 3-й український окремий інженерний батальйон виконував миротворчу місію у складі Тимчасових сил

ООН у Лівані (ТСООНЛ - UNIFIL), які були створені Радою Безпеки ООН у березні 1978 року з метою контролю за виведенням ізраїльських збройних сил з Півдня Лівану і надання допомоги ліванському уряду у відновленні його контролю над цим районом. Участь українських миротворців у Місії ООН в Лівані була першою на Близькому Сході [1].

Доречно скористатися спогадами постійного автора пана Олексія Воловича про початок діяльності українського миротворчого контингенту у Лівані в 2000 році [1].

«...У 2000-2003 роках посольство України у Лівані, в якому я працював на посаді першого секретаря з політичних питань, надавало всебічне дипломатичне та інформаційне сприяння діяльності укрінжбату. Українська дипмісія у Бейруті під керівництвом тимчасового повіреного Сергія Камишева (згодом - посол України у Китаї) провела велику роботу з метою залучення українського 3-го окремого інженерного батальйону до участі в миротворчій діяльності у складі ТСООНЛ.

Після від'їзду С. Камишева в Україну цю роботу у 2001-2005 роках продовжив посол Валерій Рилач (з 2007-го і досі - посол України в Тунісі)...»

На Півдні Лівану за 22 роки ізраїльсько-ліванської збройної конфронтації, у так званій буферній зоні, було встановлено сотні тисяч мін. Після виведення ізраїльських військ у травні 2000-го лише впродовж 2001 року, підірвавшись на мінах, загинули 90 й отримали поранення 135 місцевих жителів. Шукати і знешкоджувати міни та боєприпаси випало українським саперам. Серед них було чимало досвідчених спеціалістів, які знешкоджували вибухонебезпечні предмети (ВНП) ще в Анголі, Афганістані і на Балканах [1].

Довідка. Тимчасові сили ООН у Лівані (22 липня 2000 р. - серпень 2006 р.). Підстави: Указ Президента України від 20.06.2000 р. № 806/2000; Указ Президента України від 08.02.2002 р. № 118/2002; Закон України від 22.06.2000 р. № 1832-111; Постанова Кабінету Міністрів України від 26.10.2000 р. № 1596 [5].

Довідка. 3-й окремих інженерний батальйон (осіб) - штатна чисельність становила - 650 осіб. Місце дислокації: м. Ель-Іззія. Місце комплектування і підготовки: Військовий інженерний інститут при ПДАТА (м. Кам'янець-Подільський) [6].

Основні завдання [6]:

- розмінування мінних полів та автомобільних шляхів;
- налагодження доріг та колонних шляхів;
- обладнання фортифікаційних систем підрозділів Місії;
- будівництво нових опорних пунктів підрозділів Місії.

Записи із щоденника:

25.04.2000 р. Сьогодні із С. Камишевим зустрілися із спікером ліванського парламенту Набігом Беррі і поінформували його про те, що Україна має намір взяти участь у миротворчих операціях у складі UNIFIL, зокрема у розмінуванні буферної зони.

Н. Беррі зазначив, що це велика гуманітарна місія, завдяки якій населення Півдня Лівану зможе повернутися до нормального життя.

25.05.2000 р. Основна подія минулих днів - несподівано швидка евакуація ізраїльських військ із Півдня Лівану після 22 років окупації. У Лівані панує триумф і ейфорія. Місцеві мешканці повертаються до своїх домівок. «Хизболлах» виступає в ролі основного «героя-визволителя» Півдня Лівану. Двадцять п'яте травня оголошено національним святом «опору і визволення».

06.06.2000 р. Сьогодні стало відомо, що у липні до Лівану прибуде 650 українських миротворців. 10 червня до Бейрута прибуває заступник начальника Генштабу генерал-лейтенант Петро Процик і, напевно, майбутній командир українського миротворчого контингенту на Півдні Лівану полковник Олег Хавронюк.

Двадцять сьомого червня 2000 р. в аеропорту Бейрута з С. Камишевим зустрічали перший загін українських миротворців. 06 липня прибули ще 3 літаки «Іл-76». 21-22 липня має прибути морем і повітрям решта особового складу укрінжбату. Взагалі, це прорив України на Близькому Сході. 30 червня їздив з В. Паламарчуком (офіцер безпеки посольства) до наших миротворців і провели у них цілий день. Шукали придатну місцевість для дислокації батальйону. Поки що наші миротворці розмістилися в одному таборі з фіджійським контингентом.

Основне завдання укрінжбату полягало в проведенні інженерної розвідки місцевості на наявність вибухонебезпечних предметів, оперативному розмінуванні і знищенні виявлених ВВП та боєприпасів, прокладанні проходів у мінних полях, маркуванні шляхів патрулювання та облаштуванні позицій підрозділів ТСООНЛ, а також наданні гуманітарної допомоги місцевому ліванському населенню [1].

Запис із щоденника:

07.12.2000 р. 06 грудня, в День Збройних Сил України, в розташуванні укрінжбату поблизу селища Кани на Півдні Лівану відбулася урочиста церемонія нагородження всього особового складу батальйону медалями ООН - «медал-перейд». Серед запрошених на свято були командири національних контингентів 9 країн, дипломати і співробітники посольства України у Лівані, представники місцевих органів ліванської влади і ліванських збройних сил, української діаспори та ЗМІ.

Командувач місії генерал К. Обенг (Гана) поздоровив українських миротворців, зазначивши, що «присутність українського контингенту є запорукою продовження перебування міжнародних миротворчих сил на Півдні Лівану, оскільки робота укрінжбату полегшує діяльність інших національних контингентів».

Пізніше цього дня генерал К. Обенг сказав мені: «Свого часу я просив керівництво Департаменту ООН з підтримки миру направити до Лівану саме український інженерний батальйон, оскільки вже був свідком відмінної роботи ваших саперів в Анголі. Сьогодні у Лівані українські сапери роблять те, що краще за них мало хто може зробити. Ваш полковник Хавронюк -

вище всяких похвал: професіонал найвищого ґатунку, дбайливий командир, патріот, невтомний у роботі, ініціативний. З такими офіцерами ваша армія може бути кращою у світі». Я був зворушений цими словами до глибини душі і гордість переповнювала мене [1].

До свого першого свята українські сапери прийшли з вагомими здобутками. Ось дані із розповсюдженого прес-центром батальйону прес-релізу: «З початку діяльності батальйону в липні ц.р. знешкоджено – 1031 вибухонебезпечний предмет, з них – 920 протипіхотних мін, наявність ВВП перевірено площу – 330000 кв. м, виконано роботи з демонтажу - 18 позицій, підготовлено близько 9 км під'їзних шляхів на діючі позиції, прокладено 2017 м електромереж, встановлено огорожі довжиною близько 5 км, переміщено 644 контейнерів та залізобетонних елементів, надано безкоштовну медичну допомогу 550 особам із місцевого ліванського населення». І все це лише за перші шість місяців діяльності укрінжбату, коли одночасно доводилося облаштовувати і власні позиції батальйону. При цьому слід зазначити, що за 22 роки перебування на Півдні Лівану сапери ТСООНЛ знешкодили лише 56 вибухонебезпечних предметів [1].

Станом на березень 2003 року українськими саперами було зроблено 11 проходів у мінних полях, знешкоджено майже 3100 ВВП, зокрема 1380 протипіхотних мін. Обладнано 29 нових, дообладнано 38 існуючих і ліквідовано 45 старих позицій. Укрінжбатом зібрано 46 будинків, обладнано 11 вертолітних майданчиків та 33 сховища. Понад 5 тисяч місцевих жителів отримали гуманітарну допомогу від лікарів українського медичного пункту.

За п'ять з половиною років, станом на грудень 2005-го, українськими саперами було перевірено майже 550 тис. кв. м місцевості, виявлено і знешкоджено 6341 міну та боєприпасів. Медики укрінжбату надали допомогу понад 10 тисячам місцевих мешканців. Крім того, використовуючи спеціальну техніку батальйону, українські військовослужбовці побудували у ліванських селищах низку об'єктів соціальної інфраструктури [1].

Запис із щоденника:

12.04.2003 р. Валерій Олександрович Рилач надіслав листа начальнику Генштабу України В. Шкідченку, в якому висловив подяку полковникам О. Хавронюку і В. Поліщуку (заступнику командувача ТСООНЛ з серпня 2001-го до лютого 2003 року) за сумлінне виконання ними службових обов'язків на керівних посадах у ТСООНЛ. У листі зазначається, що протягом першого року перебування українських миротворців на Півдні Лівану у важких кліматичних умовах в укрінжбаті було створено необхідну матеріально-технічну базу для повноцінної роботи, набуто першого цінного досвіду розмінування у складних місцевих умовах. У листі також наголошується, що діяльність полковників О. Хавронюка і В. Поліщука неодноразово високо оцінювалася командуванням ТСООНЛ, спеціальним представником Генсека ООН у Лівані Стефаном де Містурою, представниками урядових і політичних кіл Лівану.

Упродовж трьох років мені доводилося бувати в укрінжбаті багато разів, і найбільше мене вражало те, що наші солдати й офіцери зуміли створити

український острівець у Лівані. У розташуванні укрінжбату звучала українська мова і часто, ближче до вечора, можна було почути й українську пісню. Скрізь росли соняшники і чорнобривці, на стінах фанерних будиночків можна було побачити не лише державну символіку, а й багато художніх розписів з історії України [1].

Доречно зауважити, що на прикладах миротворчої діяльності підрозділів Збройних Сил України варто акцентувати увагу під час військово-патріотичного виховання молоді та вивчення навчального предмета «Захист України».

Таким чином, одним з найважливіших аспектів педагогічної діяльності викладача предмета «Захист України» та проведення військово-патріотичного виховання молоді є висвітлення міжнародного співробітництва і участі українських підрозділів з підтримки миру, безпеки та стабільності в світі. Для досягнення мети міжнародне співробітництво треба організовувати і проводити безперервно під егідою ООН, на високому міжнародному рівні, з впровадженням передових технологій та набутого досвіду.

Список використаних джерел та літератури:

1. Волович О. М. Українські миротворці у Лівані // Газета Чорноморські новини. Редкол.: О. М. Волович (голова) та ін. Одеса: Обласна громадсько-політична газета № 044, 2013. С. 1-2: іл. URL: <http://194.44.152.155/elib/local/sk691395.pdf>
2. Гуменюк Б. І. Організація Об'єднаних Націй // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т. / Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. Київ: Знання України, 2004. Т.2. 812 с. ISBN 966-316-045-4.
3. Коваль В. С. Декларація двадцяти шести держав 1942 // Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. Київ: Наук. думка, 2004. Т.2 : Г-Д. С. 314 - 518: іл. ISBN 966-00-0405-2.
4. Матвієнко В. М. Організація Об'єднаних Націй // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. 808 с. ISBN 978-966-611-818-2.
5. Миротворчі місії України. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B8%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B2%D0%BE%D1%80%D1%87%D1%96_%D0%BC%D1%96%D1%81%D1%96%D1%97_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8
6. Хавронюк О. В. Звіт про виконання завдань 3-м окремим інженерним батальйоном в Південному Лівані в період з 30 червня 2000 року по 30 червня 2001 року. Редкол.: О. В. Хавронюк (голова) та ін. Київ: Міністерство оборони України, 2001. 687 с.
7. An Insider's Guide to the UN, Linda Fasulo, Yale University Press (1 November 2003), hardcover, 272 pages, ISBN 0-300-10155-4.

8. The Oxford Handbook on the United Nations, edited by Thomas G. Weiss and Sam Daws, Oxford University Press, July 2007, hardcover, 896 pages, ISBN 978-0-19-927951-7, ISBN 0-19-927951-9.

9. United Nations, Divided World: The UN's Roles in International Relations edited by Adam Roberts and Benedict Kingsbury, Oxford University Press; 2nd edition (1 January 1994), hardcover, 589 pages, ISBN 0-19-827926-4.

Неля Павлевич

УЧАСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ КАМ'ЯНЦЯ-ПОДІЛЬСЬКОГО У МИРОТВОРЧИХ АКЦІЯХ ООН

У статті розглянуто питання участі військовослужбовців Збройних сил України у миротворчих операціях ООН, важливість миротворчих місій під егідою ООН для України. Проаналізовано роль Кам'янець-Подільського у підготовці осіб офіцерського складу для потреб інженерних військ ЗС України і підвищення кваліфікації особового складу для участі у миротворчих операціях з підтримки миру. У дослідженні стверджується про активну роль нашого міста у вихованні молодого покоління патріотів України.

Ключові слова: *Збройні сили України, миротворчі місії ООН, 3-й окремий інженерний батальйон, Клуб юних миротворців.*

Як відомо, Організація Об'єднаних Націй була створена з метою позбавити наступні покоління від негативних наслідків війни.

29 травня в ООН відзначають Міжнародний день миротворців. В Україні цей день офіційно відзначається з 2003 року. Організація об'єднаних націй проводить операції з підтримання миру, до яких долучаються різні країни. У 1992 році долучилася і Україна, спершу 240 батальйон, який відправився в Сараєво. Сьогодні наша країна бере участь у восьми міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки у 6 країнах світу та районі Аб'ей.

В Україні також для вшанування миротворців є дата – 15 липня. Саме цього дня 1992 року два літаки з передовою групою 240-го батальйону на борту здійснили виліт з дніпропетровського аеродрому у напрямку Боснії. Передова група налічувала 42 військовослужбовця. Після приземлення у Сараєво українські миротворці одразу опинилися в епіцентрі бойових дій. Місто і аеродром обстрілювали артилерія та снайпери.

Миротворчі місії проводяться під егідою різних організацій, не лише ООН. Найбільший контингент Збройних сил України, який на цей час бере участь у миротворчих місіях ООН – це 250 осіб зі складу 18-го окремого вертольотного загону у Демократичній Республіці Конго.

Українці брали участь у миротворчих операціях ООН і за часів СРСР, хоча, зазвичай, цих громадян України не зараховують до офіційної статистики, на відміну від країн СНД.

Починаючи з 1992 року в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки взяло участь близько 45 тисяч українських військовослужбовців, з яких 55 загинуло, двоє українців нагороджені посмертно найвищою нагородою ООН – медаллю Дага Хаммаршельда. 32 учасники миротворчих місій загинули в АТО. А з Кам'янця-Подільського участь у миротворчих місіях взяло близько 250 військовослужбовців.

Понад 300 військовослужбовців Збройних сил України задіяні у восьми миротворчих операціях у шести державах і районі Аб'ей – спірної території на кордоні Північного і Південного Судану. Загальна кількість українських миротворців на жовтень 2020 року, становить 346 осіб.

40 військовослужбовців ЗСУ задіяні у миротворчій місії в Республіці Сербія. З 2003 року в цій країні загинули двоє українських миротворців. Ще двоє військовослужбовців з 2000 року несуть службу у складі миротворчого контингенту ООН в Косово.

Один український миротворець перебуває на території Республіки Кіпр.

З 2012 року четверо військовослужбовців ЗСУ входять до складу миротворчої місії ООН у Південному Судані, ще шестеро знаходяться в районі Аб'ей.

21 військовослужбовець ЗСУ з 2015 року бере участь у миротворчій місії в Афганістані.

У Молдові з 1998 року перебувають 10 українських миротворців.

Наразі Збройні сили України беруть участь у трьох миротворчих операціях. У 2018 було сповіщено про завершення дії українського контингенту в Ліберії.

Наші миротворці виконували бойові завдання в країнах колишньої Югославії (Боснія і Герцеговина, Східна Славонія, Македонія, Сербія та Чорногорія, Хорватія), на Африканському континенті (Ангола, Сьєрра-Леоне, Судан, Ліберія та Кот-Д'івуар), у країнах Близького і Середнього Сходу (Ліван, Таджикистан, Кувейт, Ірак) й інших регіонах світу. Вони проводили заходи щодо роз'єднання конфліктуючих сторін, відновлювали дороги та інфраструктуру, проводили розмінування місцевості, здійснювали перевезення військ, персоналу місій і цивільних осіб, які проводили заходи медичної евакуації, забезпечували безпеку при проведенні виборів в країнах перебування тощо.

Усього за період миротворчої діяльності України було проведено транспортування повітряним, морським і сухопутним транспортом понад 91 тисяч військовослужбовців, виконано понад 56 тисяч вильотів літаків і вертольотів, перевезено понад 200 тисяч тонн вантажів.

У лютому 2018 року до України повернувся 56-й окремий вертолітний загін миротворчої місії ООН. Українські вертолітники протягом 14 років забезпечували безпеку польотів у небі над Ліберією. У 2004 році Україна направила до цієї африканської країни 260 військовослужбовців і 14

вертольотів, пізніше кількість українських миротворців було збільшено до 301. За цей час відбулося 23 ротації українського контингенту, екіпажі здійснили понад 55 тисяч вильотів. Службу в 56-му окремому вертолітному загоні пройшли понад 5,5 тисяч військовослужбовців ЗСУ.

Участь України в миротворчій діяльності разом з такою організацією, як ООН, підвищує авторитет держави на міжнародній арені, дає змогу взяти участь у створенні колективної безпеки у світі, зробити свій внесок у підтримання міжнародного миру і стабільності. Миротворча діяльність є пріоритетною для української зовнішньої політики, яка веде до зміцнення зовнішніх гарантій національної безпеки.

Захист національних інтересів України у військовій сфері покладається на її головну складову – Збройні Сили України, що мають гарантувати запобігання виникнення та врегулювання воєнних конфліктів. За міждержавними домовленостями Україна як член Організація Об'єднаних Націй використовує свою армію для надання допомоги іншим країнам.

Досвід застосування Збройних Сил України в миротворчій діяльності свідчить, що така участь є окремими завданням військово-політичного характеру і вимагає від особового складу Збройних Сил України специфічної підготовки (політичної, правової, мовної, психологічної тощо), готовності до виконання невластивих для військовослужбовців функцій, що обумовлені мандатом ООН, відповідного рівня оперативної й технічної підготовки, який передбачав би оволодіння штабними процедурами, технікою і, можливо, зброєю інших держав, що беруть участь у міжнародні миротворчій діяльності. Набутий досвід у миротворчому процесі, безперечно, допоможе Українській державі успішніше розробляти плани на майбутнє.

Незважаючи на існуючі проблеми, піддавати сумніву корисність операцій з підтримання миру немає жодних підстав.

Підготовкою осіб офіцерського складу для потреб інженерних військ ЗС України та особливостей планування підготовки і підвищення кваліфікації особового складу для участі у миротворчих операціях з підтримки миру займаються саме у нашому місті.

На початку 1992 р. інженерні війська ЗС України отримали у спадок від радянської системи військової освіти Кам'янець-Подільське вище військовоінженерне командне училище імені маршала інженерних військ Харченко, яке готувало офіцерів тактичного рівня командного профілю, у тому числі для Повітрянодесантних військ. У 1995 р. відбувся останній випуск КПВВІКУ, усього у 1991–1995 рр. було підготовлено майже 1,5 тис. офіцерів тактичного рівня. Далі заклад функціонував як Військово-інженерний факультет Подільської державної аграрно-технічної академії, а з 1998 р. Військово-інженерний інститут Подільської державної аграрно-технічної академії, який став основою системи підготовки офіцерського корпусу інженерних військ ЗС України

У період 2000–2005 рр. значно збільшилась участь інженерних підрозділів ЗС України у миротворчих операціях – від окремого інженерного

взводу (до 30 осіб) в Косово до окремого інженерного батальйону (до 650 осіб) в складі Тимчасових сил ООН у Південному Лівані.

Збільшення частки інженерних підрозділів у миротворчих операціях потребувало збільшення уваги до якості підготовки особового складу, особливо фахівців з розмінування, а саме: саперів та саперів-розвідників. З травня 2000 р. роботи щодо комплектування та професійної підготовки миротворців та в подальшому здійснення ротації 3-го окремого інженерного батальйону Інституту кожні шість місяців.

На першому етапі підготовка тривала 28 днів, а у подальшому, починаючи з 2003 р., – 29 днів. Постійно проводились роботи стосовно додаткового створення навчально-матеріальна база – майданчиків та класів з мінно-вибухових загороджень, фортифікації, маскування тощо. Так, тільки у період з травня 2000 р по червень 2002 р. підготовлено було майже 1650 військових фахівців, – значна частина яких (26,4%) – це сапери та сапери-розвідники.

Цього року виповнилось двадцять років з часу, коли перші українські військовослужбовці зі складу 3-го окремого інженерного батальйону Збройних Сил України прибули до Республіки Ліван і розпочали тут виконувати завдання Місії ООН. 22 липня 2000 року 650 військовослужбовців ЗС України, які прибули до Лівану, розпочали оперативне розмінування мінних полів та автомобільних шляхів, налагодження доріг і колонних шляхів, спорудження фортифікаційних систем, будівництво нових опорних пунктів підрозділів Місії ООН. За два роки діяльності українськими саперами у Південному Лівані було знешкоджено 2160 вибухонебезпечних предметів з оціночної кількості у 76,5 тисяч. Командування місії ЮНІФІЛ і високі посадові особи зі штаб-квартири ООН неодноразово давали найвищу оцінку високому професіоналізму українських саперів. Першим командиром українського інженерного батальйону в Лівані з липня 2000 року по липень 2001 року був полковник Олег Хавронюк, якого за високий професіоналізм було призначено заступником командувача Тимчасових Сил ООН у Лівані, а також нагороджено українським орденом «За мужність» III ступеня

У період з 20 серпня 2003 р. по 29 грудня 2005 р. у Республіці Ірак виконували завдання інженерного забезпечення інженерно-саперні взводи окремих механізованих батальйонів 5, 6, 7 окремих механізованих бригад та 81 тактичної групи. Усього інженерна частка миротворчого контингенту в операції з підтримання миру в Республіці Ірак становила від 64 військовослужбовців інженерних військ ЗС України – у 2003–2004 рр. до 20 осіб у 2005 р. наприкінці операції. У зазначений період в Центрі розмінування Інституту було організовано підготовку та підвищення кваліфікації фахівців інженерних військ ЗС України в основному за напрямками інженерні загородження і фортифікаційне обладнання місцевості та підготовлено понад 170 осіб. Отже, у перший період створення інженерних військ ЗС України на базі Військово-інженерного інституту було організовано систему підготовки осіб офіцерського складу інженерних військ

ЗС України оперативно-тактичного та тактичного рівнів освіти. Створена системи підготовки дозволяла здійснювати якісну підготовку та підвищення кваліфікації офіцерів інженерних військ ЗС України. Підготовка та підвищення кваліфікації офіцерів та фахівців інженерних військ до участі у миротворчих операціях дозволила підтримувати високий рівень кваліфікації професорсько-викладацького складу Інституту. В Інституті створили Центр розмінування, на базі якого проводилися підготовка та підвищення кваліфікації груп розмінування, у тому числі їх керівників.

Виконувати обов'язки в миротворчих місіях здатні лише кращі правоохоронці. Це чесні та мужні професіонали, котрі ризикують власним здоров'ям та життям заради миру на чужій землі.

Одним з найактивніших миротворців нашого міста є Барановський Володимир Іванович – координатор дитячого миротворчого руху Міжнародної програми «Модель миротворчості ООН» в Україні, голова ради клубу КПРДГО «Клуб юних миротворців». У 2011 році нагороджений медаллю «10 річчя культури миру і ненасилля в інтересах дітей планети», ветеран Співки миротворців України, вчитель навчальної дисципліни «Захист Вітчизни», автор програми «Юний миротворець».

Народився Барановський Володимир Іванович у 1960 році в селі Пудлівці Кам'янець-Подільського району Хмельницької області. Закінчив Голосківську середню школу. В 1978 році пішов в армію. Служив під Москвою. Під час служби здійснював будівельно-монтажні роботи навіть на Байконурі. Мріяв стати військовим ще з дитинства, тому паралельно подав рапорт на вступ у Камишинське вище військове будівельне командне училище, яке закінчив у 1984 році.

З 1993 року повернувся в Україну, перевівшись в 50 окремих інженерно-саперний батальйон в селі Руда. Займався знешкодженням гранат та боєприпасів часів Першої Світової війни на Чернівеччині та Івано-Франківщині. У 1998 році було знайдено цілий склад із 276 снарядів з фосгеном та синильною кислотою. Особисто Володимир Іванович розмінував 503 міни.

У 2000 році у нашому місті формується перша партія миротворців до Лівану. Володимир Іванович призначений начальником групи матеріально-технічного забезпечення. Тоді 10 Кам'янчан на 13 місяців потрапили до Лівану.

Вдруге до Лівану, тепер уже в штабі місії ЮНІФІЛ Володимир Іванович потрапляє у 2003-2004 рр. За підрахунками місії для розмінування країни необхідно з 20 років, тому нашим спеціалістам там раді.

Після 27 років військової служби Володимир Іванович подає у відставку.

13 наступних років Володимир Іванович працював вихователем у Кам'янець-Подільському ліцеї з посиленою військово-фізичною підготовкою.

З 2005 року – керівник Кам'янець-Подільської дитячої громадської організації «Клуб юних миротворців», який започаткував в Україні дитячий миротворчий рух. 21 вересня на Міжнародний день миру офіційно проходить

церемонія прийняття в юні миротворці. Клуб об'єднує дітей, яких цікавить історія держави та світової спільноти, сторінки миротворчої діяльності ЗСУ, життя дітей у «гарячих точках» планети, проблеми СНІДу та екології. Члени цієї громадської організації роблять багато добрих справ. Лише за місяць 2014 року ними було зібрано 110 тисяч гривень для військових частин (придбано одяг, взуття, бронежилети, каски), а для Вінницького військового госпіталю закуплено 10 тонн цементу. В організацію приймаються діти з 10 років. Підтримуються тісні контакти з представництвом ООН в Україні (Київ). На сьогодні відкрито ще 6 осередків по всій Україні, створена школа юних миротворців. За 15 років в нашому місті Барановським Володимиром Івановичем було виховано близько 1000 юних патріотів клубу. З них 95 стали офіцерами ЗСУ, 16 – офіцерами поліції, 25 стали військовими за контрактом, 12 – служать в силових структурах.

Кожен по-своєму буде своє теперішнє та майбутнє. Хтось спостерігає, співчуває, допомагає, хтось – творить.

СЛАВА ГЕРОЯМ !!!

Список використаних джерел та літератури:

1. https://uk.wikipedia.org/wiki/Миротворчі_місії_України
2. Вяткіна Т. Г. МИРОТВОРЧІ ОПЕРАЦІЇ ООН: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА
3. Красота І. В. Підготовка офіцерського складу інженерних військ Збройних Сил України у Кам'янці-Подільському в 1994–2005 рр. // Освіта, наука і культура на Поділлі: зб. наук. пр. Т. 23.
4. www.brama.com/news/press/020218un_mission.html.
5. www.brama.com/news/press/03053un_mission.html.
6. участь Збройних Сил України у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/mirotvorchist>
7. <https://www.ukrinform.ua/rubric>

*Геннадій Гапоненко,
Наталія Гапоненко*

ЮНЕСКО: ТЕНДЕНЦІЯ ПЕРЕХОДУ ВІД ПОНЯТТЯ «КВАЛІФІКАЦІЯ» ДО ПОНЯТТЯ «КОМПЕТЕНЦІЯ»

Стаття присвячена аналізу сучасної парадигми освіти. В ній розглянуто загальнонаукові та світові тенденції реалізації методик і технологій навчання, впровадження системи особистісно-орієнтованого, розвивального, компетентнісного підходів до навчання. Проаналізовано витоки і становлення компетентнісного підходу до підготовки фахівців.

Проаналізовані поняття «компетенція», «компетентність» та вимоги до фахівця з точки зору ЮНЕСКО та Ради Європи.

Ключові слова: парадигма освіти, методика і технологія навчання, компетентнісний підхід, компетенція, компетентність, ЮНЕСКО, Ради Європи.

Світові тенденції щодо глобалізації економіки, освіти, формування інформаційного суспільства і прагнення інтегрування української освіти в світовий освітній простір вимагає від сучасної педагогічної науки приведення традиційних освітніх систем до загальноприйнятих у Європі. Підготовка людини до життя є актуальною проблемою для філософів, педагогів, які розглядають цю проблему через призму системно-діяльнісного, акмеологічного, аксіологічного, синергетичного, культурологічного та інших підходів. Розвиток постіндустріального інформаційного суспільства висуває концептуально інші вимоги до сучасних фахівців, які на основі необхідних знань, умінь та навичок мають набути компетентності у своїй справі. Саме тому особливої актуальності набуває проблема переходу від освіти основаної на кваліфікаційному підході до розробки й впровадження моделі підготовки фахівців основаної на засадах компетентнісного підходу [1].

Водночас темпи і глибина перетворень в Україні не задовольняють потреб суспільства, держави та особистості в цілому, натомість вони мають забезпечувати прискорений, випереджувальний, інноваційний розвиток освіти, а також необхідні умови для всебічного розвитку, самоствердження і самореалізації особистості протягом усього життя.

Підґрунтям компетентнісної парадигми сучасної вищої освіти виступають праці В. Даля, Н. Волкової, Л. Майбороди, Дж. Равена, Ю. Татури, А. Хуторського, J. Bowdena, W. Nutmachera та ін. Філософські засади порушеної проблеми закладено у працях Б. Гершунського, В. Кременя та ін. Так, наприклад, у своїй фундаментальній праці «Філософія освіти» Б. Гершунський наголошує, що «професійна компетентність» визначається, головним чином, рівнем власної професійної освіти, досвідом, індивідуальними здібностями людини, а також її мотивованим прагненням до неперервної самоосвіти та самовдосконалення, творчим і відповідальним ставленням до справи [2, с. 65].

У працях науковців все частіше наголошується на необхідності оновлення змісту, методик і технологій навчання, впровадження особистісно-орієнтованого, розвивального, компетентнісного підходів до навчання. На думку В. Кременя, серед завдань вітчизняної освіти провідного значення набуває «...підвищення рівня фундаментальності професійної підготовки майбутніх фахівців шляхом подальшого розроблення освітніх стандартів, заснованих на ключових (загальних) і предметних (спеціальних) компетентностях, які відображають сучасні вимоги до рівня кваліфікації, мобільності, сукупності професійно важливих якостей...» [3, с. 28].

Становлення компетентнісного підходу до підготовки фахівців почало впроваджуватись у США в другій половині ХХ ст., коли прискорення темпів

економічного розвитку, інформатизація і технологізація суспільства викликали гостру потребу в компетентних фахівцях, здатних самостійно вирішувати професійні завдання, застосовувати нестандартні підходи до їх розв'язання у процесі самоосвіти, інноваційної діяльності, науково-дослідницької роботи.

Для вирішення цієї проблеми в США набуває поширення застосування та впровадження в педагогічних програмах формування в учнів не лише знань і навичок, а й умінь їх застосовувати на практиці. Процес навчання, що був спрямований на результати освітньої діяльності особистості, отримав назву «компетентнісного підходу». Згодом цей підхід набув поширення і в європейських країнах (Німеччина, Великобританія) [4].

У витоків проблеми стояли американський лінгвіст Ноам Хомський та англійський психолог Джон Равен. Останній у своїй відомій праці «Компетентність у сучасному суспільстві» (1984) запропонував розгорнуте трактування компетентності як специфічної здатності ефективно виконувати конкретні дії у предметній галузі, включаючи вузькопредметні знання, особливого роду предметні знання, засіб мислення, розуміння відповідальності за власні дії [5, с. 31]. Взагалі дослідником подається перелік 37 видів компетентностей, серед яких першочергового значення набувають такі компетентності: здатність виявляти ініціативу, здатність брати на себе відповідальність за власною ініціативою, не питаючи інших чи слід це робити; здатність працювати самостійно без постійного керівництва; уміння складати чіткі схеми відповідальності підлеглих; уміння аналізувати нові ситуації й застосовувати вже наявні знання для такого аналізу; здатність здійснювати вплив на підлеглих; здатність знаходити спільну мову з іншими; здатність засвоювати будь-які знання за власною ініціативою; уміння приймати рішення на основі планування та інші [6 с. 14, 18]. Разом з тим, Дж.Равен використовує терміни «компетенція» та «компетентність» у своїх працях як синоніми.

З часом зростають вимоги працедавців до рівнів фахової підготовки працівників, застосовується інтегральний підхід до оцінки їх професійних здібностей. Потреба визначення якостей майбутнього співробітника, які повинні впливати на успішність його професійної діяльності, призвела до вживання терміну «компетенція». Цей термін починають застосовувати до певних категорій спеціалістів, характер праці яких пов'язаний з ухваленням рішення або з глибокими знаннями у певній галузі знань, вмінням виконувати специфічні (складні) роботи.

У сучасному великому тлумачному словнику [7, с. 445] подаються такі визначення понять:

компетенція – це добра обізнаність із чим-небудь. Коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи;

компетентний – як той, який має достатні знання в якій-небудь галузі; який з чим-небудь добре обізнаний; тямущий. Який ґрунтується на знанні; кваліфікований. Який має повні повноваження; повноправний, повновладний.

У свою чергу В. Даль, визначаючи ці терміни, зазначав: «**Компетентний** – суддя, хто може, в змозі судити про щось, або про когось. **Компетентність** – повноправність...» [8, с 148].

Компетенції почали протиставляти спеціальним знанням та вмінням, які безпосередньо пов'язані з реалізацією конкретної професійної діяльності. Компетенції розглядались як самостійні універсальні складові будь-якої професійної діяльності, що впливають на її успішну реалізацію. Постало питання про те, чи можливо навчити компетенціям? Таким чином проблематика компетенцій набула актуалізації в освіті і з часом посіла в ній провідне місце [9, с. 6]. Особливої актуальності набуло питання впровадження компетентнісного підходу у вузівську практику підготовки фахівців.

Усвідомлення цього підходу певною мірою залежить від розуміння сутності та змісту понять «компетенція» і «компетентність», які запозичені із зарубіжної педагогічної літератури і для української педагогіки є відносно новими і тому зустрічаються різні їх тлумачення та розуміння. Досить широко ці поняття для різних напрямів фахової підготовки розглянуто у науково-педагогічній літературі сучасності і у кожному окремому випадку їх визначення має свої специфічні ознаки.

Так, починаючи з 90 р. ХХ ст. і на початку ХХІ ст. відслідковується тенденція переходу від поняття «кваліфікації» до поняття «компетенції». У доповіді **ЮНЕСКО** наголошується, що підприємцям потрібна не кваліфікація, яка на їх думку, часто-густо асоціюється з умінням здійснювати ті або інші операції матеріального характеру, а компетентність, яка розглядається як певного роду набір навичок, притаманних кожному індивіду, в якому поєднуються кваліфікація у строгому сенсі цього слова, соціальна поведінка, здатність працювати у групі, ініціативність та любов до ризику [10, с. 39].

На симпозиумі **Ради Європи** в Берні (27-30 березня 1996 р.) компетенції були конкретизовані як п'ять ключових, які потрібно набути молодим європейцям: політичні та соціальні компетенції; компетенції, які пов'язані із життям в полікультурному суспільстві; компетенції, які відносяться до володіння усною та письмовою комунікацією; компетенції, які пов'язані із зростанням інформатизації суспільства; здатність навчатися протягом життя в якості основи неперервного навчання в контексті як особистого, професійного, так і соціального життя [11].

Наукова спільнота неодностайна у трактуванні цих понять. Ми поділяємо погляди А. Хуторського, що розмежовує ці поняття. На думку вченого, «...компетенція – це сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок, способів діяльності), що задаються по відношенню до певного кола предметів та процесів, та необхідні для якісної продуктивної діяльності в цій сфері» [12, с. 129]. У свою чергу, «...компетентність характеризує дослідне оволодіння людиною відповідною компетенцією, що включає особистісне ставлення до неї та предмету діяльності» [12, с. 130]. Дослідник вважає, що «...компетенція – деяка відчужена, наперед задана вимога (норма) до освітньої підготовки того, хто

навчається, а компетентність – його особистісна якість (сукупність якостей), що вже відбулася, та мінімальний досвід по відношенню до діяльності в заданій сфері». На думку вченого, компетентність завжди має особистісне забарвлення якостями конкретного учня.

Погоджуємося з думками вчених Ю. Татура [13, с. 14] про те, що «перш ніж формувати модель спеціаліста у стилі компетентнісного підходу, тобто визначити число і зміст компетентності кожного виду, необхідно дуже визначити коло повноважень, функцій фахівця, виконуючи які він повинен виявити свою компетентність», та В. Ягупова, який, розкриваючи поняття «компетентність», характеризує його як якісний бік підготовленості певної особи до обіймання певної посади, який набувається в процесі отримання професійної освіти та стосується конкретної особи як майбутнього суб'єкта професійної діяльності. Відповідно професійна освіта майбутнього суб'єкта професійної діяльності має бути зкорельована з майбутніми компетенціями, оскільки тільки в такому випадку вона буде мати компетентнісний характер [14, с. 30].

Українські вчені сьогодні не лише осмислюють сутність компетентнісного підходу в тому сенсі, який пропонують США, європейські країни, але й пропонують власні погляди на проблему застосування компетентнісного підходу в освіті. Порушеній проблемі присвячено праці А. Вітченка, Л. Дибкової, В. Петрук, А. Окіпняка, В. Ягупова та ін. Багато дискусій ведеться навколо розуміння термінів «компетенція» та «компетентність», структури компетентності, її функцій.

Автори вітчизняної «Енциклопедії освіти» дають визначення цих термінів наступним чином. Під компетенцією вони розуміють «відчужену від суб'єкта, наперед задану норму (вимогу) до освітньої підготовки учня, необхідну для його якісної продуктивної діяльності в певній сфері, тобто соціально закріплений результат», а набуттям компетенції вважають компетентність, яка «на відміну від компетенції передбачає особистісну характеристику, ставлення до предмету діяльності. Компетенції можуть бути виведені як реальні вимоги до засвоєння учнями знань, способів діяльності, досвіду ставлень з певної галузі знань, якостей особистості, яка діє в соціумі» [15, с. 409].

В матеріалах ретельного аналізу Київського методичного центру зайнятості визначено, що під поняттям «компетентність» насамперед розуміються: поінформованість, обізнаність, авторитетність, набуті професійні знання і вміння; стан, що дозволяє діяти; наявність здібностей та вмінь для виконання певної функції; стійка здібність особистості здійснювати будь-яку діяльність із знанням справи; здібність, необхідна для виконання певних дій в конкретній предметній галузі, що включає вузькоспеціалізовані знання, специфічні навички, способи мислення, розуміння відповідальності за свої дії; сукупність взаємопов'язаних якостей особистості (знань, умінь, навичок), що належать до певного кола обов'язків у межах професії; вміння мобілізувати в конкретній ситуації отримані знання та досвід; особистісна якість працівника, що виражається в стійкій здатності

до виконання певних функцій, розв'язання проблем і прийняття відповідних рішень, які визначаються відповідним родом професійних занять чи вимогами робочого місця; комплексна характеристика особистості, що виявляється в конкретній діяльності та включає знання, вміння, навички, здібності, досвід, мотивацію та особистісні особливості [16].

Серед українських вчених немає єдності визначення змісту поняття «компетентність», але вчені дійшли консенсусу щодо його тлумачення. Пропонується використовувати термінологію, що запропонована проектом Тюнінг Європейської комісії: компетентність – це динамічна комбінація знань, розуміння, умінь, цінностей, інших особистих якостей, що описують результати навчання за освітньою (навчальною) програмою.

Таким чином зробимо висновок, що запровадження компетентнісного підходу в систему професійної освіти дозволить максимально ефективно готувати фахівців. Перехід системи освіти України від предметно-знаннєвої до компетентнісної моделі дозволить задовольнити прагнення майбутнього фахівця щодо здобуття певного освітньо-кваліфікаційного рівня відповідно до наявних у нього здібностей, забезпечити його мобільність на ринку праці.

Список використаних джерел та літератури:

1. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: Матеріали до першої лекції / Уклад. М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, К.М. Левківський, Ю. В. Сухарніков; відп. ред. М. Ф. Степко. Київ: вид. НМЦ МОН України, 2004. 24 с.
2. Гершунский Б. С. Прогнозирование содержания обучения в техникумах: Учебно-методическое пособие для фактического повышения квалификации преподавателей среди учебных заведений. Москва: Высш. шк., 1990. 144 с.
3. Біла книга національної освіти України / Акад. пед. наук України; за ред. В. Г. Кременя. Київ, 2009. 376 с.
4. Bowden J. A. Competency-Base Education. URL : www.crm.hct.ac.ae/events/archive/tend.018.bowden.html (дата звернення : 18.10.2020).
5. Raven J. Competence in Modern Society: Its Identification, Development and Release. Oxford, England: Oxford Psychologists Press, 1984. P. 28-34.
6. Равен Дж. Компетентность в современном обществе : URL : <http://www.klex.ru/b19> (дата звернення : 12.10.2014).
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
8. Толковый словарь. Том 2. / глав. ред. Даль В. И. Москва: Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1955. 779 с.
9. Петрук В. А. Теоретико-методичні засади формування базових професійних компетенцій у майбутніх фахівців технічних спеціальностей : дис. ... док-ра. пед. наук : 13.00.04 / Петрук Віра Андріївна. Київ, 2008. 292 с.

10. Доклад международной комиссии по образованию, представленный ЮНЕСКО «Образование: сокрытое сокровище». URL : <http://www.ifap.ru/library/book201.pdf>. (дата звернення : 12.10.2014).
11. Nutmacher W. Key competencies for Europe // Report of the Symposium Berne, Switzerland 27-30 March, 1996. Council for Cultural Cooperation (CDCC) // 2 Education for Europe Strasburg, 1997. P. 167-181.
12. Хуторской А. В., Хуторская Л. Н. Компетентность как дидактическое понятие: содержание, структура и модели конструирования / А. В. Хуторской, Л. Н. Хуторская // Проектирование и организация самостоятельной работы студентов в контексте компетентностного подхода: межвуз. сб. науч. тр. / под ред. А. А. Орлова. Тула : Изд-во Тул. гос. пед. ун-та им. Л. Н. Толстого, 2008. Вып. 1. С. 117-137.
13. Татур Ю. Г. Компетентностный подход в описании результатов и проектировании стандартов высшего профессионального образования: / Ю. Г. Татур. Материалы ко второму заседанию методологического семинара. Авторская версия. Москва: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 18 с.
14. Ягупов В. В. Компетентнісний підхід до професійної підготовки майбутніх фахівців у системі професійно-технічної освіти / В. В. Ягупов // Креативна педагогіка. 2011. № 4. С. 28-34.
15. Енциклопедія освіти /голов. Ред. В. Г. Кремень. Київ: Юрінким Інтер, 2008. 1040 с.
16. Складові професійної компетенції. URL : Відділ організації профорієнтації КМЦЗ. <http://www.dcz.gov.ua/kie/control/uk/publish/article?art> (дата звернення : 12.10.2014).

Анатолій Скрипник

УКРАЇНА-ЮНЕСКО – ІСТОРІЯ І СЬОГОДЕННЯ

У статті висвітлено основні напрямки співпраці УРСР-України з Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО). Показано історію і сьогодення участі нашої держави у проектах культурно-гуманітарного співробітництва, а також здобутки і подальші перспективи співпраці у царині зміцнення миру та захисту довкілля. Окрема увага сфокусована на проблематиці охорони і збереження пам'яток архітектури та природних ресурсів.

Ключові слова: ЮНЕСКО, ООН, довкілля, захист, архітектура.

Україна є членом ЮНЕСКО з 12 травня 1954 року. Перебування у лавах організації стратегічно орієнтоване на сприяння розширенню міжнародного

співробітництва наукових, освітніх і культурних інституцій шляхом забезпечення їх участі у її програмній діяльності. Координацію співпраці національних інституцій з ЮНЕСКО покладено на Національну комісію України у справах ЮНЕСКО – міжвідомчий орган при МЗС України – створений Указом Президента України № 212/96 від 26 березня 1996 р., а з грудня 1962 року в Парижі функціонує Постійне представництво України при ЮНЕСКО.

Метою співробітництва України з ЮНЕСКО є зміцнення інтелектуального потенціалу країни та залучення його до загальносвітових процесів у гуманітарній сфері, а також використання в національних інтересах можливостей і ресурсів ЮНЕСКО, та міжнародного досвіду співпраці у галузях її компетенції – освіти, науки, культури, навколишнього середовища, інформації та комунікації. Одним із важливих аспектів, який визначає активність України та її роль в діяльності, є участь у керівних та програмних органах.

За період членства Україна тричі обиралася до керівного органу Організації – Виконавчої ради: 1981-1985 рр., 1995-1999 рр. та 2001-2005 рр. Україна є також членом Юридичного комітету Організації. У рамках ЮНЕСКО Україна виступила ініціатором багатьох міжнародних програм та проєктів, зокрема, щодо використання засобів інформації з метою зміцнення миру, недопущення пропаганди війни, насильства і ненависті між народами, що дало поштовх до розробки і прийняття відповідної Декларації (1978 рік). Україна була також серед ініціаторів розробки Декларації про раси і расові забобони [1, с. 47].

На 27-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО (1993 рік) Україна виступила з ініціативою розробки «Програми культури миру». Ця ініціатива лягла в основу переорієнтації діяльності ЮНЕСКО та розробки міждисциплінарного проєкту «На шляху до культури миру». Сьогодні це один із стратегічних напрямів програмної діяльності Організації. У 1997 році, під час 29-ї сесії Генконференції, Україна ініціювала звернення до ООН з метою проголошення Міжнародного року захисту та збереження культурної спадщини. На 56-й сесії Генеральної асамблеї ООН ця ініціатива втілилася у життя – 2002 рік було проголошено Міжнародним роком світової культурної спадщини [4, с. 104].

Україна і ЮНЕСКО підтримують регулярний політичний діалог на найвищому рівні. За роки членства відбулося п'ять візитів генеральних директорів Організації в Україну: Амаду Махтар М'Боу (Сенегал) відвідав нашу країну в травні 1982 року; два візити Федеріко Майора (Іспанія) відбулися у квітні 1991 року та у листопаді 1997 року; два візити Коїчіро Мацуури (Японія) – вересень 2000 року та квітень 2006 року.

Внесок України до бюджету ЮНЕСКО у 2018 р. склав 336295 дол. США. Наразі стратегія співпраці України на міжнародній арені має два основні аспекти: по-перше, процесуальний, тобто регламентація цілей, методів, стадій діяльності щодо загального збереження спадщини, по-друге, інституціонально-організаційний, який передбачає створення відповідних

установ, що покликані зберігати і підтримувати об'єкти в належному стані [5, с. 14]. Перспективним напрямом співробітництва щодо охорони, збереження, відродження і поширення культурної спадщини є розробка державних цільових програм розвитку спадщини на регіональному рівні, щоб надалі відповідати вимогам ЮНЕСКО та мати стільки ж пам'яток, внесених до Списку Всесвітньої Спадщини, як і більшість країн Європи [3, с. 149-151.].

Культурна й природна спадщина постійно перебуває під загрозою знищення чи руйнування. Небезпеку для неї становить стрімка урбанізація, бідність, природні катаклізми й забруднення довкілля, байдужість та зневажливе ставлення людей. І все ж найчастіше пам'ятки цивілізації гинуть під час воєн. Усвідомлюючи це, у період між Першою та Другою світовими війнами Ліга Націй (попередник Організації Об'єднаних Націй) розгорнула діяльність щодо охорони спадщини світу. Вона звернулася із закликом до всіх країн долучитися до цієї місії. Цю естафету перейняла Організація Об'єднаних Націй із питань освіти, науки й культури (ЮНЕСКО). Тоді, після ратифікації 20-ма країнами світу, набрав чинності Статут цієї міжнародної міжурядової організації, затверджений відразу після закінчення Другої світової війни в 1945 році на настановчій конференції ООН у Лондоні.

У сфері культури Україна тісно співпрацює із Центром всесвітньої спадщини ЮНЕСКО у рамках Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (1972 р.). Наразі до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО включено 878 об'єктів культурної і природної спадщини, які мають виключну універсальну цінність. Серед інших три українські пам'ятки: «Софія Київська – Києво-Печерська лавра з їх монастирськими спорудами», історичний центр Львова, транскордонний (10 країн) об'єкт науково-культурної спадщини «Дуга Струве» (геодезичні пункти Баранівка, Катеринівка, Старонекрасівка, Фельштин), Резиденція митрополитів Буковини і Далмації, Дерев'яні церкви карпатського регіону Польщі і України та спільний українсько-словацький об'єкт природної спадщини «Букові праліси Карпат». Крім того, станом на сьогодні у переліку об'єктів-кандидатів (Tentative List) на включення до Списку всесвітньої спадщини знаходяться 13 українських об'єктів [1, с. 78].

Також не слід забувати питання внесення ювілеїв видатних діячів та історичних подій українського народу до Календаря пам'ятних дат ЮНЕСКО. Організація, як координатор і міжнародний регулятор культурно і природоохоронної діяльності, відіграє вагомий роль у сучасному глобалізованому світі, і в Україні зокрема, та забезпечує єдність методологічних підходів до збереження й актуалізації культурної спадщини. Тож подальше співробітництво прямо залежить від фінансування цієї сфери, планомірного слідування вимогам організації, раціонального вирішення проблем, які стоять на шляху до країни з великою Всесвітньою Спадщиною.

Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) прагне сприяти виявленню, захисту та збереженню культурної і природної спадщини в усьому світі, яка вважається надзвичайно цінною для людства [6, с. 23]. На сучасному етапі Україна зуміла сконцентрувати досвід

міжнародного гуманітарного співробітництва у вирішенні соціально-економічних питань через участь країни в ЮНЕСКО. Україна має величезну кількість видатних історичних, природних і культурно-етнічних пам'яток, традицій і технік, але досі вони відзначені тільки в українських організаціях і товариствах, у світі ж про них не знає майже ніхто. Тому одним з напрямків співпраці України та ЮНЕСКО є охорона і збереження цінних природних об'єктів та історико-культурної спадщини країни. Датою першої співпраці ЮНЕСКО та України прийнято вважати 1957 рік, коли затвердили Гаазьку Конвенцію «Про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту». У 1988 р. в УРСР була ратифікована Конвенція «Про охорону Всесвітньої культурної і природної спадщини», проведена 16 листопада 1972 року в Парижі. Першою ж пам'яткою, внесеною до переліку об'єктів Світової спадщини, був київський Софіївський собор.

Рішення про додавання цієї пам'ятки до складу об'єктів, що охороняються ЮНЕСКО, було ухвалено 1990 року на 14-й сесії Комітету Світової спадщини, а також було зазначено, що до цього списку слід додати пов'язані з нею монастирські будівлі та Києво-Печерську Лавру [7, с. 518]. Останні матеріальні пам'ятки України були додані до Списку Всесвітньої Спадщини в у 2013 році, тоді там, наприклад, з'явилася ціла група церков карпатського регіону (Церква Святої Трійці, Церква Різдва Пресвятої Богородиці та ін.), поділивши цей статус з польською частиною [2].

До нематеріальної Спадщини нині входить всього 2 елементи: Петриківський розпис (2013 р.) і Козацькі пісні Наддніпрянщини (2016 р.) [4]. Після цього – нічого, хоча з того часу було відправлено велику кількість заявок, у т.ч. Аккерманська фортеця (2019 р.). Не можна не згадати й, мабуть, найбільш спірний об'єкт ЮНЕСКО – Херсонес Таврійський. Через те, що він знаходиться на території республіки Крим, вчені не дійшли однозначного висновку, якій державі належить ця культурна пам'ятка, тому це питання залишається відкритим, і організація підтримує Україну в моніторингу цієї ситуації. Ще однією проблемою на сьогодні вважається зупинка, або значне уповільнення процесу поповнення Списку Всесвітньої Спадщини в Україні в останні роки. На жаль, ще з 1989 року існує попередній список українських пам'яток, який перевищує підтверджений більше, ніж вдвічі. До нього входять такі видатні історичні та природні місця, як Держпром, Могила Тараса Шевченка, національний біосферний заповідник «Асканія Нова» та багато інших. Щоб це виправити, країна має визначити подальший план дій, створювати органи, які будуть це регулювати, і підтримувати стосунки з ЮНЕСКО; ймовірно, варто підвищити внески.

Сучасний стан відносин має низку пріоритетів співробітництва України з ЮНЕСКО.

У галузі освіти. Проект асоційованих шкіл ЮНЕСКО був започаткований у 1953 році. Головною метою Проекту є забезпечення якісної шкільної освіти, націленої на реалізацію проектів з підтримки знань у галузі прав людини, демократії, міжкультурних зв'язків та захисту довкілля в

системі ООН. Наразі є понад сім тисяч Асоційованих шкіл ЮНЕСКО у 172 країнах-членах.

В Україні функціонує Мережа Асоційованих шкіл ЮНЕСКО (70 шкіл із різних регіонів). Серед них є школи-дитячі садочки, середні загальноосвітні школи, спеціалізовані школи з поглибленим вивчення іноземних мов, гімназії, ліцеї, професійно-технічні училища. Зокрема, у Кам'янці-Подільському це ЗОШ № 1 з поглибленим вивченням німецької мови.

Асоційовані школи ЮНЕСКО в Україні беруть участь у міжнародних освітніх проектах; розвивають молодіжну і дитячу дипломатію; вивчають і відзначають пам'ятні дати ООН; проводять міжнародні семінари, конференції, фестивалі, літні табори. Чотири основні теми їх дослідження, що визначені ЮНЕСКО: вивчення світових проблем і роль системи ООН в їхньому врегулюванні; права людини; інші країни та культури; людина і довкілля.

Охорона навколишнього середовища. Завданням Програми Міжурядової океанографічної комісії (МОК) є реалізація океанографічних досліджень та вивчення прибережних зон з метою поліпшення управління і захисту океанів, їх ресурсів та боротьби із кліматичними змінами. Починаючи з 1989 року, на кожній сесії Асамблеї МОК Україну обирають до Виконавчої ради, що свідчить про високий рівень океанографії у нашій державі. Міжнародна програма «Людина і біосфера» (МАБ) має за мету дати відповідь на такі виклики сьогодення, як урбанізація, кліматичні зміни, швидке зменшення біорозмаїття та впливи цих процесів на екосистему і суспільне життя. Для вирішення цих питань мобілізується науковий та технологічний потенціал, а також створюється Всесвітня мережа біосферних резерватів. Ця мережа є міждисциплінарною лабораторією, покликаною поліпшити базу даних та знань щодо впливів на планетарні кліматичні зміни.

Низку українських біосферних заповідників включено до Всесвітньої мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО: «Чорноморський» (1984 р.); «Асканія-Нова» (1985 р.); «Карпатський» (1992 р.); «Дунайський» (1998 р.); «Шацький» (2002 р.), транскордонний румунсько-український біосферний резерват «Дельта Дунаю» (1998 р.) та тристоронній польсько-словацько-український біосферний заповідник «Східні Карпати» (1998 р.).

Список використаних джерел та літератури:

1. Губерський Л. В. Україна в ЮНЕСКО // Українська дипломатична енциклопедія: у 2 т. Л. В. Губерський (гол.) та ін. Київ : Знання України, 2004. Т. 2: М-Я. 812 с.
2. Гуменюк Б. І. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури // Українська дипломатична енциклопедія: у 2-х т. редкол.: Л. В. Губерський (голова). Київ: Знання України, 2004. Т. 2. 812 с.
3. Жукова В. Інформаційна політика ЮНЕСКО у ХХІ столітті // Актуальні проблеми міжнародних відносин. Київ, 2004. Вип. 50, ч. 1. С. 149–151.

4. Кривець Н. В. ЮНЕСКО // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. Київ: Наук. думка, 2013. Т. 10: Т-Я. С. 699.
5. Макаренко Є. А. Інформаційне суспільство, політика, право в програмній діяльності ЮНЕСКО. Київ: Наша культура і наука, 2001. 384 с.
6. Макаренко Є. А. ЮНЕСКО світові доповіді // Українська дипломатична енциклопедія: у 2 т. / Л. В. Губерський (гол.) та ін. Київ: Знання України, 2004. Т. 2: М-Я. 812 с.
7. Матвієнко В. Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури // Політична енциклопедія. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ: Парламентське видавництво, 2011. С. 518.

Валентин Пагор

КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ ТА ЮНЕСКО: ОГЛЯД ПІДГОТОВКИ НОМІНАЦІЙНОГО ДОСЬЄ

Піднято питання внесення культурного ландшафту каньйону річки Смотрич у місті Кам'янці-Подільському в Список всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО. Охарактеризовано об'єкт номінації, звернуто увагу на процес підготовки документації.

Ключові слова: Кам'янець-Подільський, ЮНЕСКО, фінансування, Національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець».

Номінація культурної спадщини Кам'янця-Подільського в ЮНЕСКО (спеціалізована установа ООН), впродовж тривалого часу залишається актуальною темою в середовищі фахівців і громадськості. Реалізація цього задуму невідповідна, адже на території Старого міста площею 121 га розташовано 148 пам'яток архітектури національного і місцевого значення, 2 пам'ятки археології місцевого значення, 7 пам'яток історії місцевого значення. Кам'янець-Подільський за кількістю пам'яток входить в трійку міст України. Середовище каньйону в межах Старого міста сформоване омегаподібною петлею вапняків висотою до 40 м. та системою фортифікаційних споруд. Майстерно вписані в ландшафт каньйону, єдині збереженні в Центрально-Східній Європі, оборонні комплекси гідротехнічних споруд XV-XVI ст. Польської та Руської брам. Тому підстав для номінації в ЮНЕСКО є достатньо.

Ще в 1994 р. на міжнародному симпозіумі в Кракові вперше було визначено необхідність внесення культурного ландшафту каньйону

р. Смотрич Кам'янця-Подільського до Списку всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО [1].

В результаті співпраці дирекції Національного історико-архітектурного заповідника «Кам'янець» з польськими колегами в 1995 р. підписано угоду про співпрацю та культурні зв'язки між Урядом м. Кракова та Кам'янець-Подільською міською радою. В 1997 р. Заповідником було започатковано співпрацю з інститутом історії архітектури та урбаністики Краківської політехніки.

В 1997 р. при підтримці Польського національного комітету охорони пам'яток ICOMOS за поданням державної служби охорони культурної спадщини Міністерства культури України та національної комісії України, Центр світової культурної спадщини ЮНЕСКО в Парижі зареєстрував намір про включення Замку та історичного центру Кам'янця-Подільського XII-XVIII ст. до попереднього списку об'єктів світової культурної спадщини [2].

26-28 травня 2002 р. з ініціативи НІАЗ «Кам'янець» була проведена Міжнародна наукова конференція на тему «Визначення цінності культурного пейзажу каньйону р. Смотрич в м. Кам'янці-Подільському». У конференції брали участь експерти ЮНЕСКО Романа Целантковська з м. Гданськ (Польща) і Міхаль Файрстоун з м. Тель-Авів (Ізраїль), які в Резолюції конференції підтримали об'єкт для номінування як «Культурний ландшафт каньйону річки Смотрич» [3].

У вересні 2003 р. Центр світової культурної спадщини вніс зміни у попередній список з уточненням назви об'єктів номінування як «Культурний ландшафт каньйону у Кам'янці-Подільському».

25 січня 2004 р. в місті перебувала делегація експертів ICOMOS, в складі Ганса Каспарі (Франція), Регіни Маєргофер (Німеччина), Ярослава Кільяна (Словаччина), начальника управління охорони історичного середовища м. Львова Миколи Гайди та секретаря Національної комісії у справах ЮНЕСКО Олександра Мазниченка. Було отримано позитивні відгуки щодо пропозицій включення «Культурного ландшафту каньйону р. Смотрич у м. Кам'янці-Подільському» до Списку світової спадщини ЮНЕСКО.

В квітні 2006 р. матеріали номінації «Культурний ландшафт каньйону р. Смотрич у м. Кам'янці-Подільському» були розглянуті на науково-методичній раді Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України та рекомендовані для доопрацювання. Тривала робота над розробкою номінаційного досьє, що включає інформацію з виявлення об'єкта, опис об'єкта, підстави для включення, стан збереження та фактори, які впливають на об'єкт, охорона та управління, моніторинг, документація та контактну інформацію відповідальних органів.

При підготовці номінаційного досьє було враховано наступні критерії:

- *історичний* – поселення в складі Старого міста Кам'янця зберегло свої основні елементи урбаністики на протязі багатьох віків в безпосередньому природному оточенні каньйону (історичну забудову, масштаб). Також

збережено історичний характер забудови буферної зони, планування, елементи фортифікації різних історичних періодів (XII-XIX ст.) та історичні назви районів: Кам'янець, Карвасари, Видрівка, Підзамче, Татариська, силует їх забудови. Забудову формують пам'ятки різних періодів та епох, які є свідками значних історичних подій краю (унікальна інженерна споруда античності та середньовіччя - Замковий міст; дерев'яна Хрестовоздвиженська церква XVIII ст, об'єкт індустріалізації XX ст. – гідроелектростанція та ін.);

- *етнографічний* – в Старому місті спільно формували національну спадщину і розвивались культурні та релігійні традиції багатьох народів: українців, вірмен, поляків, литовців, євреїв, турків, росіян. Це яскравий приклад співіснування на одній території та взаємних впливів різних культур на протязі багатьох століть;

- *геологічний* – каньйон є рідкісним прикладом демонстрації геологічних процесів розвитку Землі Силурійського періоду,

- *антропогенний* – протягом багатьох віків (тисячоліть) каньйон був місцем проживання людини та розвитку різних культур. Поселення в каньйоні ілюструє характерний спосіб і використання території для життя людини та є прикладом її духовного зв'язку з Природою;

- *архітектурний* – забудова каньйону визначається своєю майстерністю вписання об'єктів в ландшафт, цілісним ансамблем окремих фортифікаційних комплексів Замку, співмасштабністю житлової забудови районів Фільварок, Підзамче, Карвасари, Видрівка з ландшафтом каньйону та вдалим поєднанням дерев'яної і кам'яної архітектури;

- *біологічний* – природне середовище каньйону є біологічною пам'яткою древнього Силуру, багатим на різноманіття цінної рідкісної флори, мікобіоти й фауни, внесеної до Червоної книги України та знаходиться під захистом Бернської конвенції.

- *естетичний* – каньйон є своєрідним природним пейзажем з чудовими краєвидами та панорамами на Старе місто, Руські та Польські фільварки, Татариська, Карвасари та Видрівку з незмінними силуетами на протязі багатьох віків. По всій довжині Смотрицького каньйону саме в місті Кам'янці-Подільському каньйон є унікальним. В різні пори року краєвиди каньйону видозмінюються в характері, колориті, підсилюються його акценти.

21 жовтня 2009 р. в Кам'янці-Подільському відбулося спільне виїзне засідання Президії Науково-методичної ради Міністерства культури України та бюро Українського національного комітету ICOMOS з питань стану охорони культурної спадщини та збереження традиційного характеру середовища в межах території НІАЗ «Кам'янець» і перспективи підготовки номінаційного дос'є щодо культурного ландшафту каньйону р. Смотрич Кам'янця-Подільського для внесення його до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [5]. Було рекомендовано міській раді прискорити виконання робіт згідно вимог.

З метою виконання даних робіт розроблено та затверджено на сесії міської ради 08.02.2007 року №22 і від 16.04.2013 року № 109 «Перспективну програму збереження та раціонального використання природно-рекреаційних

ресурсів «Смотрицького каньйону в межах м. Кам'янця-Подільського», в якій передбачено підготовку об'єкту до номінації. Для реалізації цих Програм було створено координаційну раду міськвиконкому, а для підготовки документів згідно вимог Центру світової культурної спадщини необхідно виконати наступні роботи:

- розробити проект землеустрою з організації та встановлення меж території НІАЗ «Кам'янець» і геологічної пам'ятки природи «Смотрицький каньйон» та закріплення на місцевості межовими знаками (орієнтовна вартість біля 700 тис. грн.);

- провести топографо-геодезичні та гідрогеологічні дослідження схилів каньйону, розробку проектно-кошторисної документації на розчистку схилів каньйону, розчистку русла р.Смотрич та укріплення берегів (орієнтовна вартість біля 3 00 тис. грн.);

- провести топо-геодезичну зйомку території об'єкту (орієнтовна вартість біля 500 тис.грн.);

- розробити аеро-фотозйомку території об'єкту(орієнтовна вартість біля 300 тис.грн.);

- розробити Проект організації території та Програму перспективного розвитку НІАЗ «Кам'янець» (- орієнтовна вартість біля 300 тис.грн.);

- виготовити номінаційне дос'є за встановленою формою (орієнтовна вартість біля 300 тис.грн.);

- виготовити експозиційні матеріали до номінаційного дос'є (орієнтовна вартість біля 100 тис.грн.);

- розробити місцеві регуляторні акти, що стосуються збереження, впорядкування території каньйону і управління та організація охорони об'єкта номінації (орієнтовна вартість 50 тис.грн.);

- виготовити облікову документацію на об'єкти архітектури, археології, геології, історії та природи що розташовані на території об'єкту (орієнтовна вартість біля 50 тис. грн.) [5].

На сьогоднішній день частина необхідних робіт виконана, але потрібно ще виконати робіт на суму близько 5 млн. 510 тис. грн. У 2019 р. на виконання фінансування з бюджету міжнародної допомоги Фонду Всесвітньої спадщини була передбачена підтримка проектів, спрямованих на підготовку номінації об'єктів для внесення до Списку всесвітньої спадщини, в максимальній сумі 30 тис. дол. США (840 тис.грн), що є явно недостатнім для виконання вищезазначених робіт.

Отже, практично вся попередньо здійснена робота по підготовці матеріалів номінаційного дос'є виконувалася без окремого фінансування. Для коригування та доповнення науково-технічної документації дос'є було запропоновано міській раді створити робочу групу з фахівців які мають досвід такої роботи. Для успіху підготовки номінації необхідно профінансувати виконання вищевказаних робіт на підготовку відповідних матеріалів номінації, адже такий об'єкт є унікальним і немає аналогів на території Центральної та Східної Європи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бевз М. Культурний ландшафт каньйону р. Смотрич у м. Кам'янці-Подільському (про номінаційну документацію до Комітету Всесвітньої Спадщини ЮНЕСКО) // Архітектурний вісник. Львів, 2005. №2-3. С.72.
2. Гості з ІКОМОСу // Подолянин. 2004. 30 січня. С.5.
3. Крок зроблено // Місто. 2002. травень. №1. С.5.
4. Фонди НІАЗ «Кам'янець». Науковий архів. П-193 «Річні звіти роботи дирекції НІАЗ «Кам'янець» за 2009 рік, арк.5
5. Поточний архів генерального директора НІАЗ «Кам'янець». Інформація про стан підготовки матеріалів номінації «Культурний ландшафт в м. Кам'янець-Подільський (2011 р.), 1 арк.

Оксана Старик

ДЕРЕВ'ЯНА ЦЕРКВА СВЯТОГО ДУХА – СПАДЩИНА ЮНЕСКО В УКРАЇНІ

У статті наводиться опис церкви Святого Духа, яка є спадщиною ЮНЕСКО. Розглянуто особливості архітектурної будови конструкції та художньо-декоративного інтер'єру. Висвітлено труднощі, які пов'язанні з реставрацією та фінансуванням церкви.

Ключові слова: *світова спадщина, ЮНЕСКО, церква Святого Духа, реставрація, мистецька пам'ятка України.*

Світова спадщина ЮНЕСКО – це неповторні куточки живої природи і стародавні рукотворні пам'ятки, які демонструють людству багатство природи і можливості людського розуму та вміння.

Об'єкти спадщини ЮНЕСКО є надбанням всього людства та підлягають збереженню для майбутніх поколінь в силу їх особливої культурної та історичної значимості. Тому в 1972 році ЮНЕСКО прийняла Конвенцію про охорону Всесвітньої культурної і природної спадщини.

Станом на 2017 рік у списку Світової спадщини знаходиться 1073 об'єкти (зокрема 832 культурних, 206 природних і 35 змішаних) з 167 країн [6, с.1].

Список ЮНЕСКО в Україні: 7 культурних і природних об'єктів (Ансамбль історичного центру Львова, Національний заповідник «Херсонес Таврійський», Пункт геодезичної дуги Струве, Дерев'яні церкви Карпатського регіону, Букові праліси Карпат, Резиденція митрополитів Буковини та Далмації, Собор Святої Софії і прилеглі монастирські споруди, Києво-Печерська лавра) та 1 об'єкт (Петриківський розпис) внесено до списку нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО [6, с.1]. Українські

об'єкти приблизно становлять 0,7% від загальної кількості об'єктів Світової спадщини.

21 червня 2013 року до списку світової спадщини були внесені 16 дерев'яних церков Карпатського регіону. Найстаріша церква Святого Духа в селі Потелич, Жовківського району, Львівської області (датується 1502 роком).

Мал. 1. Сучасний вигляд церкви

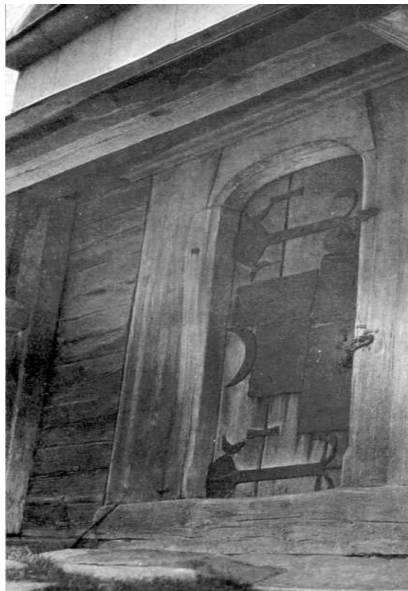
Святодухівська церква була побудована 1502 року потелицькими гончарами на місці попереднього храму Бориса і Гліба. Особливості художньо-декоративного вирішення інтер'єру Святодухівської церкви в комплексі з безперечною архітектурною цінністю дають неповторне відчуття поєднання минулого та сучасного, яке потрібно зберегти і передати нащадкам.

Найвизначніша мистецька пам'ятка України мала дуже багато змін, була відреставрована і не втратила своєї оригінальності. Дерев'яна, трьохзрубна, двохголова з піддашшям на випусках вінців і кронштейнах, побудована без жодного цвяха [1, с.101].

Мал. 2. Вигляд церкви збоку

Складається з майже квадратного центрального зрубу, до якого приєднуються з заходу – квадратний бабінець, зі сходу – гранений п'ятистінний зруб з невеликими нішами з півночі і півдня. Центральний зруб перекритий шатровим верхом з одним заломом, східний – восьмигранним верхом з ліхтариком і верхівкою, бабінець накритий скатним дахом. Західні і південні двері прикрашені кованими петлями художньої роботи. Ковані решітки вікон виконані під час ремонту 1736 року [4, с.102].

Мал. 3. Західний портал церкви

Мал.4. Царські врата

В інтер'єрі висотно відкритий простір центрального шатрового верху з одним заломом, східний зруб перекритий зімкнутим зрубним зводом, бабінець – плоскою стелею. На стінах – монументальний живопис 1620 – 1640 років [3, с.223].

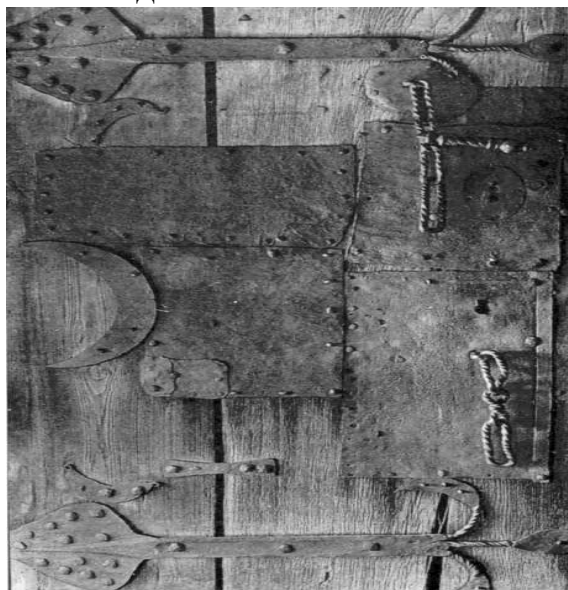
Мал. 5. Живопис церкви, який зберігся до сьогодні

Найвідоміша ікона Деїсус виконана в 1718 році іконописцем Іваном Рутковичем.

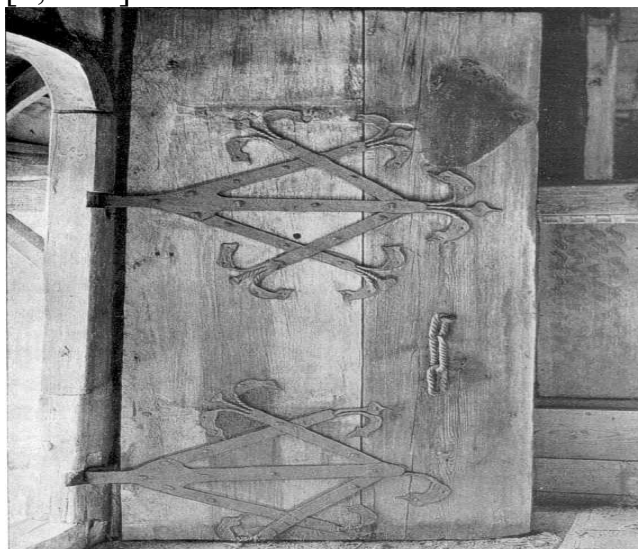

Мал. 6. Ікона Деїсус

Ремонтувалась церква в січні 1936 р. майстром К. Домініковичем: замінено дубові підвалини, замінено перекриття східного об'єму, над яким встановлена барокова нава, відремонтоване піддашшя, а також південні і західні двері. Відреставрований ансамбль 1970'1972 роках архітекторами Б.Я. Кіндзельським та І.Р. Могитичем[2, с.80].

Мал. 7. Західні двері церкви

Мал. 8. Південні двері церкви

Церква була закритою для відвідувачів 70 років. На сьогодні в церкві ведуться щонедільні богослужіння. Про неї дбають сестри монастиря Святого Йосифа та настоятель храму о. Роман Семенюк.

Щодо фінансування: 2016 року за кошти обласного бюджету, у рамках програми «Охорона і збереження культурної спадщини на 2016'2018 рр.», було виготовлено проектно-кошторисну документації на реставрацію дерев'яної церкви у Потеличі. Цією документацією передбачається відновлення підвалин, вирівнювання деформації зрубу, влаштування фундаментів, гідроізоляції, заміну підлоги, консервацію розписів, реставрацію стін, столярки вікон та дверей. 2015 року за обласні кошти було відновлено електромережу системи пожежогасіння та сигналізації. Тож в проекті уточнених напрямків на 2018 рік було передбачено фінансування з обласного бюджету реставрації церкви Зіслання Святого Духа у Потеличі у сумі мільйон гривень. Згадану програму було продовжено до 2020 року.

Список використаних джерел та літератури:

1. Петрушевич А.С. Сводная галицко-русская летопись. 1600 – 1700. – Сборник галицко-русской матицы. 1872 – 73. Львов, 1974, с.101.
2. Свенціцька Віра. Іван Руткович і становлення реалізму в українському малярстві XVII ст. Київ: «Наукова думка», 1966, с.80.
3. Свенціцький І. Тематичний уклад стінопису церкви св.Юра в Дрогобичі. – «Літопис Бойківщини», 1938, №10, с.223.
4. Чепелик В. Український архітектурний модерн/Упорядник З.В. Мойсеєнко'Чепелик. – Київ: КНУБА, 2000. – 196с.

5. Шумицький М. Український архітектурний стиль. Київ: Друкарня 2'ої Артлі, 1914. – 60с.
6. <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
7. <https://drymba.com/ru/1032029'tserkov'soshestviya'dukha'potelich'lvovskaya>
8. https://zaxid.net/derevyana_perlina_unesco_pid_opikoyu_v_chernits_n_1294982
9. <https://zbruc.eu/node/91056>
10. <https://tsdea.archives.gov.ua/exhibitions/unesco/?page=decerkvahistory>
11. https://risu.ua/pro'dushu'500'litnoji'cerkvi'svyatogo'duha'v's'potelich_n63685
12. https://www.pslava.info/PotelychS_CerkSvduxa_MistoPotelychIJogoIstoriya,205424.html

СТРУКТУРА І ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ДІЯЛЬНОСТІ ООН НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Геннадій Кучеров

РЕФОРМУВАННЯ РАДИ БЕЗПЕКИ ООН – НАГАЛЬНА ПОТРЕБА СЬОГОДЕННЯ

У статті відображена проблема реформування Ради Безпеки ООН на сучасному етапі розвитку. Простежено спроби реформування структури у 2000-х роках. Проаналізовано конкретні варіанти змін Ради Безпеки. Врешті-решт спроби реформування її були перенесені з рівня консультацій і спеціальних робочих груп на рівень міжурядових переговорів. Однак усі старання зведені нанівець, оскільки сторони не можуть дійти згоди.

Ключові слова: Рада Безпеки ООН, реформування, проєкт, держава.

Питання реформування Ради Безпеки ООН є надзвичайно актуальним і складним. На це вплинули події кінця ХХ ст., коли світ зіштовхнувся з новими проблемами, пов'язаними з процесом глобалізації, а їх розв'язання стало не під силу одній чи кільком державам. Це зумовило пошук шляхів реформування загадом Організації Об'єднаних Націй (ООН) та її структур, вдосконалення системи міжнародної безпеки в рамках Статуту ООН.

Найбільш активно спроби реформування Ради Безпеки ООН простежуються у 2000-х роках. Зокрема, у 2005 р. Генеральна Асамблея ООН почала обговорення проєктів реформ Ради Безпеки. Вони пропонували різні варіанти розширення цього органу, якого інколи називають «радою директорів» ООН, маючи на увазі привілеї членства та виконавчу силу рішень. Доцільно нагадати, що Рада Безпеки складається з 15 держав. Із них п'ять постійних членів, які мають право вето, – це країни-переможниці у Другій світовій війні – США, Велика Британія, Росія (раніше Радянський Союз), Франція і Китай. Решта десять держав – тимчасові члени Ради Безпеки, вони змінюються кожні два роки.

Одним із проєктів реформування Ради Безпеки був ініційований африканськими державами, які пропонували розширити Раду Безпеки до 26 місць, включивши туди шість нових повноправних постійних членів, в тому числі дві держави Африки. На ці місця претендують ПАР, Нігерія та Єгипет. На думку спостерігачів, цей варіант неприйнятний. Однак африканські держави мають 53 голоси, і в разі їх небажання підтримати інші проєкти останні будуть приречені на провал.

Ряд економічно потужних держав, їх назвали «групою чотирьох» – Німеччина, Бразилія, Індія та Японія – висунули свій проєкт реформи Ради Безпеки. Він передбачає розширення клубу до 25 членів з шістьма новими постійними місцями, але без права вето.

Ще одна група держав, куди входять Італія, Пакистан та Мексика, виступили зі своїм проєктом розширення складу Ради Безпеки до 25 членів,

але з повним скасуванням постійного членства. Пакистан не хоче посилення міжнародних позицій Індії, Мексика – Бразилії, а Італія – Німеччини.

Перебуваючи на посту Генерального Секретаря ООН Кофі Аннан, запропонував 2 плани розширення Ради Безпеки до 24 членів: «план А» передбачав створення 6 нових постійних місць та 3 непостійних, «план Б» – 8 місць нового типу, які змінюватимуться кожні 4 роки, та 1 непостійного. Попри посилені бажання Генсека зробити так, щоб один із планів було прийнято, дискусії затягнулися [1].

Проект, який отримує дві третини голосів, потім має бути ратифікований Радою Безпеки. І, якщо хоча б один з його постійних членів скаже «ні», то він не пройде. Тобто, як бачимо реформування Ради Безпеки ООН унеможлиблює право вето однієї держави.

Зрозуміло, що збільшення кількості постійних членів розширило б перспективи використання права вето і створило б додаткові проблеми на шляху до оперативного ухвалення рішень. Позбавлення ж права вето було б ознакою дискримінації нових постійних членів [2].

На неофіційному пленарному засіданні Генеральній Асамблеї ООН 19 лютого 2009 р. почався міжурядовий переговорний процес із питань реформи Ради Безпеки. Планувалося, що він надасть широкі можливості для просування реформи Ради Безпеки, надасть державам-членам можливість у повній мірі вивчити проблеми і виклики, які стоять перед Радою Безпеки, і допоможе шляхом переговорів прийняти проект реформ, прийнятний для всіх сторін. Всі учасники переговорного процесу розуміють, що Рада Безпеки ООН несе на своїх плечах важливу місію – захист миру і безпеки на всій планеті. Протягом багатьох років для виконання цієї місії Рада Безпеки докладає великих зусиль і домагається певних успіхів. Але у той же час, не можна заперечувати, що, як і раніше, існує розрив між очікуваннями урядів і народів і багатьма проявами Ради Безпеки. Держави, передавши довіру і відповідальність Раді Безпеки, також сподіваються, що за допомогою реформи Рада Безпека стане більш представницькою, підвищить рівень демократичного прийняття рішень, прозорості, стане більш ефективною, більш авторитетною.

Слід зазначити, що обговорення реформи Ради Безпеки від консультацій і спеціальних робочих груп у минулому перейшло до міжурядових переговорів. У результаті, дійсно відбулися зміни, але попередні обговорення і виступи на засіданні довели, що в позиції сторін не відбулося радикальних змін, і з багатьох питань все ще важко досягти консенсусу.

Загалом, питання реформи Ради Безпеки сьогодні охоплює п'ять основних моментів:

- питання членства;
- право вето;
- рівне представництво регіонів у Раді Безпеки;
- розмір Ради Безпеки після збільшення;
- методи прийняття нею рішень.

Зацікавлені країни та групи країн виробили різноманітні підходи до відповідей на зазначені питання, однак жодна із них на даний момент ще не задовольняє усі їхні запити.

Варто відзначити, що саме непоступливість учасників дискусії з питань реформи завели її у глухий кут. І саме від того, як швидко буде прийнято певний варіант та наскільки ефективним він виявиться, залежить, наскільки дієвим інструментом підтримання миру та безпеки виступатиме у подальшому Рада Безпеки ООН, адже очевидною є її неспроможність урегулювати всі конфлікти.

Список використаних джерел та літератури:

1. Гавриленко І. Підходи до реформування Ради Безпеки ООН. Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2011. Вип. 96(2). С. 100-102. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apmv_2011_96%282%29__20
2. Проблеми реформування ООН. URL: <http://kimo.univ.kiev.ua/MOrg/28.htm> (дата звернення: 14.10.2020)

**Володимир Дудченко,
Інна Іванюк**

ООН В ГЛОБАЛЬНОМУ СВІТІ І МІСЦЕВЕ САМОВРЯДУВАННЯ В ГЕОПОЛІТИЧНОМУ ВИМІРІ

Розглядається проблемне коло питань в царині міжнародної політики, новопосталі виклики і загрози перед глобалізованим людством, зацентована увага трансформування ООН в глобальний транснаціональний форум, її сучасному потенціалу як дорадчого інституту глобального управління. Розкриваються структурно-функціональні характеристики ООН як ключового актора глобального врегулювання, виявляються ключові канали та механізми реалізації дорадчого управлінського потенціалу і менеджменту.

Ключові слова: *глобальні виклики, загрози світовому співтовариству, міжнародні організації, ООН, міжнародна безпека.*

На початку третього тисячоліття людство зіштовхувалось з цілим шерегом глобальних викликів і загроз. З початку поточного року ми спостерігаємо процес занурення глобалізованого світу в новопосталу кризу, світова економіка виходить в рецесію (економічна теорія), стан турбулентності (квантова фізика), антропологічна криза (філософська антропологія), криза накопичення непотрібних товарів і послуг «суспільство споживання» (політологія, теологія, соціологія), людська цивілізація знаходить в точці біфуркації (синергетика). Реалізується нова буденність, в якій інформаційні технології створюють новий базис економіки, фінансів,

суспільної свідомості, адже IT-суспільство, постіндустріальне суспільство, суспільство знань, це новопосталий і не досліджений феномен (царина нано, біо, інформаційних, когнітивних, психологічних, міждисциплінарних дискурсів), і як футуристичний прогноз (транс гуманізм) утворення пост суспільства і пост людини (аватара, кіборга, інформаційного робота, енергетичного двійника людини...). І досить тривожно, що будь-який триггер (незначний, недосліджений, латентний), або (за Н. Талебом «чорний лебідь»), може миттєво зруйнувати, більш-менш усталену реальність на стан невизначеності і руйнації.

Світова спільнота зіткнулась з цілою низкою «рукотворних» і метафізичних викликів і загроз, це небезпека термоядерної війни, бойові дії в Іраку, Сирії, Нагорному Карабасі, гібридні війни, техногенні катастрофи (Чорнобиль, Фукусіма – 1), екоцид і геноцид, голод і зубожіння значної кількості населення планети, застосування бойових отруйних і радіоактивних препаратів (вбивство Литвиненка, отруєння Скрипалів, Навального), світові пандемії (лихоманка Ебола, коронавірус COVID – 19).

Категорія «криза» походить з грецької «Krisis» і позначає собою карколомну руйнацію, соціокультурний фазовий перехідне становище, найнижча точка падіння будь-якої системи, невідповідність усталеним принципам і загальним положенням будь-якої системи.

Ми спостерігаємо негативні наслідки впливу COVID-19 на всі складні економічні, соціокультурні системні утворення, які прагнуть подолати стан ентропії (другий закон термодинаміки), досягнути рівноваги і уникнути стану руйнівного хаосу. Урівноважений стан і динамічна криза, стабільність і хаос – постійні антагонізми в розвитку системи. Уся людська історія засвідчує, що еволюційний розвиток людства був насичений насиллям, війнами, епідеміями, стихійними природними катаклізмами, революціями, громадянськими війнами, тероризмом, інквізицією тощо [1].

На нашу думку розв'язання глобальних проблем не вдається вирішити ні на локальному, ні на регіональному, ні на державному рівні. Для їхнього вирішення слід вдаватись до міжнародного арбітражу і міжнародної організації, на кшталт ООН [2].

Після закінчення Другої світової війни 1945 р. була утворена Організація Об'єднаних Націй (ООН), а роком раніше на Бреттон-Вудській конференції було зорганізовано Міжнародний валютний фонд і Світовий банк. На сьогодні в системі міжнародних глобальних організацій налічується більше 4 тисяч, з яких більше ніж 300 – міждержавні.

Міжнародні організації поділяться за принциповими ознаками на:

Міждержавні (міжурядові) та недержавні. Переважна більшість цих міжнародних організацій – недержавні. Серед них велика кількість різноманітних асоціацій, організацій, союзів, фондів.

Універсальні, толерантні, відкриті для всіх держав, і спеціалізовані, наприклад, регіональні, галузеві, територіальні міжнародні організації.

Організації спільної компетенції, що обіймають всі сфери політичних, економічних та соціокультурних відносин (ООН, Рада Європи, Ліга

арабських держав), і спеціальної компетенції, які здійснюють співробітництво в будь-якій означеній вузькоспеціальній сфері (Всесвітній поштовий союз, Міжнародна організація праці, Всесвітня організація охорони здоров'я).

Міждержавні та наддержавні організації, рішення яких на відміну від рішень міждержавних організацій, безпосередньо поширюються на фізичних і юридичних осіб держав-членів організацій (наприклад, Рішення ЄС обов'язкові для всіх осіб в країнах ЄС).

ООН займає, безперечно, ключове місце серед міжнародних організацій, її роль в світовій економіці важко переоцінити. Членами ООН є 185 держав усього світу.

Офіційні завдання ООН:

- Забезпечення і підтримка міжнародної безпеки та миру шляхом прийняття колективних заходів із мирного врегулювання конфліктів, протиріч, суперечок різного рівня і компетентності;

- розвиток дружніх відносин між країнами на основі толерантності, поваги, принципу рівноправ'я, самовизначення націй і народів;

- здійснення міжнародного співробітництва у вирішенні міжнародних, галузевих, локальних проблем економічного, соціального, культурного, гуманітарного, духовного ґтибу і розвиток поваги до прав людини і основних свобод для всіх людей без будь-яких економічних, соціальних, релігійних відмінностей;

- забезпечення функції центрального дорадчого органу з узгодження зусиль різних країн, політичних організацій, що направлені на досягнення гуманітарної цілі.

ООН розробляє циркуляри, поради, рекомендації, конвенційні заходи, які пропонують своїм членам прийняти і реалізувати шляхом включення до законодавства чи шляхом введення до нормативних актів. ООН прагне спонукати держави до прийняття відповідних заходів щодо координування їх дій та ініціатив з мирного і гармонійного існування світової спільноти [3].

Новопосталі завдання територіального, локального, міжурядового, наднаціонального чи транснаціонального ґтибу ООН має ставити в пряму залежність від проблеми ефективного управління Організації, її здатності належно забезпечувати вирішення глобальних та найнагальніших проблем сучасності. Одним з найбільш прийнятних шляхів вирішення таких завдань є перетворення ООН на глобальну транснаціональну незалежну дієву організацію. Означений процес повинен забезпечувати трансформацію Організації в широкоформатний багатосторонню інституцію, яка репрезентує та гарантує баланс різних інтересів суб'єктів сучасних міжнародних відносин, враховує та адекватно реагує на загальносвітові тенденції, проблеми, виклики і загрози.

Дієвим механізмом реалізації окреслених функцій є практичне використання та вдосконалення в межах ООН інструменту «безрезолюційного впливу» впливу на прийняття ключових рішень. Це

забезпечує можливості ООН як глобальному інституту дорадчого управління:

1) створювати комунікативне середовище, в якому встановлюються дружні відносини між делегатами, що представляють різні держави-члени організації;

2) створювати підґрунтя для ефективної взаємодії держав і недержавних акторів міжнародних відносин;

3) забезпечувати рівний доступ до нових джерел інформації, Інтернету, що сприятиме ефективному прийняттю рішень в самій ООН, особливо щодо реалізації та дотримання угод, які вже досягнуті та імplementовані;

4) створювати конгломерат можливостей для різностороннього розуміння учасниками інтересів і проблем, актуальних як для їх потенційних союзників, так і для супротивників і учасників міжрегіонального, державного і наддержавного рівня діалогу [4].

Українська держава не являється сателітом геополітичних гравців, не стоїть осторонь територіальних, регіональних, світових політичних процесів. Процеси децентралізації в Україні приводять до вагомих наслідків для повсякденного життя громадян. Державне управління стає більш прозорим, гнучким, інформаційним та інтерактивним. Міцніються відносини між державою та суспільством, підвищується демократична і морально-етична відповідальність чиновників. Фактор прозорості в розподілі ключових ресурсів збільшується, можливості для реалізації корупційних схем поступово зменшуються. Полегшуються економічно-фінансова активність і міжрегіональне суперництво місцевих громад. Великі міста, селища міського типу і села можуть легше співпрацювати між собою, але цей процес призводить також до «здорової» конкуренції між суб'єктами за інвестиції, туристів, проекти, персонал і міжнародні гранти. Креативна молодь у провінції одержує кращі можливості на самореалізацію у себе вдома і ближньому регіоні. Патріотична енергія нації переформатовується з міфологізації уявлених на поліпшення реальних громад. Громадянська активність заохочується та використовується для суспільного блага. Створює зворотній зв'язок з центральною владою і органами місцевого самоврядування.

Проте, не можна однозначно стверджувати, що реформа місцевого самоврядування є панацеєю для України та сусідніх країн на пострадянському просторі. Однак її європеїзуючий, антисепаратистський і дифузійний потенціал робить роль місцевого самоврядування особливо значущим елементом поточних соціокультурних і соціально-політичних перетворень в нашій державі. Через деякі специфічні пострадянські духовні атавізми, на які відповідає реформа місцевого самоврядування, та намагання її підриву за допомогою імперської політики «великого брата», а також підтримку державної єдності ця реформа в Україні має більше значення, ніж інші по суті аналогічні процеси передачі національної та регіональної влади на муніципальний і місцевий рівні. Прикро зазначати, але ні побудова повністю незалежних національних держав, формування нових духовних

еліт, відторгнення імперсько-комуністичної ідеології, ні утворення нових національних лідерів на пострадянському просторі ще не завершені. Децентралізація, реформа місцевого самоврядування може слугувати одним із ключових засобів для мирного вирішення цих надскладних завдань.

Андреас Умланд, пише проте, що коли місцеві громади – чи то в міському, сільському або змішаному контексті - беруть на себе основні економічні, політичні завдання та державні фінансові операції, тоді імперські плани й сепаратистські гасла втрачають своє світоглядне значення. Більш того, реформа місцевого самоврядування може допомогти нейтралізувати радикалізований націоналізм, неофашизм, екстремізм і сприяти євроатлантичній інтеграції. Умланд на останок підкреслює, що новопостала реформа місцевого самоврядування в Україні заслуговує на більш широку увагу з боку адміністрації президента, уряду, ЗМІ, громадянського суспільства та наукових працівників у сучасному державно-правовому, інформаційному і духовному просторі. Глибинне і різностороннє дослідження ідей, концепцій, елементів, поглядів і досвіду нинішнього українського перезавантаження місцевого самоврядування може виявити креативні ідеологеми для прибічників демократії і відкритого суспільства в інших пострадянських і постколоніальних країнах [5].

Список використаних джерел та літератури:

1. Кризові ситуації. Поняття кризи, суть і зміст кризового стану, внутрішні та зовнішні причини криз. URL : https://pidruchniki.com/18421120/menedzhment/krizovi_situatsiyi_ponyattya_krizi_sut_zmist_krizovogo_stanu_vnutrishni_zovnishni_prichini_kriz
2. Духовні цінності та проблема морального розвитку особистості. URL: <http://eparhia.dp.ua/publikatsii/stati/duhovni-tsinnosti-ta-problema-moralnogo-rozvitku-osobistosti/>
3. Глобальні проблеми: міжнародне регулювання. URL : <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/international-relations/19139/>
4. Сапсай Артем Сучасна ООН як дорадчий інститут глобального управління. URL : https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/sapsai_suchasna.pdf
5. Андреас Умланд Чотири геополітичні виміри децентралізації України URL: https://zn.ua/ukr/internal/chotiri-geopolitichni-vimiri-decentralizaciyi-ukrayini-299352_.html

ООН - УКРАЇНА: ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ ЯК ЕТИЧНА ЦІННІСТЬ ТА КЛЮЧОВА УМОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У статті розглянуто політико-правові засади діяльності ООН щодо вирішення гендерних проблем, вміщено сучасні статистичні дані щодо гендерного рівноправ'я, визначено соціально-економічні виклики для гендерної рівності; наголошується на гострій необхідності досягнення гендерної рівності в українському суспільстві та значенні представницької участі жінок у розробці й прийнятті рішень.

Ключові слова: ООН, гендерні проблеми, гендерна рівність, права жінок, дискримінація, лідерство жінок.

Гендерна рівність займає першорядне місце у системі прав людини та серед цінностей Організації Об'єднаних Націй (ООН). Одним з фундаментальних принципів Статуту ООН, який було прийнято світовими лідерами у 1945 році, є «рівні права чоловіків та жінок».

Досягнення гендерної рівності наразі стає центральним показником розвитку кожної країни, а в умовах глобалізації сучасне суспільство вимушено щоразу звертатися до проблем гендерної нерівності.

ООН відносить цю проблему до категорії глобальних і рекомендує державам змінювати існуючі гендерні моделі, орієнтовані на збереження системи нерівних цінностей і подвійних стандартів [2].

Рівність між чоловіком і жінкою – це одночасно і цінність, і прерогатива будь-якого суспільства. І хоча в різних кінцях світу це питання вирішується з різною стрімкістю, тим не менш напрям залишається пріоритетним.

В системі ООН існують такі основні міжнародні договори з прав людини, які в більшій чи меншій мірі стосуються і проблеми гендерної рівності:

- Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (1965 р.);
- Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.);
- Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.);
- Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.);
- Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (1984 р.);
- Конвенція про права дитини (1989 р.);
- Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих мігрантів та членів їх сімей (1990 р., Україною не ратифікована);
- Конвенція про права осіб з інвалідністю (2006 р.).

В структурі ООН діє орган ООН Жінки (*UN Women*), офіційно – Структура Організації Об'єднаних Націй з питань гендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок (*United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women*) – провідний орган, що координує роботу системи ООН у питанні гендерної рівності. ООН Жінки почала роботу в січні 2011 року [5].

До того ж в системі ООН створено спеціальний інтернет-ресурс «Уімен уотч» (*WomenWatch*), який є основним порталом доступу до інформації та ресурсів із забезпечення гендерної рівності та розширення можливостей жінок у рамках всієї системи ООН, включаючи Секретаріат ООН, регіональні комісії, фонди, програми, спеціалізовані установи й академічні та науково-дослідні інститути [3].

Україна, як усі цивілізовані держави, також активно проводить гендерну політику, в основі якої лежать загальновизнані міжнародні норми, зафіксовані у національному законодавстві, зокрема:

- Конституція України, 1996 р.;

Стаття 24. Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом.

Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.

Рівність прав жінки і чоловіка забезпечується: наданням жінкам рівних з чоловіками можливостей у громадсько-політичній і культурній діяльності, у здобутті освіти і професійній підготовці, у праці та винагороді за неї... [1].

- Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», 2005 р.;

- Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», 2012 р.;

- Указ Президента України «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини», 2015 та розпорядження КМУ «Про затвердження плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року», 2015 р.;

- Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року, затверджений розпорядженням КМУ, 2016 р. та розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2020 року», 2016 р.;

- Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», 2017 р.;

- Державна соціальна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року, затверджена Постановою КМУ, 2018 р.

Програмою визначено провідні завдання, скеровані на підвищення рівня дотримання принципу забезпечення рівних прав та перспектив жінок і чоловіків у всіх сферах життя українського суспільства. Зокрема, документом передбачено:

- удосконалення нормативно-правової бази;
- урахування гендерного компонента в програмах економічного та соціального розвитку;
- удосконалення механізму проведення гендерно-правової експертизи;
- розширення переліку статистичних показників, диференційованих за статтю;
- зменшення гендерного дисбалансу у сферах державної служби та управління людськими ресурсами (зокрема, розроблення та внесення до програм курсів підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб органів місцевого самоврядування питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків);
- удосконалення механізмів реалізації права на захист від дискримінації за ознакою статі;
- внесення гендерної складової до програми реформ.

До реалізації Програми, крім органів державної влади і місцевого самоврядування, передбачається залучити міжнародні організації та громадські об'єднання, діяльність яких спрямовується на забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Однак, попри існуючу нормативну базу з питань гендерної рівності та розширення повноважень жінок, Україна досі стикається з викликами, які впливають на забезпечення рівних прав та можливостей жінок взагалі.

Жінки складають 54% населення України.

Наведемо окремі статистичні дані:

- Україна посідає 59-е місце (з 153) в рейтингу гендерної рівності, а в області політичних можливостей для жінок - 83-е місце (за даними звіту Всесвітнього економічного форуму);
- український парламент далекий від гендерної збалансованості. Якщо в першому скликанні було тільки 2,5% жінок (12 з 475 депутатів), то в нинішньому скликанні - 20,6% (87 з 423 нардепів); вперше жінки в керівництві парламенту з'явилися тільки у восьмому скликанні (за даними інформаційного порталу «Слово і Справа»).

Відзначимо, в новому Виборчому кодексі прописані гендерні квоти на рівні 40%: в кожній п'ятірці виборчого списку повинні бути як чоловіки, так і жінки. Тому гендерна ситуація в наступних скликаннях Ради повинна покращитися;

- на посаду президента України на виборах 31 березня 2019 року балотувалися 40 претендентів – чоловіків, 4 претендентки - жінки (за даними ЦВК України);
- за 29-річну історію незалежності України жодного разу найвищий державний пост не обіймала жінка;

- із загальної кількості державних службовців: 25,2%, - жінки, 74,8% - чоловіки. З них, керівники 33% – жінки, 67% – чоловіки (за даними Держкомстату, 2019);

- рівень працевлаштування чоловіків перевищує рівень працевлаштування жінок як за абсолютними, так і відносними показниками. Попри передбачений законом захист громадян від дискримінації у сфері зайнятості, рівень працевлаштування за статтю різниться – жінкам складніше отримати роботу (за даними досліджень центру Разумкова);

- більш низький рівень виходу зі стану безробіття для жінок пов'язаний з гіршими можливостями під час працевлаштування, меншою конкурентоспроможністю, що є підтвердженням дискримінаційної практики українських роботодавців (за даними досліджень центру Разумкова);

- у матеріалах регіональних ЗМІ жінки згадуються майже втричі рідше ніж чоловіки і як експертки, і як героїні матеріалів (за даними ООН жінки в Україні) (за даними ООН Жінки в Україні).

Як бачимо, попри величезні зусилля міжнародної спільноти, для жінок, як і раніше, існують реальні перепони в багатьох сферах, і ця статистика спостерігається не лише в Україні, а й світі в цілому.

У новому регіональному звіті Регіонального офісу «ООН Жінки для Європи і Центральної Азії», 2020 р. відстежується поступовий прогрес у забезпеченні гендерної рівності та прав жінок, а також вказується на нестримну нерівність:

- жінки, як і раніше, менше за чоловіків представлені у сфері зайнятості; заробляють в середньому на 21,6 % менше чоловіків;

- матері-одиначки заробляють на третину менше, ніж батьки-одинаки;

- у 31-ій з 35-ти країн жінки піддаються більшому ризику опинитися в бідності, ніж чоловіки. Вони витрачають вдвічі більше часу, ніж чоловіки, на неоплачувані догляд і домашню роботу;

- у європейському та азійському регіонах насильство і небезпечні для життя традиції залишаються реальністю для мільйонів жінок і дівчаток. Принаймні, в 15 країнах досі немає чітких кримінальних покарань за насильство в сім'ї. Тільки 21 країна вводить санкції за дитячі шлюби;

- в деяких країнах підтверджується практика абортів за статевою ознакою (надається перевага майбутнім синам);

- незважаючи на прогрес, жінки як і раніше в значній мірі виключені з політики. У світі у 2019 тільки 25,6% міністерських посад займають жінки. Жінки в політиці продовжують стикатися з гендерними стереотипами та дискримінацією, погрозами і нападами. Половина жінок і дві третини чоловіків в Східній Європі і на Кавказі вважають, що з чоловіки - кращі політичні лідери, ніж жінки.

Серед основних причин такої ситуації щодо гендерної нерівності в Україні є:

- низька обізнаність населення із міжнародними стандартами у сфері захисту від гендерної дискримінації;

- недостатнє вміння представників юридичної професії ідентифікувати випадки, які на практиці призводять до дискримінаційних наслідків, або ж формують в суспільстві гендерні стереотипи, або ж підсилюють ті, які існують;

- переважне сприйняття громадськістю, уповноваженими державними органами текстів міжнародних документів з питань забезпечення гендерної рівності як певних абстрактних конструкцій, які не пропонують конкретних моделей вирішення реальних життєвих спорів [6];

- низька спроможність до впровадження інституційних механізмів щодо забезпечення гендерної рівності та брак політичної волі;

- низька представленість у закладах освіти програм навчання з питань гендерної рівності і недискримінації [6];

- патріархальні уявлення та стереотипи людства про «місце» жінки і суспільстві.

Окрім того, дискримінаційні практики мають місце у ЗМІ (газети, журнали, книги, радіо, телебачення, Інтернет, кінематограф, рекламні щити тощо):

- закріплюють стереотипні уявлення щодо поведінки, місця і ролей, відносин жінок та чоловіків у різних сферах життєдіяльності [4];

- продукують і широко використовують штучні, недосяжні для більшості, конструкти фемінності та маскулінності, що негативно впливають на формування адекватних образів реальних жінок і чоловіків у суспільстві [4];

- сприяють незадоволенню своєю зовнішністю дівчат і хлопців, жінок і чоловіків, що часто призводить до появи комплексів, нав'язливих станів, фрустрації, депресії, зривів, психічних хвороб та невротичних розладів – невротичної анорексії і/чи невротичної булімії [4];

- впливають на мотиваційну, емоційну та поведінку людини. Через сексистські образи може сформуватися спотворене уявлення про представників своєї та протилежної статі [4];

- перешкоджають гармонійній соціалізації та успішній самореалізації жінок і чоловіків у різних сферах життєдіяльності суспільства [4];

- закріплюють нерівність, дискримінацію жінок і чоловіків у сім'ї та суспільстві [4];

- провокують зневагу, різні види її прояви насильства щодо особистості [4];

- спонукають до використання людини як «речі», «товару», «послуги» [4].

Відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН, 2018 р.: дотримання гендерного балансу в ЗМІ, відсутність дискримінації та сексизму – один із принципів роботи демократичних медіа. ЗМІ як один зі стрижнів демократії несуть особливу відповідальність за повагу до людської гідності, боротьбу з дискримінацією і рівність між жінками й чоловіками. Генеральна

Асамблея ООН закликає ЗМІ сприяти збалансованому представництву жінок і чоловіків у ЗМІ та їх нестереотипному зображенню.

У сучасному світовому просторі нові виклики для гендерної рівності становлять:

- збройний конфлікт;
- економічна криза, в т.ч в умовах пандемій;
- політика жорсткої економії в т.ч в умовах пандемій.

Усі вищеперераховані факти характерні для сучасного українського суспільства

Статистичні дані показують, що жінки першими потрапляють під удар фінансово-економічної кризи, про що свідчать як дані в Україні у 2008-2009рр., так і сучасні. Тут мова про поетапне підвищення на п'ять років пільгового пенсійного віку для жінок, скорочення виплати у зв'язку з народженням дитини, неодноразове підвищення вартості комунальних послуг тощо. Хоча безробіття зростає переважно серед чоловіків, усе ж можна говорити про більшу уразливість жінок щодо звільнень з економічних причин[4].

Війна на Сході України погіршує ситуацію в Україні та поглиблює гендерні розриви: жінки і чоловіки потерпають від війни і кризи по-різному.

Ситуація з COVID-19 вдарила по сектору послуг і в т.ч. фінансовій сфері та страховій сферах, освіті, сфері охорони здоров'я, частка зайнятих жінок в цих сферах становить від 70% до 90%. Ці жінки зіткнулися з ризиками бідності.

Сучасні соціально-економічні виклики для гендерної рівності та жіноча свідомість, яка постійно зростає, та тиск, який постійно здійснює міжнародний жіночий рух, змушують ООН до активних дій, а, відповідно, і активізують роботу України щодо усунення гендерної дискримінації.

Принагідно зазначимо, що у всьому світі визнається, що представницька участь жінок у розробці й прийнятті рішень є показником розвитку суспільства. «Там, де жінки складають 30-40% у структурах влади, суспільство розвивається стабільно та соціально орієнтовано». Ці вислови представників ООН підкреслюють важливість підтримки та розвитку жіночого лідерства [2].

Як результат, забезпечення гендерної рівності було включено до 10 із 17 цілей, 25 з 86 завдань та 45 зі 172 індикаторів Національного Плану Дій «Цілі Сталого Розвитку України».

Таким чином, ми бачимо поступальну і продуктивну діяльність ООН у сфері вирішення гендерних проблем сучасності та її вплив на національну політику України.

Досягнення гендерної рівності стає центральним моментом розвитку українського суспільства – його повноправною та самостійною метою. Воно сприяє посиленню здатності країни до економічного зростання, зниження бідності та ефективного державного управління [2]. Тому досягнення гендерної рівності є важливою елементом тієї стратегії розвитку, яка

покликана дати перспективу усім, і чоловікам, і жінкам, підвищити свій життєвий рівень.

Список використаних джерел та літератури:

1. Конституція України/ <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України. Центр Разумкова/ <https://razumkov.org.ua>
3. Касьян О.О. Роль ООН у вирішенні гендерних проблем сучасності/ <file:///C:/Users/Admin/Desktop/812-3123-1-PB.pdf>
4. Мещерякова Г. М. Гендерна рівність для Цілі Сталого Розвитку України/ <http://www.un.org.ua/images/>
5. ООН Жінки /<https://uk.wikipedia.org/wiki>
6. Уварова О. О. Права жінок та гендерна рівність/ <https://nlu.edu.ua>

Інна Гуменюк

**НЕДОСКОНАЛІСТЬ ІНСТИТУЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ООН ТА
ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЇЇ РЕФОРМУВАННЯ**

Стаття присвячена проблематиці реформування інституційної системи ООН, її сучасному потенціалу як дорадчого інституту глобального управління. Розкриваються структурно-функціональні характеристики ООН як провідного чинника глобального управління, з'ясовуються основні канали та механізми реалізації дорадчого управління.

Ключові слова: *інституційний, система, реформування ООН, управління, діяльність.*

Процес розвитку міжнародних політичних організацій тісно пов'язаний зі співвідношенням політичних сил на міжнародній арені. Тому вони стали саме тими структурами, в яких сконцентровано інтереси різних політичних сил, які мають на меті активно впливати на проблеми економічного, територіального та військового характеру.

Організація Об'єднаних Націй була створена наприкінці Другої світової війни. В червні 1945 р. на конференції в Сан-Франциско було підписано Статут ООН – політичної універсальної організації з підтримки міжнародного миру та колективної безпеки. З того часу пройшло 65 років, а тому з певністю можемо констатувати, що реалії сьогодення багато в чому не співпадають з реаліями часів заснування ООН. Започатковані нові тенденції та процеси в системі міжнародних відносин, змінилась конфігурація сил, на порядку денному з'явилися нові загрози та виклики. Все це висунуло нові вимоги до ООН, на які вона реагує в межах застарілої функціональної та структурної систем, що не дає очікуваних результатів і призводить до втрати

нею довіри її членів. Єдиний шлях до відновлення ролі ООН, як це вже усвідомили держави-члени, полягає в її глибокому реформуванні.

Автор ставить перед собою завдання – в цій невеликій роботі зробити спробу проаналізувати інституціональну діяльність ООН, вказати на її недосконалість та визначити основні напрями реформування.

Відомі вітчизняні та зарубіжні дослідники виділяють кілька принципових моментів з цього питання.

Міжнародні організації, включаючи й ООН, існують і функціонують довше, ніж ті умови та обставини, що викликали ці інституції до життя. Настає час, коли міжнародні організації починають відставати від реального життя. Спроби пристосуватися до змін у міжнародному середовищі натикаються на інертність структур та механізмів організації та виявляються малоефективними. Саме це ми і спостерігаємо із сучасним процесом адаптації ООН. Старий порядок, заснований на взаємній недовірі, стримуванні та протилежних воєнно-політичних блоках, змінюється «новим безладом», або «ерою невизначеності», що зумовлює необхідність реформування ООН.

Існує розрив між суттєвими обіцянками держав підвищувати ефективність ООН і реальними можливостями, що знаходяться в її розпорядженні. Йдеться про значне загострення тривалої фінансової кризи в зв'язку з несплатою багатьма членами своїх фінансових внесків. Першість посідають США, чий борг досяг 1,5 млрд. дол. (це при тому, що річний бюджет організації становить близько 2 млрд. дол.). Отже, колективні дії держав мають здійснюватися в умовах обмежених фінансових ресурсів. Особливо гостро це стосується витрат на фінансування операцій ООН з підтримання миру.

Діяльність ООН відбувається в умовах, коли, з одного боку, держави-члени декларують зацікавленість в інтернаціоналізації безпеки, а з іншого – орієнтуються на політику, що мотивується виключно національними інтересами.

Слабкість міжнародних організацій системи ООН полягає і в тому, що їм практично не вдалося налагодити плідне співробітництво та взаємодію з регіональними організаціями. Негативно позначається на миротворчих зусиллях ООН певна неузгодженість їх дій і навіть конкуренція.

ООН була створена для забезпечення людства від міждержавних конфліктів. У сучасну епоху на передній план вийшла небезпека війн не між державами, а всередині самих держав. Йдеться про внутрішні конфлікти, що часто мають відчутні міжнародні наслідки, створюють зони напруженості та загрози миру і безпеці. Таким чином, наразі ООН знаходиться в пошуку відповідей на питання, чи може організація втручатись у такі конфлікти? Якщо так, то із застосуванням яких методів і механізмів? [3].

Слід підкреслити, що інституційна слабкість реагування ООН на сучасні виклики стала предметом досліджень і країн-членів організації. Зокрема, на прохання керівників держав, які зібралися на Всесвітньому саміті 2005 р., в 2006 р. було представлено низку Доповідей, які викривали слабкі сторони

практично у всіх сферах діяльності ООН, – від організаційної структури її секретаріату до методів роботи її головних органів.

Першою, в березні 2006 р., з'явилася доповідь Генерального секретаря ООН Кофі Анана під назвою «Інвестування в Організацію Об'єднаних Націй: на шляху до посилення Організації по всьому світу», в якій він обґрунтував недосконалість структури Секретаріату ООН та окреслив шляхи його реформування. «...ООН не є більше організацією з обслуговування конференцій, яка розміщується лишень в кількох містах, де розташовані її штаб-квартири. Зараз це високодиверсифікована Організація, що діє по всьому світу з метою покращення життя людей, які потребують допомоги.

Таке радикальне розширення сфери діяльності вимагає радикальної перебудови Секретаріату Організації Об'єднаних Націй – його правил, структури, систем і культури. Поки що цього не відбулося. Співробітники Організації – її найважливіший ресурс – стають все більш перевантаженими. Наші системи управління просто не відповідають їх потребам» [1].

У липні 2006 р. членами Керівного комітету провідних експертів із питань державного управління Генеральному секретарю була подана доповідь «Усесторонній огляд механізмів управління і нагляду», в якій були наведені результати незалежного аналізу системи управління фондами, програмами і спеціалізованими закладами ООН та нагляду за ними. В доповіді підкреслювалася недосконалість як структур управління, так і структур керівництва та виносилися рекомендації щодо необхідних удосконалень.

Того ж року «Група з реорганізації», сформована з незалежних експертів, представила огляд системи здійснення правосуддя в Організації Об'єднаних Націй. Вона дійшла висновку, що діюча система є застарілою, дисфункціональною, неефективною та не є незалежною, і в контексті своїх висновків рекомендувала створити іншу. Камінці фактично полетіли в город Комісії з прав людини та Міжнародного суду, дорікань на роботу яких останнім часом значно побільшало.

На особливу увагу заслуговує оприлюднена в листопаді 2006 р. Доповідь «Більш ефективна ООН для ХХІ століття» Групи високого рівня із загроз викликів та змін, яка працювала під керівництвом прем'єр-міністрів Норвегії, Мозамбіку та Пакистану. Ця група протягом дев'яти місяців своєї роботи провела ґрунтовний аналіз усіх сфер діяльності ООН та дійшла наступних висновків:

- Генеральна Асамблея втратила свою «бойовитість» і часто буває нездатною ефективно сконцентруватися на найбільш важливих питаннях порядку денного.

- Рада Безпеки в майбутньому повинна бути більш ініціативною. Для цього ті, хто вносить найвагоміший фінансовий, військовий і дипломатичний внесок в Організацію, мають брати активнішу участь у прийнятті рішень Радою, а ті, хто приймає рішення в Раді, повинні вносити більший внесок в Організацію. Рада Безпеки потребує більшої авторитетності, легітимності та представництва, аби робити те, що ми від неї вимагаємо.

- Існує великий інституційний пробіл у вирішенні проблем, з якими стикаються країни, що знаходяться в стані напруги та країни, що виходять з конфлікту. Такі країни часто страждають від дефіциту уваги, політичного керівництва та ресурсів.

- Рада Безпеки не використовує повною мірою потенційні переваги роботи з регіональними та субрегіональними організаціями.

- Необхідно створити нові інституційні механізми для усунення економічних і соціальних загроз міжнародній безпеці.

- Комісія з прав людини страждає від дефіциту легітимності, який кидає тінь сумніву на загальну репутацію ООН.

- Необхідно створити більш професійний і краще організований Секретаріат, максимально здатний до узгоджених дій [2].

Окрім згаданих доповідей, були й інші, що, зокрема, стосувалися відносин між ООН і громадянським суспільством, посилення системи забезпечення безпеки в ООН, реформи людських ресурсів тощо. Всі вони виявили недоліки та слабкості в досліджуваних сферах.

Отже, необхідно констатувати, що, на думку дослідників та практиків міжнародних відносин, у нове тисячоліття ООН увійшла функціонально слабкою, фінансово нестабільною, структурно непристосованою до сучасних реалій системою, що вимагає глибоких змін, якщо людство зацікавлене зберегти її як основного гаранта міжнародної правової системи.

Розкривши слабкі сторони діяльності ООН на сучасному етапі, з'ясувавши протиріччя та чинники історичного розвитку системи міжнародних відносин, які стали причиною їх появи, на основі узагальнюючого аналізу можемо визначити ті об'єкти, вдала реформа яких дозволить Організації повернути втрачені позиції та допоможе зміцнити її роль на міжнародній арені.

Що стосується наявності бази спільних цінностей, досвіду і норм учасників форуму, то можна констатувати, що й нині ООН залишається головним контрибютором у справі вироблення генералізованих правил, за якими діють актори на міжнародній арені. При цьому, низка проблемних питань щодо дотримання принципів і Статуту ООН в цілому відображає не брак поміж членами ООН єдності у прихильності до встановлених цінностей і норм, а насамперед їх суперечливий зміст, що породжує гострі суперечності при їх практичному дотриманні. В цьому сенсі, як засвідчили події останніх двадцяти років, особливо крихким залишається баланс у співвідношенні захисту прав людини, з одного боку, та невтручання у внутрішні справи, з іншого, як ключових принципів ООН.

Загалом, характеризуючи ООН як багатосторонній дорадчий інститут, можна виокремити три ключові функції, що відображають її потенціал як інституту управління в сучасних міжнародних відносинах.

По-перше, політичні процеси, які відбуваються в Організації Об'єднаних Націй, створюють середовище, в якому може встановлюватися дружба між делегатами, котрі репрезентують різні держави-члени, в тому числі й між делегатами держав, які поза межами ООН мають мало спільного.

Встановленню дружніх відносин сприяє робота штаб-квартири ООН, яка забезпечує постійні контакти делегатів, їх взаємодію в численних неформальних зустрічах. Стала взаємодія делегатів, її різний формат (в тому числі й протистояння позицій) створюють передумови для розвитку дружніх відносин, що в окремих випадках може навіть перевершувати стан формальних дипломатичних відносин між державами в цілому. Деякі дослідники (наприклад, М. Дж. Петерсон), а також колишні дипломатичні функціонери ООН (зокрема, Й. Кауфманн) зазначають, що особисті контакти можуть чинити значний вплив на хід та результати політичних дебатів в межах Організації, полегшуючи делегатам процеси обміну ідеями, формування умовних коаліцій та спільної роботи з широкого кола питань, які обговорюються [1; 4].

Водночас мережа зв'язків, що виникає завдяки дружнім відносинам, створює можливості для гнучкішої взаємодії держав, ніж це є можливим через офіційні дипломатичні канали. В результаті це дозволяє делегатам вивчати сфери потенційної згоди чи співробітництва незалежно від офіційної державної політики або навіть всупереч їй. В окремих випадках уряди можуть інструктувати своїх делегатів в ООН максимально використовувати дружні відносини як засіб взаємодії з недружніми країнами, тоді як дипломатам, залученим до двосторонніх відносин, – зберігати статус-кво [5]. За винятком цих особливих випадків, щоденна взаємодія між «дружніми» делегатами дозволяє здійснювати постійний обмін ідеями і пропозиціями між різними державами, тим самим створюючи підґрунтя для офіційних дипломатичних ініціатив у двосторонніх відносинах або в інших міжнародних організаціях, в межах яких делегати, що беруть у них участь, позбавлені відповідних мереж контактів.

По-друге, важливого значення «безрезолуційний» вимір діяльності ООН набуває в контексті проблеми побудови миру, оскільки забезпечує значні можливості для обміну інформацією між державами в межах Організації в цілому. В цьому контексті універсальний характер членства в ООН, а також широкий діапазон її порядку денного забезпечують отримання великої кількості інформації, що нагромаджується до початку, під час роботи та після закінчення засідань тих чи інших її органів. Це, в тому числі, пропозиції, що висуваються державами-членами, репортажі, підготовлені секретаріатом, письмові зауваження, що поширюються зацікавленими неурядовими міжнародними організаціями, а також записи окремих делегатів, що стосуються їх формальних і неформальних розмов з іншими учасниками. Загалом участь у роботі ООН вимагає від держав-членів бути в курсі справ щодо низки проблем, які насправді можуть не становити для них безпосереднього інтересу та не бути об'єктом вивчення, якби не той факт, що останні є об'єктом вивчення та розв'язання Організацією. В цьому сенсі участь в діяльності ООН дає можливість обмінюватися інформацією з ширшим колом держав та недержавних акторів, у тому числі й з тими, що можуть не становити інтересу або взагалі ігноруватися.

Доступ до нових джерел інформації сприяє ефективному прийняттю рішень в ООН, особливо з точки зору реалізації та дотримання угод, які вже досягнуті. Разом з тим, навіть без закріплення конкретних результатів, доступ до інформації може сприяти докладанню більших зусиль із зміцнення миру за межами організації шляхом надання можливості державам глибше зрозуміти інтереси і проблеми, актуальні як для їх потенційних союзників, так і супротивників. Нарешті, технічний характер багатьох питань ООН, від питань роззброєння до проблеми розвитку, дає делегатам держав та іншим учасникам можливість безпосередньо взаємодіяти з фахівцями та експертами з питань, що обговорюються.

По-третє, «безрезолуційний» аспект діяльності ООН є процесом, що може сприяти зміцненню миру в ситуаціях, коли держави-члени починають розвивати нові напрями політики без попереднього офіційного рішення Організації. Ч. Алжер зазначає, що такі зміни можуть з'явитися внаслідок двох взаємопов'язаних тенденцій. Перша тенденція пов'язана з розширенням зацікавлення держав у включенні питань, які держава раніше не бажала виносити на розгляд, оскільки такі питання безпосередньо не відповідали її національним інтересам. Та як тільки ці питання постають на порядку денному Організації, держави можуть відчувати непрямий тиск і потребу просування нової політики, навіть якщо ці питання не стосуються їх безпосередньо. Відповідне розширення зацікавленості може зумовити потребу внесення змін до інших політичних позицій, які вже визначені, і в результаті може вплинути на процес зміцнення миру в сферах, котрі прямо не стосуються нових питань порядку денного [5].

Друга тенденція стосується питання, яким чином багатостороння дипломатія ООН сприяє зміні конфігурації тих чи інших міждержавних коаліцій щодо розв'язання конкретної проблеми [2]. В першому випадку це питання зачіпає проблеми забезпечення та реалізації зовнішньополітичних інтересів малих держав, а також держав, що розвиваються, хоча може становити й неабиякий інтерес для держав з широким дипломатичним представництвом у світі. В другому випадку цей аспект особливо важливий в контексті загальної проблеми зміцнення миру, оскільки спільна діяльність нових коаліцій та груп інтересів, що виникають або формуються всупереч функціонуванню старих, може створювати передумови для гальмування процесів конфліктності й антагонізму у відносинах між націями чи їх групами одночасно як в регіональному, так і в глобальному масштабі.

В межах теорії міжнародних відносин термін «управління» залишається переважно розмитою категорією. Виходячи з наявності принаймні трьох стрижневих підходів до трактування глобального управління, останнє в цілому може бути позначене як констеляція та взаємодія різних міжнародних інститутів – держав, міждержавних угруповань, міжурядових та неурядових організацій, наднаціональних структур, залучених до вироблення й упорядкування конкретних принципів, норм і правил поведінки на світовій арені, а також розв'язання глобальних проблем і викликів сучасності. При цьому функціональна активізація в глобальному вимірі міжурядових,

наднаціональних та неурядових акторів міжнародних відносин створює підвалини для виокремлення трьох можливих форм реалізації глобального управління – міжурядової, наднаціональної та транснаціональної.

Питання міжурядового, наднаціонального чи транснаціонального виразу ООН має ставитися в пряму залежність від проблеми ефективного управління Організацією, її здатності належно забезпечувати розв'язання глобальних та найнагальніших проблем сучасності. Одним з найбільш прийнятних шляхів вирішення таких завдань є перетворення ООН на глобальний транснаціональний форум. Це має забезпечити трансформування Організації в широкоформатний багатосторонній інститут, що репрезентує та гарантує баланс інтересів різних суб'єктів сучасних міжнародних відносин, враховує та адекватно реагує на загальносвітові тенденції, проблеми і виклики.

Безпосереднім механізмом реалізації окреслених функцій є практичне використання та вдосконалення в межах ООН інструменту «безрезольюційного впливу». Це забезпечує можливості ООН як глобальному інституту дорадчого управління: а) створювати середовище, в якому встановлюються дружні відносини між делегатами, що представляють різні держави-члени; б) створювати підвалини для гнучкої взаємодії держав і недержавних акторів міжнародних відносин; в) забезпечувати доступ до нових джерел інформації, що сприятиме ефективному прийняттю рішень в самій ООН, особливо щодо реалізації та дотримання угод, які вже досягнуті; г) створювати можливості для глибшого розуміння учасниками інтересів і проблем, актуальних як для їх потенційних союзників, так і для супротивників.

На мою думку, можна стверджувати, що геополітичні зміни в світі поставили ООН у двояку ситуацію. З одного боку, після розпаду СРСР та соціалістичного табору, відкрилися значні обрії та можливості для реалізації закладеного в ООН потенціалу, а з іншого – для того, щоб держави-члени змогли повністю скористатися її можливостями, необхідно спочатку пристосувати Організацію до нових викликів і загроз, що передбачає важку та тривалу роботу з пошуку взаємоприйнятних компромісів і беззастережну налаштованість держав (не тільки декларативну) на посилення ролі ООН, як єдиного глобального легітимного органу з підтримання миру, безпеки й прав людини.

Список використаних джерел та літератури:

1. Білошицький С. ООН у системі глобального управління: перспективи реформування і демократизації. Гілея (науковий вісник). 2010. №30 Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2010_30/Gileya30/P15_doc.pdf
2. Болгов О. Нова геополітична ситуація і реформа ООН. Право України. 1998. №9. С. 80–84.
3. Губань Р. В. Проблеми реалізації проектів реформи Ради Безпеки ООН. Юридичний журнал. 2007. № 11. С. 64–74.

4. Кучинський В. З розумінням потреби істотних змін. ООН та геополітичні виклики сучасності: роль та ефективність організації у розв'язанні глобальних проблем. Політика і час. 2004. №3. С. 3 – 8.

5. Мацейко Ю.М. Оновлення миротворчості ООН – нагальна вимога часу. Сучасна дипломатія: світовий досвід, національна специфіка. ООН у світовій політиці. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (14-15 червня 1999 р., м. Київ). 2000. с. 22-29.

Вадим Покалюк

ОРГАНІЗАЦІЯ ООН З ПИТАНЬ ПРОДОВОЛЬСТВА ТА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

У статті висвітлено діяльність організації ООН у галузі сільського господарства та продовольства. Показано процес формування, структуру, мету діяльності, розкрито основні завдання роботи та допомога країнам світу.

Ключові слова: конференція, організація, сільське господарство, ФАО.

Значне місце у світі посідає Організація Об'єднаних Націй (ООН). Серед її спеціалізованих установ та підрозділів важливу роль відіграє Організація з питань продовольства та сільського господарства.

У травні 1943 р. у м. Хот-Спрингс (США) була скликана міжнародна конференція для обговорення проблем у галузі сільського господарства та продовольства. У її роботі взяли участь представники 46 держав, у тому числі, СРСР. Хоча СРСР увійшов у число держав-засновників ФАО, він по різних причинах не вступив у цю організацію. На конференції була утворена Тимчасова комісія для розробки Статуту організації. У квітні 1945 р. двадцять країн підписали статут Організації з питань продовольства та сільського господарства (ФАО, англ. Food and Agriculture Organization, FAO) [3].

16 жовтня 1945 року у місті Квебек (Канада) проходила перша конференція, яка поклала початок роботі організації [2].

В 1946 р. між організацією та ООН був заключний договір, згідно якого ФАО отримала статус спеціальної організації ООН з питань продовольства та сільського господарства (англ. Food and Agriculture Organization, FAO). Членами організації є 188 країн. Серед них – Африка, Азія, Європа, Латинська Америка і острови Карибського басейну, Близький Схід, Північна Америка, Південно-східний Тихоокеанський район та організація-член – ЄС [3].

Верховним органом правління організації є Конференція держав-членів, що скликається раз на два роки. Головними функціями конференції є огляд роботи, прийняття програми і бюджету на наступні 2 роки, розробка рекомендацій для членів і міжнародних організацій стосовно певних питань, які стосуються цілей організації. Конференція вибирає Раду (тимчасовий виконавчий орган), в який входять 49 держав – членів (на три роки) та генерального директора. Він діє як керівний орган між сесіями Конференції та надає статистику по сільському господарству [3].

Девізом організації є: «допомагаємо побудувати світ без голоду»[1].

Штаб-квартира FAO знаходиться у Римі. У штаті FAO 3700 працівників, з них 1500 кваліфікованих працівників і 2200 – загального обслуговування [3]

Структура Організації з питань продовольства та сільського господарства: Канцелярія Генерального директора, Бюро з координації ООН та подальшої діяльності з досягнення цілей в області розвитку, Канцелярія Генерального інспектора, Управління з правових питань, Бюро з питань координації та децентралізації, Управління з програми, бюджету і оцінки, Департамент сільського господарства та захисту споживачів, Відділ тваринництва та ветеринарії, Спільний відділ FAO/МАГАТЕ з ядерних методів в області харчових продуктів і сільського господарства, Відділ харчування та захисту споживачів, Відділ рослинництва та захисту рослин, Відділ сільської інфраструктури й агропромисловості, Департамент економічного та соціального розвитку, Відділ економіки сільськогосподарського розвитку, Статистичний відділ, Відділ торгівлі та ринків, Відділ з гендерної проблематики, питань рівності та зайнятості в сільських районах, Департамент рибного господарства і аквакультури, Відділ політики та економіки рибного господарства і аквакультури, Відділ рибопродуктів і рибної промисловості, Відділ управління рибним господарством і аквакультурою, Департамент лісового господарства, Відділ економіки та політики лісового господарства, Відділ лісової продукції і промисловості, Відділ управління лісовим господарством, Департамент управління природними ресурсами та охорони навколишнього середовища, Відділ з питань навколишнього середовища, зміни клімату та біоенергії, Відділ земельних і водних ресурсів, Відділ досліджень і поширення досвіду, Департамент технічного співробітництва, Відділ сприяння розробці політики, Відділ з надзвичайних операцій і відновлення, Відділ інвестиційного центру, Відділ операцій на місцях, Програма технічного співробітництва, Департамент людських, фінансових і фізичних ресурсів, Відділ управління людськими ресурсами [2].

FAO функціонує як нейтральний форум, джерело знання та інформації, провідна установа, що займається проблемами розвитку сільських регіонів і сільськогосподарського виробництва в системі ООН. Організація допомагає країнам, що розвиваються, і країнам в перехідному періоді модернізувати і поліпшити сільське господарство, лісівництво та рибальство [2].

Головна задача FAO: забезпечення продовольчої безпеки для усіх, а саме, гарантування регулярного доступу населення до високоякісної їжі, необхідної для ведення активного та здорового життя.

Перед організацією стоять три головні мети:

1. Викорінення голоду, відсутності продовольчої безпеки та недоїдання.
2. Ліквідація та стимулювання економічного та соціального розвитку для усіх.
3. Стійке керування та використання природних ресурсів, включаючи землю, воду, повітря, клімат та генетичні ресурси на користь сучасних та майбутніх поколінь.

Серед численних напрямків науково-дослідницької діяльності виділяють:

- обмін знаннями у області продовольства між державами-учасниками;
- забезпечення доступності інформації що продовольства та сільського господарства для усіх людей, які підтримують політику зниження голоду та бідності у всьому світі;
- підтримка та розвиток ефективних засобів та методів сільського господарства;
- проведення досліджень для вирішення основних питань та проблем глобальної продовольчої системи [5].

Спеціальні програми FAO допомагають країнам підготуватися до можливого виникнення кризового положення з продовольством і, у разі потреби, передбачають надання допомоги. У середньому організація одночасно проводить на місцях близько 1800 заходів. Проекти, щорічно привертають більше 2 мільярдів доларів пожертвувань від установ і держав, що вкладаються в розвиток села і сільського господарства [2].

3 16 жовтня 1981 року щорічно відзначається як Всесвітній день продовольства.

17 червня 1994 року міжнародна спільнота у Парижі через побоювання, що «опустелювання і посуха є проблемами глобального масштабу в тому, що вони впливають на всі регіони світу», прийняла Конвенцію про боротьбу з опустелюванням (UNCCD) [4].

29 листопада 2003 р. у Римі на 32 сесії Конференції FAO Україна стала членом Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO) [3].

19 лютого 2019 р. у Києві проходила Міжнародна конференція Ведення сільського господарства в умовах зміни клімату. Продовольча та сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй (FAO) ініціювала серію навчальних курсів з практичних методів збереження сільського господарства. Відповідно до Конвенції ООН по боротьбі з опустелюванням Україна взяла на себе зобов'язання досягти нейтрального рівня деградації ґрунтів до 2030 року. Починаючи з березня, у рамках проекту FAO «Інтегроване управління природними ресурсами на деградованих ландшафтах у лісостеповій та степовій зонах України» проведено 10 практичних курсів зі сталого управління природними ресурсами у лісостеповій та степовій зонах

України для допомоги у досягнення нейтрального рівня деградації земель. Навчання фінансується Глобальним екологічним фондом та, серед іншого, має на меті сприяння державним органам у розвитку моніторингу довкілля. Під час тренінгів, що проводилися протягом 10 місяців, агрономам демонстрували на практиці, як виглядає деградована земля і яких результатів можна досягти, якщо покращити методи управління природними ресурсами. На демонстраційних ділянках загальною площею 7500 га, розміщених у різних природно-кліматичних зонах України, планується наочне відновлення продуктивності та сталості виробничих ландшафтів. Курси включали популяризацію методів сталого ведення сільського господарства: мінімальна обробка ґрунту, постійний ґрунтовий покрив рештками рослин і живими мульчами, сівозмінна та біорізноманіття, відновлення захисних лісосмуг, тощо[5].

Сьогодні важливим національним пріоритетом для України є збереження та захист рілних земель від деградації та опустелювання .

Таким чином, Організація ООН з питань продовольства та сільського господарства працює із населенням по всьому світі, зокрема бідним сільським з метою забезпечення їх знаннями та ресурсами для розширення своїх прав і можливостей, ефективних та екологічно безпечних методів ведення сільського господарства, і, як наслідок, подолання голоду та бідності.

Список використаних джерел та літератури:

1. Організація ООН з питань продовольства та сільського господарства. URL: <https://studfile.net/preview/3374794/page:10/>.
2. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Продовольча_та_сільськогосподарська_організація_ООН.
3. Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (FAO). URL: <https://www.fruit-inform.com/ru/analytics/14308#.X7TydqZM>.
4. Світові організації, що займаються харчуванням. URL: <https://harchi.info/articles/svitovi-organizaciyi-shcho-zaumayutsya-harchuvannya>.
5. Продовольча та сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй з березня почне проводити тренінги, спрямовані на зупинення деградації земель в Україні. URL: <https://khersonska.land.gov.ua/prodovolcha-ta-silskohospodarska-orhanizatsiia-obiednanykh-natsii-z-bereznia-pochne-provodyty-treninhy-spriamovani-na-zupynennia-dehradatsii-zemel-v-ukraini>.

ПРОГРАМА ООН З НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА (ЮНЕП)

Важливість збереження природного середовища полягає в об'єднанні зусиль для охорони спільного навколишнього середовища і в ім'я майбутніх поколінь. Роль здорових екосистем і регульованих стійким чином ресурсів полягає у зниженні ризику виникнення збройних конфліктів. Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) спрямована на вирішення найгостріших проблем сучасної екологічної кризи (опустелювання, деградації ґрунтів, погіршення якості і зменшення кількості прісних вод, забруднення Світового океану).

Ключові слова: ООН, ЮНЕП, довкілля, охорона навколишнього середовища, екологічна криза, збройний конфлікт, екосистема.

Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) створена у 1972 році після Стокгольмської конференції ООН з навколишнього середовища. ЮНЕП є основним органом ООН в сфері охорони навколишнього середовища, який покликаний забезпечувати керівництво і сприяти співробітництву в інтересах навколишнього середовища шляхом стимулювання діяльності, інформування та надання допомоги з метою покращення якості життя.

ЮНЕП визначає політику та координує діяльність з питань навколишнього середовища та відповідає за природоохоронний компонент сталого розвитку.

Мандат ЮНЕП визначається Резолюцією 2297 Генеральної Асамблеї ООН від 15.12.1972 р., рішеннями конференції ООН з довкілля та розвитку 1992 р., Найробської декларацією про роль і мандат ЮНЕП 1997 р., а також Мальмьонською декларацією.

Основними органами ЮНЕП є:

- Рада керуючих ЮНЕП, в якій представлені 58 країн від 5 регіонів, що обираються Генеральною Асамблеєю на чотири роки, в т. ч. Україна з 1981 р.

- Комітет постійних представників

Діяльність ЮНЕП охоплює широке коло питань і проблем, пов'язаних з навколишнім середовищем та сталим розвитком. В даний час робочі програми ЮНЕП зосереджені на наступних основних напрямках:

- Інформація, оцінка та вивчення стану навколишнього середовища, включаючи потенціал реагування на надзвичайні ситуації, а також посилення функцій завчасного оповіщення і оцінки.

- Покращення координації діяльності конвенцій з питань охорони навколишнього природного середовища та розробка документів з екологічної політики.

- Прісноводні ресурси.

- Передача технологій та промисловість.

Серед джерел фінансування ЮНЕП можна виділити Регулярний бюджет ООН, Фонд з навколишнього середовища, цільові фонди та паралельні внески.

Під егідою ЮНЕП також перебувають секретаріати декількох природоохоронних конвенцій, зокрема секретаріат та фонд Монреальського протоколу, секретаріати Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, Конвенції про охорону біологічного різноманіття, Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин, Базельської конвенції про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням та Стокгольмської конвенції про стійкі органічні забруднювачі.

Співробітництво з ЮНЕП відбувається також в рамках «Ініціативи з довкілля та безпеки». Ініціатива з довкілля та безпеки (ENVSEC) була створена на основі Меморандуму про взаєморозуміння між ЮНЕП, ПРООН та ОБСЄ від 14 листопада 2003 року. У 2006 році членами ENVSEC також стали ЄЕК ООН та Регіональний центр з питань довкілля для Центральної та Східної Європи (РЦПД). НАТО є асоційованим членом Ініціативи з 2004 року.

Головною метою ініціативи є допомога країнам у визначенні та розв'язанні проблем стабільності та безпеки, які виникають у зв'язку з питаннями навколишнього середовища, а також поліпшення загального взаєморозуміння шляхом зміцнення діалогу і співробітництва з екологічних питань.

У § 26 Декларації ООН про довкілля записано, що держави відповідають за те, щоб діяльність на їх територіях не завдавала шкоди довкіллю в інших державах.

В резолюції 47/37 Генеральної Асамблеї ООН «Охорона навколишнього середовища в періоди збройних конфліктів», яка містить наполегливий заклик до держав вжити всіх заходів стосовно забезпечення дотримання існуючих положень міжнародного права, що застосовуються до охорони навколишнього середовища в періоди збройних конфліктів, розглянути питання про те, щоб стати учасниками відповідних міжнародних конвенцій і зробити кроки по включенню цих положень до військових статутів національних Збройних Сил; і резолюцію 56/4 Генеральної Асамблеї ООН «Проведення Міжнародного дня запобігання експлуатації навколишнього середовища під час війни та збройних конфліктів».

Резолюція 50/70 Генеральної Асамблеї ООН «Загальне і повне роззброєння», резолюція 53/242 Генеральної Асамблеї ООН «Доповідь Генерального секретаря про навколишнє середовище та населені пункти», в якій підтверджується, що відповідно до її мандату «Програма Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища» не бере участь у виявленні конфліктів, їх запобіганню або врегулюванню; і резолюція 57/337 Генеральної Асамблеї ООН «Запобігання збройних конфліктів», в якій визнається необхідність актуалізації та координації запобігання збройних конфліктів в рамках всієї системи Організації Об'єднаних Націй і міститься

заклик до всіх її відповідних органів, організацій і установ розглянути згідно з їхніми відповідними мандатами питання про те, яким чином вони могли б найкраще враховувати аспект, пов'язаний із запобіганням конфліктів, в їх діяльності, там, де це можливо.

У 1994 році Міжнародним комітетом Червоного Хреста були прийняті Керівні принципи для військових статутів та Інструкції з охорони навколишнього середовища під час збройних конфліктів.

Значущість роботи з охорони навколишнього середовища, яка проводиться в рамках системи Організації Об'єднаних Націй і в рамках інших міжнародних органів, включаючи роботу Програми Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища, спрямовану на надання допомоги у моніторингу, скороченні і пом'якшенні наслідків погіршення стану навколишнього середовища в результаті збройних конфліктів і проведенні оцінок після конфліктів, а також її діяльність з реагування на кризові ситуації у світі, в тому числі шляхом надання широкого спектру природоохоронних експертних знань національним урядам і партнерам в системі Організації Об'єднаних Націй.

Необхідність пом'якшення екологічних наслідків діяльності транснаціональних та інших організованих злочинних груп, включаючи незаконні збройні групи, а також незаконну експлуатацію природних ресурсів та торгівлю ними в районах, вражених збройними конфліктами є очевидною. Програма Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища може грати провідну роль з вирішення цих проблем в межах свого мандата.

Слід зазначити, що сталий розвиток і охорона навколишнього середовища сприяють благополуччю людини і реалізації прав людини.

Для досягнення вказаної мети необхідно підвищити міжнародну обізнаність про проблему шкоди, що завдається навколишньому середовищу під час збройних конфліктів, і необхідність належної охорони навколишнього середовища, коли вона порушується збройними конфліктами.

Держави повинні вжити всіх належних заходів для забезпечення дотримання відповідних міжнародних зобов'язань в рамках міжнародного гуманітарного права щодо охорони навколишнього середовища під час збройних конфліктів.

Також держави повинні розглянути питання про відображення в національному законодавстві Керівних принципів для військових статутів та Інструкції з охорони навколишнього середовища під час збройних конфліктів Міжнародного комітету Червоного Хреста.

27 травня 2016 р. у Найробі в рамках засідання Асамблеї ООН з навколишнього середовища, яку ще називають «Парламентом довкілля», було ухвалено резолюцію «Захист довкілля в районах, вражених збройними конфліктами» UNEP/EA.2/Res.15, внесеною Україною разом із – ЄС і його 28 державами-членами, Канадою, Норвегією, Ліваном, Іраком, Південним Суданом, Йорданією та ДРК.

За твердженнями неурядових організацій, цей документ став найбільш значущою резолюцією такого роду з 1992 року.

З прийняттям резолюції Україна отримала можливість додати її до міжнародного інструментарію протидії російській агресії, використання її як бази для здійснення подальших кроків у рамках ООН.

«Резолюція встановлює подальші завдання ЮНЕП щодо надання посиленої допомоги країнам, враженим збройними конфліктами, зокрема у пост-конфліктній оцінці і відновленні; взаємодії з Комісією міжнародного права; співпраці з ЮНЕСКО в питаннях захисту природних пам'яток Світової спадщини; визначає взаємозалежність захисту довкілля та дотримання прав людини, необхідність зменшення негативного впливу на довкілля нелегальних збройних угруповань, зокрема транснаціональних, нелегальної експлуатації ними природних ресурсів та торгівлі цими ресурсами; наголошує на необхідності захисту довкілля в районах збройних конфліктів, міжнародного співробітництва у цьому зв'язку, імплементації необхідних положень міжнародного права, а також врахування рекомендацій Червоного хреста у військових статутах, інструкціях тощо».

Список використаних джерел та літератури:

1. Програма ООН з навколишнього середовища // Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол. Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.] – Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2003. Т. 5. С. 736 с.
2. Програма ООН з навколишнього природного середовища // Словник – довідник з екології: навч.-метод. посіб. / уклад. О.Г. Лановенко, О.О. Остапшина. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2013. С. 149.
3. ЮНЕП (United Nation Environment Protection) // Словник-довідник з екології: навч.-метод. посіб. / уклад. О.Г. Лановенко, О.О. Остапшина. Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2013. С. 192.
4. Офіційний веб-сайт ЮНЕП.
5. Environmental Data Explorer. Global Environment Outlook (GEO) – геопросторові дані (прісноводні ресурси, населення, ліси, викиди, клімат, стихійні лиха, здоров'я та ВВП) від UNEP та інших інтегральних проектів оцінювання стану довкілля.

Наталія Сторожук

**КОНВЕНЦІЯ ООН ЯК ДЕРЖАВНА ПРАВОВА БАЗА СОЦІАЛЬНОГО
ЗАХИСТУ ДИТИНСТВА**

Згідно з Конвенцією ООН про права дитини (особливо ст. 12, 13), дитині надано право вільно висловлювати свої власні погляди з усіх питань, що стосуються (і цим поглядам має приділятися належна увага відповідно

до віку і зрілості дитини), та мати захист від свавільного або незаконного втручання у здійснення її права на особисте життя, сімейне життя, недоторканість житла, таємницю кореспонденції або незаконне посягання на її честь та репутацію. Тобто, мова йде про права повноцінної особистості, формулювання майже співпадають з відповідними статтями Декларації про права людини. Таким чином, дитина постає як особистість, що має певні права, але яка й з причини неповної психосоціальної сформованості їй нездатна захистити власні права самостійно. Для цього вона змушена звернутись до спеціаліста з прав дитини, яким і має бути соціальний педагог.

Метою даного дослідження є соціально-педагогічна діяльність із захисту прав дитини, що направлена на профілактику порушень прав дитини в суспільстві, захист прав дитини в разі виявлення таких порушень, адаптацію дитини до життя в правовому суспільстві та реабілітацію дітей, постраждалих від порушення їхніх прав. Визнання необхідності ставлення до дитини як до особистості, що є самостійним і важливим суб'єктом правових відносин; створення державної системи, яка б була гарантом захисту та дотримання прав і законних інтересів дітей у сім'ї, в навчальній, професійній діяльності, в соціальних стосунках; необхідність вияву дітей, які через певні фізичні або психічні вади, проблеми в розвитку або у зв'язку з перебуванням в особливих умовах існування потребують соціально-правової підтримки і захисту.

Ключові слова: Конвенція, права дитини, соціальний захист.

Дитинство – період життя людини, коли формуються найважливіші функції організму, активно здійснюється засвоєння моральних норм, знань і цінностей, що дозволяє малюку почуватися повноцінним членом суспільства.

Діти – це особлива соціально-демографічна група населення з віковими обмеженнями від народження до 18 років, яка має свої права, інтереси, специфічні проблеми, але не може відстоювати і захищати їх перед суспільством. Унаслідок цього сьогодні досить гостро постає проблема захисту дітей та їхніх прав.

Міжнародне співтовариство, Організація Об'єднаних Націй уже кілька десятиріч працюють над тим, щоб створити дітям усього світу якнайкращі умови для життя й усебічного розвитку. Результатом цієї праці стала низка міжнародних документів надзвичайної ваги, які стосуються прав дитини і забезпечення виживання, захисту та розвитку юного покоління. Зокрема, було створено дитячий фонд ООН – ЮНІСЕФ.

Основними міжнародними документами ЮНІСЕФ щодо прав дітей є: «Декларація прав дитини» (1959 р.), Конвенція ООН «Про права дитини» (1989 р.), Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей (1990 р.). Базовим документом, спрямованим на захист дітей, є Конвенція «Про права дитини», прийнята Організацією Об'єднаних Націй. Це найперша у світовій історії глобальна угода щодо прав дитини: 191 країна

світу ратифікувала Конвенцію, зобов'язавшись узгодити власне законодавство з її положеннями.

Конвенція ООН про права дитини набула чинності в Україні з 27 вересня 1991 року і з цього часу є частиною національного законодавства.

Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права дитини в перший же рік своєї незалежності. В нашій країні не існує спеціального законодавства для неповнолітніх, і їх права виділені окремими статтями Сімейного, Цивільного, Кримінального та Кримінально-Процесуального кодексів України, а також регулюються окремими законами, такими як закони «Про охорону дитинства», «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю», «Про попередження насильства в сім'ї». Різні державні інституції та міністерства покликані відповідати за дотримання прав дитини в Україні. Багато зусиль також докладають громадські організації, які працюють на терені захисту прав дитини, щоб кожна дитина почувала себе захищеним законом повноцінним членом суспільства.

У зв'язку з цим в сучасних умовах відбувається становлення та розвиток теорії й практики соціально-педагогічної діяльності в освітніх та інших установах, організаціях, об'єднаннях, в яких перебуває дитина. Соціально-педагогічна діяльність спрямована на надання допомоги дитині в соціалізації, самореалізації в суспільстві, передбачає створення оптимальної освітньо-виховної ситуації, якій передують глибока пізнавально-діагностична та прогностично-моделююча робота педагога.

Раніше у світі турбота про дітей та їхній захист розглядалися як надання допомоги тим, хто її потребує. Конвенція ж визначає нову концепцію, проголошуючи забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей обов'язком держави та суспільства, а не питанням доброї волі. Діти ще від народження мають усі основні свободи й невід'ємні права кожної людини.

Конвенція «Про права дитини» – міжнародний правовий документ, у якому закріплені гарантії прав дитини. Він поєднав у собі високі соціально-моральні та правові норми міжнародного стандарту й педагогічні основи спілкування дорослих із дітьми. Конвенція складається з преамбули і 54 статей. Усі статті можна згрупувати у три основні блоки:

I. Статті 1-41: основні статті, що визначають права дитини та обов'язки держав-сторін, які ратифікували Конвенцію.

II. Статті 42-45: процедури моніторингу запровадження Конвенції.

III. Статті 46-54: формальні положення, які регламентують порядок, коли Конвенція набуває чинності.

Права дитини згідно з Конвенцією:

Стаття 2. *Всі діти є рівними у своїх правах.* Всі діти, незалежно від їхньої раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, соціального походження – рівні у своїх правах. Держава не може порушувати жодне з прав. Держава має активно пропагувати права дитини.

Кожна дитина світу становить надзвичайну цінність не лише для своїх батьків, а й для всього світу тому, що вона унікальна й іншої такої немає і не буде.

Стаття 3. *Всі діти мають право на любов та піклування.* Усі дії щодо дитини повинні виконуватися в інтересах дитини. Якщо рідні, або ті особи, які несуть відповідальність за дитину, недбало виконують свої обов'язки, держава має забезпечити дитині належний догляд і піклування.

Кожна четверта дитина у світі живе у небезпечних, нестабільних умовах.

Стаття 6. *Невід'ємне право дитини на життя.* Всі діти мають невід'ємне право дитини на життя. Життя кожної дитини є найціннішим не лише для батьків. Кожна держава повинна забезпечувати виживання та здоровий розвиток дітей – своїх маленьких громадян.

Сьогодні у світі проживає 7 млрд. жителів, четверта частина яких – діти і підлітки.

Стаття 7. *Право дитини на ім'я та громадянство.* Дитина реєструється зразу ж після народження і з моменту народження має право на ім'я і набуття громадянства, а також, наскільки можливо, право знати своїх батьків і право на їх піклування.

Держави-учасниці забезпечують здійснення цих прав згідно з їх національним законодавством та виконання їх зобов'язань за відповідними міжнародними документами у цій галузі, зокрема у випадку, коли б інакше дитина не мала громадянства.

Статті 12-13. *Всі діти мають право вільно висловлювати свою думку.* Кожна дитина може вільно висловлювати власну думку та погляди, причому цим поглядам повинна приділятися увага при вирішенні будь-яких питань, що стосуються цієї дитини.

Власна думка кожної дитини має для суспільства таку ж вагу, як і думка дорослої людини. Вчені довели, що діти, маючи невеликий життєвий досвід і рівень знань, успішно вирішують важливі завдання, витрачаючи на це менше часу, ніж дорослі. І вже тому заслуговують на повагу.

Стаття 15. *Діти мають право на об'єднання.* Дитина має право зустрічатися з іншими людьми, вступати до асоціацій, об'єднань, або ж створювати їх.

В Україні зараз існує понад 400 громадських об'єднань, які працюють для дітей і разом з дітьми. В нашій державі діє спеціальний закон про молодіжні та дитячі громадські організації.

Стаття 16. *Всі діти мають право на особисте життя.* Діти мають право на захист від втручання в їх особисте та сімейне життя. Не можна втручатись у листування дітей, порушувати їх честь та гідність.

Стаття 17. *Всі діти мають право на інформацію.* Держава забезпечує доступ дитини до інформації і матеріалів з різних джерел, особливо з джерел, які сприяють належному розвитку дитини. Наприклад, телебачення, радіо, газети, дитяча література, інформація рідною мовою, а також інформація і матеріали з міжнародних джерел.

Держава також запобігає розповсюдженню та впливу шкідливої інформації.

Щороку в Міжнародний день дитячого мовлення, який припадає на середину грудня, понад 2000 теле- і радіокомпаній світу роблять все для того, щоб це право стало реальністю для дітей. Постійно зростає кількість дітей, які беруть участь у керівництві радіохвилями і демонструють свої таланти усіма можливими засобами.

Статті 20, 21, 25. Турбота про дітей-сиріт та дітей, які перебувають поза сім'єю.

Держава повинна забезпечувати захист дитини, яка позбавлена сім'ї. держава має забезпечити дитині належний догляд відповідно до своїх національних законів: усиновлення, передачу на виховання до прийомної сім'ї, або до відповідних установ по догляду за дітьми.

Усиновлення дитини в іншій країні може розглядатися за умови, коли не існує інших, кращих можливостей для дитини в межах країни.

Сьогодні в Україні більше 100,7 тис. дітей-сиріт і позбавлених батьківського піклування. Це найвищий гіркий показник по всій Європі. 169 тисяч дітей проживають у неблагополучних сім'ях. Щорічно від 7 до 10 тисяч дітей втрачають батьків внаслідок позбавлення останніх батьківських прав.

Стаття 23. Особлива турбота дітям-інвалідам. Кожна дитина-інвалід має право на особливий догляд, освіту та підготовку для повноцінного, гідного життя в умовах, які забезпечують їй максимальну самостійність та нормальну участь у житті суспільства.

В Україні майже 120 дітей із кожних 10 тисяч є інвалідами і ці цифри постійно зростають через зниження рівня медичного обслуговування, складні соціально-економічні та несприятливі екологічні умови. У загальноосвітніх навчальних закладах України навчаються понад 100 тисяч дітей з особливими освітніми потребами.

Стаття 24. Всі діти мають право на охорону здоров'я. У дітей є право на медичну допомогу. Держава повинна домагатися повного здійснення цього права. Особлива увага повинна приділятися зниженню рівня смертності дітей і немовлят, наданню необхідної медичної допомоги, проведенню профілактичних хвороб.

Щороку у світі від хвороб вмирає до 5 млн. дітей, з них 3,5 млн. – від хвороб, які можна вилікувати. В Україні із 1000 новонароджених 22 дитини вмирає, не досявши 5-річного віку. Багато неповнолітніх дітей в нашій країні – діти з різними хронічними захворюваннями.

Стаття 27. Всі діти мають право на належне харчування, житло, одяг. Кожна дитина має право на рівень життя, необхідний для її фізичного, розумового та духовного розвитку. Сюди входить належне харчування, житло, одяг. Батьки несуть відповідальність за забезпечення належного життєвого рівня дитини. Обов'язки держави полягають у тому, щоб створити відповідні умови для реалізації цієї відповідальності.

У світі 10% населення, переважно жінок і дітей, змушені жити менш ніж за 1 долар на день. У багатьох країнах 10% дітей живуть нижче межі

бідності. 30% дітей віком до 5 років страждають від сильного чи середнього недоїдання.

Стаття 28. *Всі діти мають право на освіту.*

Стаття 29. *Право дітей на розвиток талантів.* Кожна дитина має право на освіту. Держава повинна забезпечити безкоштовну обов'язкову початкову освіту. Держава також має забезпечити доступність середньої та вищої освіти на підставі здібностей кожної дитини.

Освіта має бути спрямована на розвиток особистості, таланту, розумових та фізичних даних дитини. Освіта повинна готувати дитину до активного дорослого життя, виховувати повагу до батьків, культури та національних цінностей країни, до навколишньої природи.

Сьогодні у світі налічується біля 72 млн. дітей, позбавлених права на освіту.

Стаття 31. *Всі діти мають право на відпочинок.*

Кожна дитина має право на відпочинок, дозвілля та розваги, брати участь у розважальних заходах, у культурному житті, а також займатися мистецтвом.

Діти мають особливе право – право на гру, адже, граючись, вони пізнають світ, розвиваються і готуються до дорослого життя.

Стаття 32. *Економічна експлуатація.* Жодна дитина не повинна бути примусово залученою до праці. Держава повинна захищати дитину від тих осіб, які, заробляючи гроші, використовують дитячу працю. Діти мають бути захищені державою від небезпечної та важкої праці. Законодавство держави встановлює мінімальний вік дитини для прийому на роботу і необхідні вимоги щодо тривалості робочого дня. Діти мають право бути захищені від усіх форм експлуатації, яка завдає шкоди їхньому добробуту.

Близько 250 млн. дітей у країнах, що розвиваються, працюють. Багато з них – на шкідливому і виснажливому виробництві. Їхні найелементарніші права, здоров'я і саме життя, як правило, перебувають під загрозою. Кожна дитина має право на захист у тих випадках, коли їй доручається робота, яка може потенційно загрожувати її здоров'ю.

Стаття 35. *Викрадення, торгівля та контрабанда.*

Держава повинна не допускати викрадення дітей, торгівлі чи контрабанди ними.

Стаття 36. Держави-учасниці захищають дитину від усіх форм експлуатації, що завдають шкоди будь-якому аспекту добробуту дитини.

Статті 37, 39. *Насильство та недбале поводження з боку сім'ї чи опікунів.*

Жодна дитина не може бути піддана тортурам, жорстокому поводженню та покаранню, незаконному арешту.

У випадках, коли дитина все ж постраждала, держава повинна забезпечити їй відповідну соціальну реабілітацію та лікування.

Сьогодні діти всієї планети потребують захисту, адже кількість нещасних дітей не зменшується. Майже 250 млн. дітей у світі виживають завдяки тяжкій праці, жебрацтву, пограбуванням. Набули поширення

торгівля дітьми, використання дітей, від яких відмовилися батьки, для пересадки органів. В Україні 169 тисяч дітей проживають у неблагополучних сім'ях.

Узагальнюючи вищезазначене, всі права можуть бути класифіковані за певними принципами.

Класифікація прав дитини:

- *Всі діти мають право на життя*
- *Всі діти мають право на піклування і турботу*
- *Всі діти рівні у своїх правах*

Права «піклуйтеся про мене»:

- *Всі діти мають право на достатнє та здорове харчування*
- *Всі діти мають право на освіту*
- *Всі діти мають на медичну допомогу*
- *Всі діти мають право на розваги*

Права «не знущайтеся наді мною»:

• *Всі діти мають право на захист від економічної експлуатації та примусової праці*

• *Всі діти мають право на захист від будь-якої роботи, яка може бути небезпечною для твого здоров'я*

- *Всі діти мають право не бути жертвою війни*
- *Всі діти мають право на захист від сексуальної експлуатації*

Права «я маю власну думку»:

- *Всі діти мають право виражати свої погляди*
- *Всі діти мають право сповідувати свою власну релігію*
- *Всі діти мають право об'єднуватися з іншими*
- *Всі діти мають право на інформацію*

Права «спеціальних потреб»: життя деяких дітей є важчим, ніж у їхніх однолітків. Тому такі діти потребують спеціальної уваги і піклування:

- *Діти-інваліди*
- *Діти, позбавлені батьківського піклування*
- *Діти-біженці*
- *Діти у конфлікті з законом*

Одним із способів вирішення питання забезпечення дотримання законодавства щодо захисту прав дитини та раннього виявлення випадків порушення прав дитини стало введення в штат педагогічних працівників закладів системи освіти України посади соціального педагога, який сьогодні виступає посередником між дитиною, сім'єю, закладом освіти та державою у вирішенні багатьох питань, в тому числі в питанні захисту прав дитини.

Після ратифікації Україною Конвенції ООН про права дитини в українській правовій системі та в державній соціальній політиці почала формуватись нова концепція соціально-правового захисту і допомоги дітям, що зумовлює: визнання необхідності ставлення до дитини як до особистості, що є самостійним і важливим суб'єктом правових відносин; створення державної системи, яка б була гарантом захисту та дотримання прав і

законних інтересів дітей у сім'ї, в навчальній, професійній діяльності, в соціальних стосунках; необхідність вияву дітей, які через певні фізичні або психічні вади, проблеми в розвитку або у зв'язку з перебуванням в особливих умовах існування потребують соціально-правової підтримки і захисту.

Соціально-педагогічний захист дитинства в діяльності соціального педагога закладу освіти має свої особливості й закономірності.

У діяльності соціального педагога безпосереднє виконання поставлених завдань щодо реалізації прав дітей вимагає наявності таких професійних знань, вмінь та навичок:

1) знати та впроваджувати державну політику, спрямовану на захист дітей в усіх сферах їх життєдіяльності. Державна політика в галузі охорони дитинства базується на міжнародних положеннях у цій сфері, оскільки нашою державою ратифіковано Конвенцію ООН про права дитини, виконуються інші міжнародні нормативи з питань охорони дитинства. Тому соціальний педагог повинен знати основні права дитини.

2) Вміти використовувати всі реальні можливості законодавча бази щодо захисту прав дитини в освітньому середовищі. В Україні за роки незалежності прийнято закони та врегульовано нормативно-правову базу з метою захисту прав й інтересів дітей.

3) Орієнтуватися у функціональному призначенні установ, організацій та закладів, діяльність яких спрямована на захист прав дітей та забезпечення їх законних інтересів. На сьогодні в Україні створена розгалужена система охорони дитинства, яка охоплює діяльність як державних установ і закладів, так і недержавних (громадських) організацій.

4) Сприяти реалізації прав дітей, передбачених Конвенцією ООН про права дитини, Конституцією та іншими законами, нормативно-правовими актами України, обумовлює необхідність знати механізм захисту прав дитини.

Процедура його реалізації потребує урахування важливих елементів:

- особливості звернення неповнолітнього, його батьків чи педагогів про необхідність соціально-правового захисту;

- шляхи залучення до охорони прав дітей працівників відповідних установ, організацій та закладів;

- форми співпраці та взаємодії фізичних осіб, органів державної виконавчої влади, місцевого самоврядування, громадських організацій, різних суспільних інститутів з питань, що стосуються захисту законних інтересів і прав дітей;

- методи соціально-педагогічної роботи в сфері охорони дитинства;

- засоби контролю за правильною реалізацією та дотриманням прав дітей різними соціальними структурами, органами виконавчої влади та місцевого самоврядування, громадськими організаціями, фізичними особами.

5) Забезпечувати дотримання гарантованих державою правових норм щодо захисту дитинства. Надзвичайно необхідною є робота соціального педагога в конкретній ситуації з дитиною, її батьками, безпосереднім мікросоціальним середовищем, що її оточує. Слід забезпечити широкий

спектр соціальних, педагогічних, психологічних, організаційних послуг. Це також передбачає організацію діяльності з державними та недержавними інститутами, фізичними особами, діяльність яких пов'язана із захистом прав дітей.

б) Підвищувати рівень правових знань як особистий, так і учасників навчально-виховного процесу. Потрібна систематична робота з покращення професійної культури педагогічних працівників та правової культури всіх учасників навчально-виховного процесу, складовою частиною якої виступає правова обізнаність, висока правосвідомість. Це сприятиме підвищенню авторитету та довіри до соціальних педагогів й зростанню бажання батьків, дітей звернутись по захист і допомогу.

7) Вміти застосовувати у практичній діяльності нормативно-правову базу з питань захисту прав дитини, технології захисту прав дитини, застосування заходів із забезпечення законності в сфері охорони дитинства, в т.ч. у галузі міжнародного співробітництва (проектна діяльність) з питань, що стосуються захисту прав дитини.

Необхідними вміннями соціального педагога для реалізації прав дітей є:

- *використовувати правові норми в інтересах дитини;*
- *володіти механізмами та технологіями надання допомоги неповнолітньому при порушенні його прав;*
- *здійснювати просвітницько-інформаційну та правовиховну роботу серед дітей, батьків, педагогів, громадськості;*
- *сприяти соціалізації дитини шляхом налагодження співпраці з суспільними і державними інститутами;*
- *здійснювати профілактичну й координаційну роботу з питань, що стосуються попередження порушенням й відновлення прав дитини.*

Отже, реалізуючи захисну функцію, соціальний педагог як спеціаліст психологічної служби навчального закладу, забезпечує соціально-педагогічний супровід дітей та молоді в системі освіти, сприяє взаємодії навчальних закладів, сім'ї, служб у справах дітей, соціального захисту, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, кримінальної міліції та інших підрозділів державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, неурядових та громадських організацій з метою адаптації дитини до вимог соціального середовища і створення умов для її сприятливого розвитку.

Список використаних джерел та літератури:

1. Архипова С. П. Соціальна педагогіка: [навчально-методичний посібник]/С. П. Архипова, Г. Я. Майборода. Черкаси Ужгород: Мистецька лінія, 2002. 268 с.
2. Батьків не обирають (проблеми відповідального батьківства в сучасній Україні) Київ: А.Л.Д., 1997. 144 с.
3. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: [навч. посібник]/ О. В. Безпалько. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 134 с.

4. Войцях Т. В. Особливості здійснення соціально-педагогічного супроводу сім'ї в закладах освіти: [методичний посібник]/ Т.В.Войцях. Черкаси: ОПОПП, 2011. 131с.
5. Карпенко О. Г. Професійне становлення соціального працівника: [навч.- метод. посібник]/ О.Г.Карпенко. Київ: ДЦССМ, 2004. 164 с.
6. Колесник А. Правове виховання в роботі соціального педагога/ А.Колесник//Соціальний педагог. 2008. № 12. С. 31-32.
7. Конвенція про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
8. Корнякова Т. Інтереси держави – це і права дітей, права кожного з громадян/Т.Корнякова // Вісник прокуратури. 2003. №2. С.14-17.
9. Литвиненко С.А. Підготовка до соціально-педагогічної діяльності: соціальноправовий аспект URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/NiO/2009_4/pedagog/litov.htm
10. Лукашевич М.П. Теорія і методи соціальної роботи: [навч. посіб.] / М.П.Лукашевич, І.І.Мигович. Київ: МАУП, 2003. 168 с.
11. Петрочко Ж.В. Сутність та напрями соціально-педагогічного забезпечення прав дітей [Електронний ресурс]/ Ж.В.Петрочко// Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції Актуальні питання соціально-педагогічної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах. Інститут психології і соціальної педагогіки Київського університету ім. Бориса Грінченка. Київ. 2009. Режим доступу: <http://www.psyh.kiev.ua>
12. Соціальна педагогіка: [навч.посібник]/ за ред. проф. А.Й.Капської. – Київ. 2000. 372 с.
13. Теслюк В. Сутність соціально-педагогічної роботи URL: <http://dlib.eastview.com/browse/doc/19619144>
14. Радзивилл А. Проблеми правового захисту дитинства в Україні URL: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2388>
15. Технології соціально-педагогічної роботи: [навч.посібник]/ за заг. ред. проф. А. Й. Капської. Київ. 2000. 372 с.

Тетяна Павловська

ІСТОРІЯ ЗАСНУВАННЯ ВОЛОНТЕРСТВА В УКРАЇНІ ТА СВІТІ ТА УЧАСТЬ ООН В ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ.

У статті висвітлено питання утворення волонтерського руху в його історичній ретроспективі. Розглядається його діяльність та роль у сучасному світі, а також взаємодія з різними міжнародними організаціями.

Ключові слова: волонтер, рух, допомога, благодійність.

П'ятого грудня у всьому світі відзначається Міжнародний День Добровольців (Всесвітній день волонтерів). Генеральна Асамблея ООН в 1985 році запропонувала урядам щорічно відзначати 5 грудня Міжнародний день добровольців в ім'я економічного і соціального розвитку. ООН закликала держави здійснити заходи з метою підвищення поінформованості про важливий внесок служби добровольців і тим самим спонукати ще більше людей в усіх сферах діяльності пропонувати свої послуги в якості добровольців як на батьківщині, так і за кордоном. Волонтери (добровольці) – це люди, які свій вільний час витрачають на благо суспільства. У всесвітній декларації Добровольців сказано, що вони мають право присвячувати свій талант, час, енергію індивідуальним і колективним акціям, не очікуючи винагороди.

Роком виникнення волонтерського руху вважається 1859 рік. Саме тоді французький письменник – журналіст Анрі Дюман, вражений кривавими картинами битви при Сольфоріно запропонував ідею створення Червоного Хреста – організації, яка працювала б на волонтерських засадах і надавала першу медичну допомогу пораненим бійцям. Принципами, сформульованими Дюманом, керуються сьогодні волонтерські у всьому світі.

До XIX ст. волонтерство сприймалось, як військова справа, а волонтери – романтичні юнаки, які прагнули за покликом серця піти в бій за чужу незалежність і обов'язково в далеку екзотичну країну. З XIX ст. волонтерство набуває соціального змісту і визначається як добровільна вмотивована, неоплачувана діяльність у вільний від основної роботи час, спрямована на допомогу іншим.

В країнах Західної Європи і США волонтерський рух почав активно розвиватися в XIX ст., як рух «дружніх візитерів», сестер милосердя, самаритян, місіонерів. Волонтерами були, як правило, приватні особи, громадські діячі (Д.Адамс, М.Річмонд, А.Соломон), релігійні діячі (пастор С.Барнетт, Ч.Вара). В 20-ті роки XX ст. з'являються перші міжнародні робочі табори добровольців, європейські служби добровільної праці. Після Першої Світової Війни в 20-ті роки французи і німці, зустрівшись, вирішили, що: «краще працювати разом, ніж воювати один проти іншого».

Ця чудова думка стала потім девізом волонтерського руху. У 20-ті роки у Франції біля Вердена був організований перший волонтерський загін, за участі французької та німецької молоді. Волонтери відновлювали зруйновані Першою світовою війною ферми, не отримуючи за свою працю кошти. При цьому, зацікавлена сторона забезпечувала добровільних працівників житлом, харчуванням, медичним страхуванням – цей принцип організації волонтерського руху зберігся і в наш час. З цього й почала свою діяльність Міжнародна громадська служба, яку заснував П'єр Сересоль, у 1920 році, як гуманітарний рух. Принцип якої «не говорити, а діяти» [1]. Розквіт волонтерського руху в США припадає на 30-ті роки, в цей час в ньому приймало участь близько 3-х мільйонів молоді. Президентом Ф. Рузвельтом була створена волонтерська організація Civilian Conservation Corps для зниження рівня безробіття.

Наступний розквіт волонтерства в США починається з 1961 року, коли Президент Кеннеді створив організацію «Служба миру». У 1970 році в Ізраїлі була створена національна цивільна служба для того, щоб забезпечувати можливість волонтерського служіння для релігійних єврейських дівчат, які згідно закону не повинні проходити військову службу [2].

У Європі з 80-х років волонтерські загони широко розповсюджують екологічні проекти. В США починає з 1993 року, при Президенті Б.Клінтоні, волонтерських рух досяг найбільших розмахів. Оскільки Президент фінансував волонтерські служби, до 1996 року волонтерів стало уже 35 тис. В Парижі 14 вересня 1990 року на XI Всесвітній конференції Міжнародної Асоціації добровільних зусиль була прийнята Загальна декларація волонтерів. В ній визначають цілі, значення, принципи руху. Сьогодні волонтерські організації існують у 80 країнах світу.

Волонтерська діяльність з давніх-давен була притаманна українському народу. Адже у словнику української мови поданий ряд слів-синонімів (доброчинність, доброчинство, добродійство, добродіяння, благодіяння...), які мають однакове тлумачення: «надавати допомогу, сприяти кому-небудь у чомусь». Історія доброчинства в Україні та Росії, налічує більше ніж 100 років. На Русі завжди були люди, які безкоштовно давали допомогу хворим та нужденним. Перші вітчизняні добровольці – Червоний Хрест, організований добровільний запис в сестри милосердя для шпиталю і лікарень для хворих. Перед Першою Світовою Війною Велика княгиня Єлизавета Федорівна на свої кошти створила Марфо-Маріїнський притулок в Москві. Не тільки під час війни, а й в період революції сестри підбирали на вулицях поранених і лікували їх, кормили голодних.

В Україні поняття «волонтер» до 90-х ХХ століття не існувало. Людей, що займалися суспільно-корисною справою називали доброчинцями, благодійниками, альтруїстами, громадськими діячами, меценатами (Князь Володимир, Ярослав Мудрий, Гетьман Петро Сагайдачний, Мазепа), приватні благодійники Терещенки, Семеренти, Броцькі.

В Радянський період, коли благо держави ставилось вище блага окремої людини, поняття доброволець мало яскраво виражене ідейно-патріотичне забарвлення: так називалася людина, яка добровільно визнавалася служити інтересам не окремих громадян, а партії, комуністичній ідеї, соціалістичній державі. В цей час поняття радянської людини, як громадянина передбачало наявність у неї суспільного навантаження: зокрема, це стосувалося пенсіонерів, комсомольців та комуністів, яке здійснювалося у формах шефства над дітьми, школами, ветеранами; наставництва над важковиховуваними, участі в суботниках, членстві у тимурівських загонах, добровільних народних дружинах [3].

У 90-х роках з розвитком мережі центрів ССМ (соціальні служби для молоді) і браком професійних кадрів виникає необхідність у залученні соціально активних добровольців до соціальної роботи. Український народ після активного волевиявлення у 1991 році свого прагнення жити у незалежній, самостійній державі одержав унікальну можливість утвердити

себе серед розвинутих цивілізованих країн світу. Сьогодні в Україні зароджується демократичне суспільство, яке має базуватися на принципах свободи, творчості та гуманізму. Формальні державні структури не в змозі реагувати на всі запити суспільства, тому особливої ваги набуває громадський рух. Про те, що цей процес розпочався і триває, не дивлячись на труднощі, свідчить поява сучасних недержавних організацій, кількість яких сягнула понад 20 тисяч. Однак, лише незначна частина цих організацій працює з волонтерами.

У травні 1998 року Україна серед інших країн Центральної та Східної Європи, а також кількох країн Азії розпочала реалізацію регіональної програми, «Ініціативи по роботі на добровільних засадах». Ідея програми належить Нью-Йоркському Інституту Відкритого Суспільства (більш відомого як Фонд Сороса), і впроваджується вона через мережу національних відділень. Головною метою програми є відновлення руху волонтерів у згаданих країнах, як запоруки громадського суспільства та незворотності демократичних перетворень, збільшення частки добровільної праці громадян, спрямованої на розв'язання конкретних проблем [4].

До своїх цілей і завдань в Україні програма передусім відносить: активізацію громадською діяльністю в Україні шляхом розвитку руху волонтерів, спрямованого на якнайширше залучення населення до суспільно корисної праці на добровільних засадах у громадських організаціях, службах соціального захисту та медичній сфері для допомоги у розв'язанні проблем суспільства. У межах цієї програми був створений Центр волонтеріату "Добра воля", який почав залучати волонтерів і спрямовувати їх у громадські організації. З 1998 року тренінг з волонтерського менеджменту пройшли представники більше ніж сорок організацій. Для популяризації волонтерського руху було видано книжку «Доброчинність в Україні: минуле, сучасність, майбутнє», п'ять бюлетенів «Добра воля» та підручник «Управління діяльністю волонтерів. Як залучити громадськість до вирішення проблем суспільства». Варто також зазначити, що не лише громадські організації, а й державні теж намагаються розвивати волонтерський рух в Україні. Про це свідчить діяльність ССМ, де поряд з професійними соціальними працівниками працюють добровільні помічники. Волонтерські служби при ЦССМ (центр соціальних служб для молоді) поступово стали одним із напрямів державної молодіжної політики.

22 березня 2001 року Президент України підписав розпорядження про проведення в Україні Міжнародного року волонтерів [5]. Отже, всі ці дані говорять про те, що попит на волонтерську працю зростає з кожним роком. З'явилося багато організацій в Україні, які займаються залученням та навчанням волонтерів, або тих, що спеціалізуються лише на розвитку волонтерства. Доречно зазначити, що на сьогодні існує, наприклад, в м. Києві, принаймні три фактори, які уможливають запровадження волонтерства в суспільне життя, а саме:

- перший, наявність користувачів соціальних послуг та поля для волонтерської діяльності які можуть запропонувати недержавні громадські організації;

- другий, наявність потенційних волонтерів, яких можна залучати організовувати, навчати;

- існування світових моделей волонтерства та методичних рекомендацій щодо роботи волонтерського сектора, які поступово впроваджуються методом тренінгових занять для підготовки тренерів.

Таким чином, історичний аспект волонтерства та волонтерської діяльності свідчить про те, що в сучасних умовах все глибше потрібне усвідомлення громадськістю, державними органами важливість оптимізації різноманітних аспектів соціального розвитку. Соціальні проблеми мають неухильно розв'язуватись, успіх намічених змін залежатиме від кваліфікації працівників зайнятих соціальним обслуговуванням і захистом, що передбачає відповідну підготовку кадрів. Це стає завданням першочергової ваги у здійсненні нової політики країни. Формування великого руху добровольців – є одним з важливих шляхів до продуктивної соціальної роботи в будь-якій державі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Історія Волонтерського руху. Інтернет ресурс.// Режим доступу. http://www.volunteer.kiev.ua/pages/History_volunteer.

2. Соціальна робота в Україні: теорія та практика, Київ УДЦССМ, 2001. С. 305.

3. Підготовка волонтерів до роботи у службі "Телефон Довіри". Київ: ДЦССМ, 2003. С. 82.

4. Історія Волонтерського руху. Інтернет ресурс.// Режим доступу. http://www.volunteer.kiev.ua/pages/History_volunteer.

5. Розпорядження кабміну "Про утворення координаційної ради з питань розвитку та підтримки волонтерського руху": від 23. 04. 03 р. // Офіційний вісник України. 2003. № 1й-19. С.169-170.

Альбіна Файн

ДІЯЛЬНІСТЬ ООН, СПРЯМОВАНА НА ВИРІШЕННЯ ГЛОБАЛЬНИХ КЛІМАТИЧНИХ ЗМІН

Глобальні кліматичні зміни є однією з найгостріших проблем розвитку сучасної цивілізації, ігнорування призведе до збільшення числа стихійних лих та зростання фінансування на їх подолання. Окрім цього, антропогенний вплив на довкілля, зростання вмісту діоксиду Карбону в атмосфері, підвищення температури можуть створити загрозу значного руйнування

економічної і суспільної діяльності вже у другій половині XXI сторіччя в масштабах, співставних з війнами або економічними депресіями. В статті аналізуються питання пов'язані із діяльністю ООН, спрямовані на вирішення глобальних кліматичних проблем. Показано, що ООН, як міжнародна організація, має найбільш розгалужену систему партнерів, а її керівництво усвідомлює всі глобальні наслідки від змін клімату, які відбуваються зараз. Автор також погоджується із позицією ООН, яка полягає в тому, що сприяти досягненню цілей стійкого розвитку, одна з яких є вирішення проблем із глобальною зміною клімату, можуть не лише міжнародні організації, уряди чи бізнес, а й свідомі дії кожного жителя планети.

Ключові слова: кліматичні зміни, глобальне потепління, парникові гази, ООН, МГЕЗК, міжнародні угоди в галузі зміни клімату.

Мільйони людей по всьому світі потерпають від жахливих наслідків надзвичайних природних катастроф від затяжної посухи в Субсахарській Африці до руйнівних тропічних ураганів у Південно-Східній Азії, Карибському морі та на Тихому океані, від масштабних пожеж в Австралії до повеней в українських Карпатах та Індонезії.

Зв'язок між виникненням стихійних лих та зміною клімату довели американські учені, які виявили сліди потепління при вивченні тропічних циклонів в Тихому океані, незвично високих літніх температур в Європі, Китаї, Південній Кореї і Аргентині, а також лісових пожеж в американському штаті Каліфорнія. Вважається, що кліматичні зміни вже стали каталізатором посухи в Африці, на Близькому Сході, проявилися у вигляді снігових бурь в Непалі і проливних злив, що викликали повені в Канаді і Новій Зеландії. Аналіз кліматичних змін показує: характер атмосферних опадів стане такий, що вологі території почнуть ще більше зволожуватися, тоді як посушливі зони стануть ще більше посушливими. Значне зменшення об'єму опадів очікується на Середньому Сході і в Північній Африці, також як і в західній частині Центральної Азії, південній Африці і на південному заході Сполучених Штатів. У доповіді «Екосистеми і добробут людини: біорізноманітність» про стан екосистем планети що «в таких місцях як Алжир і Саудівська Аравія рівень опадів до 2050 року знизиться за прогнозами до 4,9% і до 10,5% відповідно. В цей же час в Ірані і Іраку очікується зниження рівня опадів до 15,6% і 13,3%» [10].

Основною причиною зміни клімату є використання викопного палива та неефективне споживання енергії, що виробляється. Науковці досягли майже одностайного консенсусу щодо цього питання зазначивши, що зміни клімату спричинене переважно антропогенними чинниками: 97% вчених-кліматологів підтримують це твердження.

Парникові гази, що утворюються внаслідок антропогенного впливу, викликають посилення парникового ефекту. Надмірна кількість газів, які утворюються в результаті діяльності ТЕЦ, транспорту, сільського господарства, промисловості, а також лісових пожеж, утримують сонячне тепло у нижніх шарах атмосфери, не даючи йому повертатись до космосу.

Міжнародні організації відіграють значну роль у вирішенні проблем, пов'язаних із кліматом. На глобальному рівні окреме місце посідають органи та установи ООН, які займаються проблемами зміни клімату. На рубежі 80- і 90-х рр. ХХ ст. відбувся справжній «прорив» цієї кліматичної проблематики у світову геополітику.

Перша важлива міжнародна конференція, на якій обговорювалися питання зміни клімату, відбулася в Женеві в 1979 році. На ній прийнято декларацію про недопущення потенційної антропогенної зміни клімату, що може спричинити погіршення умов життя людства. Продовженням діяльності ООН у цьому напрямку стало прийняття спеціальної резолюції «Збереження глобального клімату для теперішньої та майбутньої діяльності людини» у 1988 р. Генеральна Асамблея ООН. Цей процес сприяв створенню в 1989 році Міжурядової групи експертів з питань зміни клімату (МГЕЗК). У наступні роки активно проводилися різні конференції з цієї проблеми, здійснювалися наукові дослідження. На рівні деяких держав почали розробляти національні програми у сфері розв'язання проблеми запобігання змінам клімату [5, с.13–14]

Найголовніша подія відбулася в 1992 році в Ріо-де-Жанейро. В червні 1992 року представники 176 країн зібрались на найвищому рівні на Конференції ООН для пошуку шляхів спільної діяльності по захисту та охороні навколишнього середовища. На цій конференції була підписана Рамкова Конвенція ООН про зміну клімату (РКЗК ООН). Підписання Рамкової Конвенції ООН представниками 150 країн свідчить про те, що зміна клімату є нагальною загрозою екології Землі та економічному розвитку людства. Після ратифікації РКЗК ООН набрала чинності у березні 1994 року [4].

Одним з перших завдань, поставлених РКЗК ООН, було створення національних кадастрів викидів і абсорбції парникових газів. У 1997 році був укладений Кіотський протокол, тобто юридично оформлене зобов'язання для розвинених країн зі скорочення викидів парникових газів. Протокол зобов'язує розвинуті країни та країни з перехідною економікою скоротити або стабілізувати викиди парникових газів у 2008–2012 роках до рівня 1990 року. На сьогоднішній день підписала та ратифікувала протокол 191 країна, в тому числі більшість промислово розвинутих країн, крім США, які підписали, але не ратифікували угоду.

Найбільш глобальною спробою ООН до об'єднання зусиль усіх країн світу у боротьбі зі змінами клімату за допомогою ринково-орієнтованих економічних механізмів є Кіотський протокол, який було ухвалено, як механізм реалізації Конвенції в грудні 1997 року на Третій конференції сторін. У документі зафіксовано обмеження за викидами основних парникових газів прямої дії, що здійснюють найбільш негативний вплив на властивості атмосфери – вуглекислий газ, метан, закис азоту, гідрофторуглеводні, перфторуглеводні, гексафторид сірки (SF₆).

Таким чином, можемо спостерігати певну еволюцію у розумінні проблем, пов'язаних зі зміною клімату. Якщо в «Конвенції Ріо» в основному

були питання пов'язані з екологією, то Кіотський протокол містить зобов'язання країн щодо пошуку механізмів скорочення і стабілізації парникових газів. Однак, віднайдені механізми були комерціалізовані – країни з низьким економічним розвитком почали торгувати своїми парниковими квотами, тому такий підхід не сприяв досягненню поставлених цілей – зниженні концентрації парникових газів. Іншим моментом Кіотського протоколу була орієнтація на розвиток «зеленої» енергетики. В багатьох країнах світу, в тому числі і в Україні, підприємці, що розвивали «зелену» енергетику отримали надзвичайні преференції від урядів.

На зміну Кіотському протоколу має прийти Паризька угода. Паризька угода - це угода в рамках Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (UNFCCC) щодо регулювання заходів зі зменшення викидів діоксиду вуглецю з 2020 року. Текст угоди було погоджено на 21-й Конференції учасників UNFCCC в Парижі та прийнято консенсусом 12 грудня 2015. Голова Конференції Лоран Фабіус, міністр іноземних справ Франції, зазначив, що цей «амбітний та збалансований» план був «історичною поворотною точкою» з метою зменшення темпів глобального потепління. Угода набрала чинності 4 листопада 2016 року. На відміну від Кіотського протоколу, Паризька кліматична угода передбачає, що зобов'язання зі скорочення шкідливих викидів в атмосферу та неперевищення потепління на 2 градуси беруть на себе всі держави, незалежно від ступеня їхнього економічного розвитку. Україна ратифікувала Паризьку угоду в 2016 році.

Не дивлячись на те що всі країни взяли на себе зобов'язання у рамках Паризької угоди обмежити зростання температури у світі до 1,5-2 °С, залишаються ряд не вирішених питань: Які шляхи вирішення та досягнення цілей, поставлених в угоді? Які наслідки чекають на світ, якщо ці цілі не будуть досягнені?

В жовтні 2018 р. був опублікований звіт, що підготовлений провідними світовими вченими з питань клімату, міжурядовою групою експертів з питань змін клімату (МГЕЗК), який дає відповіді на ці й багато інших питань. Близько 100 вчених проаналізували, як світ може досягнути цілі у 1,5 °С, а також – якими будуть наслідки від такого підвищення температури.

Наведемо основні висновки цього звіту:

•**Обмеження потепління до 1,5 градусів.** Світові викиди парникових газів складають приблизно 52 Гт CO₂ (гігатонн еквівалента діоксиду Карбону) на рік, і прогнозовано лишатимуться на рівні 52-58 Гт CO₂ 2030 року. До 2030 року щорічні викиди повинні складати половину від цього показника. Це дозволить зменшити потепління до 1,5 °С [11].

•**Нечувані масштаби вимог щодо переходу до використання палива з низьким вмістом Карбону.** До цього часу світ ще ніколи не бачив таких розповсюджених і швидких змін, а їх потрібно втілити в різні сфери діяльності людства, а саме енергетичну, аграрну, в різні галузі промисловості, комунальну та інші сфери, не говорячи вже про технологічні зміни та загальносвітове охоплення [11].

•**«Обмеження потепління до 1,5 °С» може означати різні сценарії з різними результатами.** У звіті наголошується, що значний кліматичний вплив з'явиться вже за 1,5 °С потепління, особливо вплив на райони, що знаходяться нижче рівня моря. Наслідки найсильніше позначитимуться на бідних та уразливі групи населення через пошкодження та втрату домівок і продовольчої безпеки, переміщення населення, проблеми зі здоров'ям та багато інших причин [11].

•**Ризики, пов'язані з потеплінням, суттєво менші за показника у 1,5 °С, ніж у 2 °С.** Оскільки Паризька Угода визначає, що країни повинні «суттєво обмежити потепління до 2 °С і докласти зусиль, щоб обмежити його до 1,5 °С», звіт МГЕЗК підраховує, наскільки ризики будуть вищими при потеплінні на 2 °С, ніж на 1,5 °С. Наприклад, при потеплінні на 1,5 °С звіт зазначає, що наявність одного літа на сто років без льодового покриву Арктики є цілком можливою; на 2 °С частота таких літніх сезонів збільшується і становить вже 1 літо на 10 років [11].

•**Викиди парникових газів мають досягти нульових показників до середини століття.** На додачу до великих скорочень викидів парникових газів протягом наступного десятиріччя викиди діоксиду Карбону мають бути зменшені до нуля вже до середини століття. Якщо вдасться досягти нульового показника викидів до 2040, можливість обмежити потепління до 1,5 °С набагато вища [11].

•**Всі сценарії викидів для досягнення цілі у 1,5 °С певною мірою залежать від виділення Карбону.** У звіті зазначено, що світ повинен сконцентрувати зусилля не тільки на зменшенні викидів парникових газів, а також на видаленні Карбону з атмосфери та його зберіганні. Поглинання Карбону необхідне як на шляху до нульових показників викидів, так і за зменшення викидів для того, аби компенсувати будь-яке перевищення межі 1,5 °С [11].

•**Всі – країни світу, агломерації, мегаполіси та невеликі міста, приватний сектор, окремі люди – мають невідкладно посилити свої дії, щодо зменшення викидів діоксиду Карбону.**

Отже, звіт МГЕЗК дає чітко зрозуміти, що у світі існують наукове розуміння, що сучасні технології та фінансові засоби спроможні побороти зміну клімату. Основне чого потребує світова спільнота – це політичне бажання для прискорення безпрецедентних погоджених дій, які необхідні для стабілізації підвищення температури нижче за 1,5 °С [11].

23 вересня 2019 року в Нью-Йорку відбувся саміт ООН зі зміни клімату. Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй Антоніу Гутерріш під час відкриття саміту, закликав світових лідерів зупинити кліматичну кризу. «Якщо ми терміново не змінимо наш спосіб життя, ми ставимо під загрозу саме життя. Природа розлючена», – заявив генсек ООН. Він наголосив, що звернувся до лідерів країн із проханням прибути на саміт «не з красивими промовама, а з конкретними діями», націленими на відмову від використання

викопних видів палива та уповільнення зростання температури повітря на планеті.

Перед присутніми на саміті з гнівною промовою виступила шведська екологічна активістка Грета Тунберг, яка стала ініціатором широкого руху молоді за порятунок клімату землі Fridays For Future. Вона звинуватила старші покоління в неспроможності схвалювати рішення в інтересах майбутнього покоління з метою запобігання глобальній кліматичним змінам. «Ми стоїмо на порозі масової загибелі, а все, про що ви можете говорити, – це гроші і казки про вічне економічне зростання», – підкреслила Тунберг.

На передодні саміту була оприлюднена доповіді Всесвітньої метеорологічної організації ООН (WMO), в якій було оприлюднено ряд важливих меседжів для світової спільноти. В доповіді зазначалося, що середня глобальна температура повітря за останні 5 років значно збільшилась порівняно з доіндустріальним періодом. В організації зазначають, що останні п'ять років – від початку 2015 р. до кінця 2019 р. – найгарячіший період за всю історію. В останні 5 років середня глобальна температура вища на 1,1 °С, ніж у доіндустріальний період (1850-1900 роки) і на 0,2 °С вища, ніж у 2011-2015 роках.

На думку експертів ООН, ці дані засвідчили тенденцію останніх п'яти років, які вважаються найтеплішими за останні 170 років. При цьому обсяги викидів в атмосферу також продовжують зростати.

Дослідники також звертають увагу на прискорення підняття рівня моря. Протягом останніх 10 років рівень води підвищувався по 3 мм на рік. Нині цей показник збільшився до 4 мм. Це пояснюється прискоренням танення льодовиків на Північному та Південному полюсах, підтвердженим дослідженнями та спостереженнями із супутників.

За даними дослідників, до 2025 року рівень діоксиду Карбону в атмосфері досягне рекордного рівня за останні 3,35-3,15 мільйона років. До 2030 року зміни клімату коштуватимуть світу близько 20 млрд доларів щорічно. «За останні 50 років більш як 11 тис. стихійних лих стосувалися небезпек, пов'язаних із погодою, кліматом і водою, в результаті чого 2 млн людей загинуло, а економічний збиток становив 3,6 трлн доларів. Згідно з новим міжвідомчим звітом, у той час, як середня кількість смертей від кожного лиха знизилася на третину за цей період, кількість зареєстрованих лих збільшилася вп'ятеро, а економічні втрати – в сім разів», – ідеться у звіті ООН.

Також на саміті Генеральним секретарем були визначені пріоритетні сфери, які можуть допомагати суттєвому зменшенню викидів парникових газів та посиленню глобальних заходів заради стійкості біогеоценозів та зм'якшення негативних наслідків зміни клімату.

• **Фінансування:** мобілізація державних та особистих джерел фінансування для стимулювання декарбонізації всіх основних секторів та підвищення стійкості;

• **Перехід на відновлювальні джерела енергії:** прискорення темпів щодо відмови від викопного палива та перехід до альтернативних джерел енергії, а також підвищення енергоефективності;

• **Модернізація виробництва:** модернізація таких галузей промисловості, як енергетична, металургійна, виробництва цементу, хімічна, інформаційні технології;

• **Екологічні рішення:** зменшення викидів, посилення поглинальної здатності та стійкості екосистем у таких сферах, як лісове та сільське господарство, океани, продовольча галузь, зокрема шляхом збереження біорізноманіття, використання мережі постачання та технологій;

• **Міста та місцеві ініціативи:** досягнення пом'якшення наслідків зміни клімату та стійкості екосистем на місцевому рівні, зосередження на нових вимогах щодо проектування будівель, транспорту та міської інфраструктури, що продукуватиме низький рівень викидів; а також захист малозабезпечених міських жителів [3];

• **Стійкість екосистем та пом'якшення наслідків зміни клімату:** посилення глобальних зусиль щодо ефективного реагування та врегулювання наслідків зміни клімату, особливо у найбільш вразливих громадах та країнах [3].

Окрім цього, ключовими є ще три напрямки:

• **Стратегія пом'якшення наслідків зміни клімату:** мета якої – дати поштовх для масштабних кроків на національному рівні та формуванню довгострокової стратегії для досягнення цілей Паризької угоди.

• **Залучення молоді та мобілізація громадськості:** залучення людей у всьому світі до реалізації заходів із подолання змін клімату. Молоді люди мають бути включені й представлені у всіх темах, що розглядаються на Саміті, включаючи шість ключових сфер трансформації.

• **Соціальні та політичні фактори:** виконання зобов'язань у сферах, що впливають на добробут людей, таких як зменшення забруднення повітря, створення гідних робочих місць та посилення стратегій адаптації до змін клімату, захист працівників та вразливих груп [3].

На початку цього року ООН реалізувала одне з найбільш глобальних опитувань громадської думки стосовно кліматичних змін та їх подолання. Опитування відбувається у формі гри Mission 1.5. Гра була розроблена Програмою розвитку ООН разом з експертами з експертами з відеоігор, кліматологами й соціологами.

Опитування базується на основі онлайн та мобільних відеоігор і охоплює всі країни світу, зокрема й Україну.

У Mission 1.5 гравці виконують роль творців політики у сфері захисту клімату й ухвалюють рішення, спрямовані на утримання глобального потепління на рівні, що не перевищує 1,5 °C.

В ООН сподіваються, що гра ліквідує розрив між громадянами та урядами щодо боротьби зі змінами клімату, адже після завершення гри учасникам пропонується проголосувати за ключові кроки на захист клімату, ухвалення яких вони хотіли б побачити. Ці дані буде проаналізовано й

передано урядам, яким нерідко бракує доступу до достовірних даних про громадську думку стосовно кроків на захист клімату.

Зараз гра доступна на шести офіційних мовах ООН – англійській, арабській, іспанській, китайській, російській і французькій.

Отже, підводячи підсумки слід відмітити, що ООН на сьогоднішній день є найбільшою міжнародною організацією та займає лідируючі позиції в вирішенні глобальних кліматичних проблем. Прийняття таких документів, як Рамкова Конвенція ООН про зміну клімату, Кіотський протокол, Паризька кліматична угода, є важливими кроками щодо розвитку міжнародного співробітництва в галузі глобальної зміни клімату. Саме в цих угодах ООН акцентує увагу на зниження викидів діоксиду Карбону пропонуючи: зменшити або обмежити добування та використання викопного палива, підвищити ефективність використання енергії, розробити та впровадити енергозберігаючих технологій, зменшення шкідливих викидів шляхом впровадження альтернативних та відновлювальних джерел енергії, розробити та реалізувати заходи стосовно викидів транспорту.

Також слід відмітити, що дані документи не диктують країнам-учасникам обов'язкові схеми вирішення питань щодо викидів парникових газів. Кожна країна самостійно розробляє і застосовує такі схеми, які виходять з своїх внутрішніх природних, соціально-економічних умов та пріоритетів. ООН в даних угодах наголошує про необхідність враховувати, що кліматична політика здійснюється на різних рівнях – від місцевого до глобального, а отже, потребує нормативно-правового й організаційного забезпечення розв'язання проблем зміни клімату на всіх цих рівнях, що має перетворюватися на інструментарій прийняття колективних рішень, пошуку компромісів, які задовольняють усі сторони переговорів щодо кліматичних змін. Тому робота над складанням міжнародних договорів та угод буде продовжена і надалі.

Підсумувати все вище сказане можна словами з заяви Генерального секретаря ООН Антоніу Гутерреш заявив: «Якщо ми не почнемо діяти прямо зараз, нинішнє століття може виявитися останнім для людства».

Список використаних джерел та літератури:

1. Amnesty international URL: <https://www.amnesty.org.ua/zmina-klimatu/> (дата звернення: 29.09.2020).

2. Вікіпедія URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%B7%D1%8C%D0%BA%D0%B0_%D1%83%D0%B3%D0%BE%D0%B4%D0%B0_2015 (дата звернення: 09.09.2020).

3. Глобальний сайт ООН URL: https://www.un.org/en/climatechange/un-climatesummit2019.shtml?fbclid=IwAR1D3G_JMpbF4H_8BLKhiy4juaTnQ64e0MOYdAhBWaxiQqCauLFVuiPX7zM (дата звернення: 15.10.2020).

4. Зуй М.Ф., Зайцев В.М., Костенко Л.С. Хімічні аспекти глобального потепління: навчальний посібник. Київ: Київський університет, 2004. 32 с.

5. Кліматична дипломатія в ЄС: висновки та рекомендації для України. Аналітичний документ URL: <http://www.rac.org.ua/uploads/content/371/files/climate-diplomacy.pdf> (дата звернення: 12.10.2020).

6. Лук'янова Л. Б. Основи екології, методика екологізації фахових дисциплін: Навчально-методичний посібник для викладачів. 2-ге вид. , доп. Київ: ТОВ «ДСК – Центр». 210 с.

7. Мусійчук О.М. Україна і політика протидії зміні клімату: економічний аспект. Аналітична доповідь; за загальною редакцією. Київ: Заповіт, 2016. 208 с.

8. Рябець К. А. , Екологічне право України: навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 438 с.

9. Цель 13: Принятие срочных мер по борьбе с изменением климата и его последствиями URL: <http://www.un.org/sustainabledevelopment/ru/issues/planet/climate-change> (дата звернення: 10.10.2020).

10. Шевченко А.В. Проблема глобальної зміни клімату в контексті міжнародної безпеки. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2017. Випуск 130. С. 24-38

11. World resources institute URL: <https://www.wri.org/blog/2018/10/8-things-you-need-know-about-ipcc-15-c-report> (дата звернення: 15.10.2020).

Інна Михайлова

БУКОВІ ПРАЛІСИ КАРПАТ – ОБ'ЄКТ ВСЕСВІТНЬОЇ ПРИРОДНОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО

Бук європейський зустрічається тільки в Європі. Бук пережив останній льодовиковий період в невеликих сховищах в південній і південно-східній Європі і продовжував займати значну частину континенту. Це панування сформувалося за останні 4000 років, відносно короткий період. Це найважливіше дерево в північній помірній зоні Європи.

Сучасна присутність бука в лісових насадженнях свідчить про його величезну життєздатність, дивну здатність пристосовуватися до змінених умов, ілюструє унікальну конкурентну стратегію бука, яка в оптимальних природних умовах полягає в створенні монодомінантних насаджень. Кульмінацією цих зусиль є букові ліси.

Ключові слова: *всесвітня спадщина ЮНЕСКО, бук, букові праліси*

Праліси – недоторкані ділянки, які існують та розвиваються під впливом природи. Завдяки цьому вони мають високу життєздатність, стійкі проти несприятливих впливів, забезпечують надзвичайно важливі екосистемні послуги (регулювання клімату, очищення води, утримання вуглецю, збереження унікального біорізноманіття та виняткових естетичних, екоосвітніх цінностей тощо).

За ініціативою адміністрації Карпатського біосферного заповідника 28 червня 2007 року його букові праліси, у складі українсько-словацької номінації «Букові праліси Карпат», як єдиний природний об'єкт України, занесені до переліку об'єктів Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО.

28 червня 2011 року об'єкт розширений за рахунок німецьких кластерів давніх букових лісів, із присвоєнням йому нової назви: «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини».

2 липня 2017 року, на 41 засіданні Комітету Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, в польському місті Краків, на його базі сформовано трансєвропейський об'єкт Всесвітньої спадщини «Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи». У його складі представлено мало порушені лісові екосистеми 12 країн (Албанія, Австрія, Бельгія, Болгарія, Хорватія, Італія, Німеччина, Румунія, Словенія, Словаччина, Іспанія та Україна).

До складу української частини об'єкта входять ділянки Карпатського біосферного заповідника, природних заповідників «Горгани» та «Розточчя», національних природних парків «Ужанський», «Синевир», «Зачарований край» й «Подільські Товтри».

Площа ядрової зони об'єкта складає 91232,81 гектарів, серед яких 23% охороняються на території Карпатського біосферного заповідника.

Завдяки цьому Україна займає перше місце за площею об'єкта (26985,98 га). Друге належить Румунії (23982,77 га), а третє – Болгарії (10988,91 га).

Серед 77 ділянок в 12 країнах Європи, найбільшими за площею є масив Угольсько-Широколужанських пралісів Карпатського біосферного заповідника (11860 га).

Навколо усіх ділянок об'єкта створено буферну зону, загальною площею 254769,75 га. Загальна площа ядрової та буферної зон об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи» становить 346002,56 гектарів.

«Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи» – серійний об'єкт, який є визначним прикладом недоторканих комплексних лісів помірної зони і демонструє найбільш повні та довершені екологічні закономірності і процеси, що характерні для чистих лісостанів бука лісового в різних умовах навколишнього середовища.

Охоплює всі висотні пояси, від морського узбережжя до верхньої межі лісу, у багатьох еко-регіонах Європи, та містить безцінний генофонд бука та багатьох інших видів, які пов'язані та залежать від цих лісових оселищ (табл. 1) [1].

Таблиця 1.

Площа та буферна зона біорегіонів різних країн

Країна	Біорегіон	Площа (га)	Буферна зона (га)
Територія об'єкта (2011 р.)			
Словаччина	Карпатський	5766,4	13818,4
Україна	Карпатський	23512,5	34874,3
Німеччина	Балтійський, Субатлантично-Герцинський	4391,2	13709,6
Розширена територія об'єкта (2017 р.)			
Албанія	Мезійсько-Балканський	3390,96	11547,23
Австрія	Альпійський	7119,12	15788,31
Бельгія	Атлантичний	269,31	4650,86
Болгарія	Мезійсько-Балканський	10988,91	11720,85
Хорватія	Іллірійський	3320,88	10679,35
Італія	Центрально-Середземноморський	2127,32	11629,19
Румунія	Карпатський	23982,77	64476,66
Словенія	Іллірійський	794,74	76,71
Іспанія	Піренейсько-Іберійський	889,95	52622,64
Україна	Карпатський, Полонсько-Подільсько-Молдовський	5473,48	9252,35
Разом		91232,81	254769,75

Бук лісовий (*Fagus sylvatica*) поширений виключно в Європі. Якби не діяльність людини, букові ліси були б домінуючими серед ландшафтів центральної частини нашого континенту. Бук вижив у останню льодовикову добу в невеликих рефугіумах на півдні та південному сході Європи, а потім почав колонізувати великі площі континенту. Це домінування сформувалося за відносно короткий період – останні 4000 років.

Букові ліси представлені в широкому спектрі лісорослинних умов, є частиною різноманітних лісових угруповань і поширені від морського узбережжя північного заходу континенту до основних гірських систем Європи. Вони є природним оселищем для більш ніж 10000 видів тварин, рослин та грибів. Післяльодовикова колонізація ландшафту буком

відбувалася паралельно із заселенням території людиною та формуванням розвинутого суспільства. Тому не дивно, що бук став важливим елементом європейської культури. Низка слів, як, наприклад, англійське «book» (книга), пов'язані з назвою цього виду. Велика кількість слів у європейських мовах, включаючи назви регіонів та населених пунктів, також походять від слова «бук».

Об'єкт всесвітньої спадщини ЮНЕСКО «Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини» загальною площею 33670,1 га оточений потужним кільцем буферної зони (62402,3 га). Майже 70 % його території знаходиться в Україні, а саме на Закарпатті [2].

Транскордонний об'єкт «Древні та первісні букові ліси Карпат та інших регіонів Європи» займає площу 345838,62 га, з яких 92023,24 га – заповідне ядро, а 253815,38 га – буферна зона. Понад 25 відсотків території об'єкта розташовані в Україні.

Бук лісовий у Карпатах знаходиться поблизу північно-східної межі свого ареалу. Він домінує в лісових деревостанах; в цілому в Карпатах його частка становить близько 30%, а в Українських Карпатах – майже 40%. Завдяки цьому один із найбільших гірських регіонів України називається Буковина. Букові ліси охоплюють значний висотний діапазон – від 300 до 1550 м н. р. Вони представлені як чистими буковими, так і мішаними природними угрупованнями. Слід відмітити, що найбільші площі зайняті чистими буковими деревостанами.

Завдяки значному різноманіттю кліматичних, геологічних та геоморфологічних умов і ґрунтів, карпатським буковим лісам притаманне велике флористичне та фауністичне різноманіття. Лише в гірській частині Об'єкта нараховується близько 500 видів рослин, багато з яких є рідкісними чи ендемічними, або ж унікальними з інших причин.

Фауна Карпат характеризується присутністю типових європейських лісових видів, проте вона має свої особливості. Завдяки величезним непорушеним лісовим територіям, Карпати служать притулком для життєздатних популяцій таких великих ссавців, як ведмідь, рись та вовк.

Розглянемо окремі масиви букових пралісів транскордонного об'єкта.

1. Мараморош, Карпатський біосферний заповідник

Рік створення – 1990, площа складової частини Об'єкта – 2244 га, буферна зона – 6230 га, висота над рівнем моря: заповідник – 440-1937 м, складова частина Об'єкта – 600-1470 м. Вперше букові праліси Мармароського гірського масиву опинилися під спеціальною охороною у 1907 році.

Мараморош – єдина складова частина Об'єкта на метаморфічних породах, завдяки яким сформувався особливий ґрунтовий та рослинний покрив. Тут зростають високопродуктивні ялицево-букові праліси (понад 1000 м³/га). Ця ділянка безпосередньо межує з румунським природним парком «Гори Мараморощини», які разом утворюють єдину природну територію.

2. Кузій-Трибушани, Карпатський біосферний заповідник

Рік створення – 1990, площа складової частини Об'єкта – 1370 га, буферна зона – 3 163 га, висота над рівнем моря: заповідник – 340-1490 м, складова частина Об'єкта – 420-1087 м.

Ця складова частина Об'єкта характеризується відносно теплим кліматом. Дуб скельний та дуб звичайний, які входять до складу місцевих мішаних букових лісів, зростають на найбільшій висоті в межах Об'єкта – близько 1100 м н. р. м. Іншою особливістю є численні виходи вапняків, до яких приурочена унікальна кальцефільна флора з великою часткою рідкісних видів.

3. Чорногора, Карпатський біосферний заповідник

Рік створення – 1968, площа складової частини Об'єкта – 2477 га, буферна зона – 12925 га, висота над рівнем моря: заповідник – 600-2061 м, складова частина Об'єкта – 640-1550 м

Перший лісовий резерват у Чорногорі створений у 1912 році. На цій ділянці бук досягає найбільшої висоти в межах об'єкта – понад 1500 м н. р. м. Тут зустрічається норка європейська – вид, який зник на більшій частині свого природного ареалу.

4. Свидовець, Карпатський біосферний заповідник

Рік створення – 1997, площа складової частини Об'єкта – 3031 га, буферна зона – 5640 га, висота над рівнем моря: заповідник – 600-1881 м, складова частина Об'єкта – 720-1500 м.

Тут чисті букові праліси сягають висоти 1380 м над рівнем моря, представляючи таким чином найвищу межу поширення чистих букових лісів у межах Об'єкта. Особливістю фауни Свидівця є наявність усіх 10 видів дятлів, які характерні для широколистяних лісів Європи.

5. Уголька-Широкий Луг, Карпатський біосферний заповідник

Рік створення – 1968, площа складової частини Об'єкта – 11860 га, буферна зона – 3301 га, висота над рівнем моря: заповідник – 360-1501 м, складова частина Об'єкта – 400-1350 м.

Уголька-Широкий Луг – найбільший суцільний масив пралісів бука лісового в світі. Саме тут представлений повний спектр стадій розвитку та процесів, які характерні для букового пралісу. Значна частина кластера розташована на величезній суцільній вапняковій глибі з добре розвинутим карстом. Карстові печери служать притулком для численних ендемічних та рідкісних видів.

Частина карпатських об'єктів знаходиться в Ужанському національному природному парку на південному заході України та в національному парку «Полоніни» в Словаччині. Вони входять до унікального, одного з найбільших у Європі (площа 213211 га), природоохоронного транскордонного об'єкта – біосферного резервату «Східні Карпати», який включає також Бещадський національний парк (Польща).

6. Стужиця-Ужок, Ужанський національний природний парк

Рік створення – 1908, площа складової частини Об'єкта – 2532 га, буферна зона – 3615 га, висота над рівнем моря: парк – 208-1250 м, складова частина Об'єкта – 600-1221 м.

Стужиця-Ужок є найстарішим резерватом бука лісового (1908). Саме тут збереглося букове криволісся на площі понад 55 га. У межах цього кластера знаходиться мережа моніторингових ділянок, які були закладені професором А. Златніком у 1937 році. Ця територія безпосередньо межує з природоохоронними об'єктами Польщі та Словаччини.

7. Рожок, національний природний резерват «Рожок», національний парк «Полоніни»

Рік створення – 1965, площа складової частини Об'єкта – 67 га, буферна зона – 41 га, висота над рівнем моря: резерват – 440-789 м, складова частина Об'єкта – 440-789 м.

Маючи площу всього 67 га, ця частина національного парку «Полоніни» є найменшою складовою Об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО в Карпатах. Переважна більшість букових лісів тут росте на родючому суглинку та глиноземі, що зумовлює їх високу продуктивність (до 1000 м³/га).

8. Вігорлат, охоронна ландшафтна область «Вігорлат»

Рік створення – 1973, площа складової частини Об'єкта – 2587 га, буферна зона – 2413 га, висота над рівнем моря: область – 157-1076 м, складова частина Об'єкта – 571-1076 м

Букові ліси цієї території ростуть на ґрунтах вулканічного походження. Разом із іншими твердолистяними породами – явором та ясенем, бук утворює специфічні деревостани на кам'янистих розсипах. В центрі масиву розташоване озеро «Морське око».

9. Гавешова, національний природний резерват «Гавешова», національний парк «Полоніни»

Рік створення – 1964, площа складової частини Об'єкта – 171 га, буферна зона – 64 га, висота над рівнем моря: резерват – 442-741 м, складова частина Об'єкта – 442-741 м.

В цьому лісі зустрічаються найвищі в світі дерева бука лісового. Національний природний резерват «Гавешова» розташований на крайньому сході Словаччини в Буковських (Букових) горах. На родючому глиноземі бук сягає висоти 56 метрів. Завдяки сприятливим лісорослинним умовам він є домінуючим деревним видом в цьому регіоні. З інших видів дерев тут зустрічаються лише три: явір, ясен та в'яз.

10. Стужиця-Буковські Верхи, національний парк «Полоніни»

Рік створення – 1964, площа складової частини Об'єкта – 2950 га, буферна зона – 11300 га, висота над рівнем моря: парк – 260-1210 м, складова частина Об'єкта – 512-1210 м.

Ця ділянка пралісів характеризується значним перепадом висот (512 – 1210 м). Тут зростають двохсотлітні буки та трьохсотлітні ялиці й явори. Вже кілька років поспіль на цій території відмічаються зубр та лось.

Букові ліси, включені до списку Всесвітньої природної спадщини, унікальні тим, що вони утворюють ланцюг «островів» вихідного природного лісу, які представляють широкий спектр типів букових утворень в залежності від кліматичних, геологічних, геоморфологічних і ґрунтових умов [3]. Це

унікальний і рідкісний випадок з широким поданням прикладів мало уражених букових лісів по всій Європі, які грають ключову роль в розумінні історичного розвитку бука як деревної породи. Вони містять глобально важливий природний генетичний банк бука, а також ряд супутніх видів, що залежать від цих лісових місцезростань. Вони є природним притулком для більш ніж 10 000 видів тварин, рослин і грибів. Вони являють собою унікальну природну лабораторію світового значення з офіційно визнаним глобальним статусом в області дослідження і практичного використання знань і моделей регулювання кругообігу речовин, особливо води і вуглецю. Його уповільнення – це зброя проти надмірної експлуатації природних ресурсів, яка тягне за собою глобальні і регіональні зміни в природному середовищі у вигляді парникового ефекту, повеней чи, навпаки, посухи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Всесвітня природна спадщина ЮНЕСКО. Букові праліси і давні ліси карпат та інших регіонів Європи. URL: <http://cbr.nature.org.ua/whc/whc.htm>
2. Закарпатське обласне управління лісового та мисливського господарства. URL: <https://zakarpatis.gov.ua/na-zakarpattia-prypadaie-70-obiektiv-vsesvitn-oi-spadshchyny-yunesko-bukovi-pralisy-karpat-ta-davni-bukovi-lisy-nimechchyny/>
3. UNESCO Karpatské bukové pralesy. URL: <http://nppoloniny.sopsr.sk/unesco-karpatske-bukove-pralesy>

Сергій Чорний

**ДОГОВІР ПРО НЕРОЗПОВСЮДЖЕННЯ ЯДЕРНОЇ ЗБРОЇ (ДНЯЗ):
ОСНОВНІ ЕТАПИ УКЛАДЕННЯ**

Договір про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ) – багатосторонній міжнародний акт, розроблений Комітетом з роззброєння ООН з метою завадити розширенню кола держав, що мають ядерну зброю, забезпечити необхідний міжнародний контроль за виконанням державами узятих за умовами Договору зобов'язань щодо обмеження можливості виникнення збройного конфлікту із застосуванням такої зброї; створити широкі можливості для мирного використання атомної енергії.

Ключові слова: ООН, роззброєння, ядерна зброя, договір.

Договір був запропонований Ірландією та Фінляндією, і ці країни були першими, хто його підписав.

Договір схвалений Генеральною Асамблеєю ООН 12 червня 1968 і відкритий для підписання 1 липня 1968 року в Москві, Вашингтоні і Лондоні.

9 липня 1968 р. президент США Ліндон Джонсон вніс ДНЯЗ на ратифікацію Сенату США, але після вторгнення радянських військ до Чехословаччини в серпні того ж року Сенат відмовився ратифікувати будь-які угоди з Москвою. Лише на початку 1969 року новий президент США Річард Ніксон знову вніс документ на ратифікацію. Сенат схвалив його 13 березня 1969 року, а президент підписав законопроект про набуття ДНЯЗ чинності 24 листопада 1969 року. Того ж дня Президія Верховної Ради СРСР ратифікувала ДНЯЗ.

Набув чинності 5 березня 1970 р. після передання на зберігання ратифікаційних грамот державами-депозитаріями – СРСР (підписав у 1968 р.), США (1968), Велика Британія (1968), а також 40 іншими країнами.

Франція та Китай підписали Договір 1992 року.

Хоча спочатку Договір задумувався на термін дії 25 років, 11 травня 1995 понад 170 країн-учасниць погодилися продовжити дію Договору на невизначений термін без будь-яких додаткових умов.

Наразі учасниками Договору є майже всі незалежні держави світу (189 країн). Не є учасниками Договору Ізраїль, Індія, Пакистан та Північна Корея (КНДР). Останні три країни проводять відкриті випробування і заявляють про те, що мають ядерну зброю (Північна Корея спочатку приєдналася до Договору, але порушила його і 2003 року розірвала). Ізраїль проводить непрозору політику щодо своїх ядерних програм.

ДНЯЗ складається з преамбули та одинадцяти статей. Хоча в ньому не згадується концепція «основних принципів», проте Договір іноді інтерпретують як система трьох принципів, що мають прихований баланс:

1. нерозповсюдження ядерної зброї
2. роззброєння
3. право на мирне використання ядерних технологій.

Договір переглядається кожні 5 років на зустрічах, які називаються Оглядовими конференціями учасників Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Крім того, в роки між цими конференціями проходять сесії Підготовчого комітету.

Зазвичай, у Договорі вбачають три основні принципи: нерозповсюдження, роззброєння та мирне застосування. Така концепція ставиться під сумнів тими, хто переконаний у тому, що ДНЯЗ, як це випливає з його назви, головним чином стосується нерозповсюдження, і тими, хто хвилюється через те, що система «трьох принципів» означає, що всі три елементи однаково важливі.

Перший принцип нерозповсюдження.

За ДНЯЗ 5 країн були визнані такими, що мають ядерну зброю: Франція (підписала у 1992), Китай (1992), Радянський Союз (1968; Росія – як правонаступниця СРСР), Велика Британія (1968) та США (1968). Ці 5 держав також є постійними членами Ради Безпеки ООН. Ці держави погодилися не передавати «ядерну зброю чи інші ядерні вибухові

пристрої» та «ні в якій мірі не допомагати, підтримувати чи спонукати» неядерні держави щодо оволодіння ядерною зброєю (Стаття I).

Країни-учасники ДНЯЗ, які не мають ядерної зброї, погоджуються не «отримувати», «виробляти» чи «розробляти» ядерну зброю чи «шукати чи отримувати будь-яку допомогу у виробництві ядерної зброї» (Стаття II). Країни-учасники, що не мають ядерної зброї, також погоджуються прийняти гарантії МАГАТЕ (тобто міжнародний контроль) та підписати відповідну угоду з Міжнародним агентством з атомної енергії виключно з метою перевірки, що держава дотримується зобов'язань за ДНЯЗ «з тим, щоб не допустити переключення ядерної енергії з мирного застосування на виробництво ядерної зброї чи інших ядерних вибухових пристроїв» (Стаття III).

5 країн-учасниць, що мають ядерну зброю, дали зобов'язання не застосовувати свою ядерну зброю проти неядерних держав, окрім відповіді на ядерну атаку чи звичайну атаку в союзі з іншою ядерною державою. Але ці зобов'язання формально не були включені до Договору і точні формулювання час від часу варіювалися. Також, з 1959 по 1991 рр. США мали ядерні боєголовки, націлені на Північну Корею, яка на той час не мала ядерної зброї. Колишній міністр оборони Великої Британії Джеф Гун також цілком ясно підкреслював можливість застосування британської ядерної зброї у відповідь на необумовлений напад з боку держави, яка не визнає міжнародних норм. У січні 2006 президент Франції Жак Ширак наголосив, що терористична діяльність у Франції, організована іншою державою, може спонукати ядерну відплату, спрямовану на знищення силових центрів ворожої країни.

На Конференції 1995 року з перегляду і продовження ДНЯЗ також прийнято рішення щодо посилення процесу перегляду і прийняття набору «Принципів та завдань ядерного непоширення і роззброєння» для сприяння ефективному виконанню договору.

На конференції з перегляду ДНЯЗ, яка проходила у 24 квітня – 19 травня 2000 року в Нью-Йорку, був прийнятий комплексний і насичений заключний документ. Висновки в ньому відбивають неухильну підтримку і виконання принципів ДНЯЗ, суворе виконання його положень, посилені запобіжні механізми Міжнародної агенції з атомної енергії (МАГАТЕ) і подальші кроки до ядерного роззброєння.

Одним з найзначніших практичних досягнень конференції з перегляду стало ухвалення введення в дію Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань (ДЗЯВ) негайно по завершенні усіх ратифікаційних процедур. Країни – члени НАТО налаштовані на виконання усіх процедур підписання і ратифікації задля якомога скорішого вступу договору в силу.

На конференції з перегляду було також наголошено на важливості досягнення прогресу у підписанні Договору про заборону виробництва матеріалів, що розщеплюються, для ядерної зброї або інших ядерних вибухових пристроїв, та зроблений заклик до відновлення переговорів з цієї тематики в рамках Конференції з роззброєння.

Другий принцип роззброєння.

Преамбула ДНЯЗ містить текст, що підтверджує прагнення учасників договору полегшити міжнародне напруження та зміцнити міжнародну довіру, з метою створення у майбутньому умов для припинення виробництва ядерної зброї та погодження загального та повного роззброєння, яке, зокрема, ліквідує ядерну зброю та засоби для її запуску з арсеналів країн.

Формулювання 6-ї статті Договору досить неоднозначно накладає на учасників ДНЯЗ тільки невиразне зобов'язання рухатися у загальному напрямку ядерного та повного роззброєння: «Кожна з Сторін Договору зобов'язується в дусі доброї волі вести переговори про ефективні заходи із зупинення гонки озброєнь у найближчому майбутньому та ядерному роззброєнню, також про договір про загальне і повне роззброєння». Згідно з таким тлумаченням, Стаття VI не вимагає від сторін насправді укласти угоду з роззброєння. Скоріше, вона наказує їм «вести переговори у дусі доброї волі».

З іншого боку, деякі уряди, особливо тих країн, які не мають ядерної зброї та належать до Руху Неприєднання, інтерпретують 6-ту Статтю досить чітко. З їх точки зору, Стаття VI встановлює офіційні та специфічні зобов'язання ядерних країн-учасниць ДНЯЗ щодо роззброєння, та доводить, що ці країни не змогли виконати ці зобов'язання. Деякі урядові делегації на Конференції з Роззброєння представили свої пропозиції з повного та загального роззброєння, але з цих пропозицій не було укладено жодної угоди. Критики ядерних держав, визнаних ДНЯЗ, іноді стверджують, що провал роззброєння ядерних держав, особливо у добу після Холодної війни, роздратував деякі країни-учасники ДНЯЗ, що не мають ядерної зброї. Така невдача, додають критики, надає виправдання країнам, що не мають ядерної зброї, відмовитися від участі в Договорі та розробляти власну ядерну зброю.

Інші спостерігачі припускають, що зв'язок між поширенням та роззброєнням може також спрацювати в зворотному напрямку, наприклад, невдача у вирішенні погрози поширення ядерної зброї в Ірані та Північній Кореї завдасть шкоди перспективі роззброєння. Наразі жодна ядерна держава, на їх думку, буде серйозно обмірковувати знищення своєї останньої ядерної зброї, не маючи чіткої впевненості, що інші країни не оволодіють ядерною зброєю. Деякі спостерігачі навіть натякають, що навіть процес роззброєння наддержав – що призведе до знищення тисяч одиниць зброї та пускових установок – може зрештою зробити володіння ядерною зброєю привабливішим через зростання стратегічної цінності навіть невеликого арсеналу. Як застерігав у 2007 р. американський експерт з питань ДНЯЗ: «логічно було б подумати, що із зменшенням кількості ядерної зброї зросте „гранична корисність» її як засобу воєнної влади. Зрештою, коли буде досягнуто мету руху за роззброєння, стратегічне значення навіть однієї чи двох одиниць ядерної зброї буде величезним».

Третій принцип: мирне використання ядерної енергії.

Третій компонент дозволяє і погоджується на передачу ядерних технологій і матеріалів країнам ДНЯЗ, які підписали для розвитку цивільних

програм ядерної енергетики в цих країнах, до тих пір, доки вони можуть продемонструвати, що їхні ядерні програми не використовуються для розвитку ядерної зброї.

Оскільки далеко не всі з держав з програмами ядерної енергетики готові відмовитися від використання ядерної енергії, третьою опорою ДНЯЗ відповідно до статті IV передбачає інші держави з можливістю робити те ж саме, але в умовах, призначених, зробити розробку ядерної зброї дуже важкою.

Договір визнає невід'ємне право суверенних держав на використання ядерної енергії в мирних цілях, але обмежує це право на ДНЯЗ, які будуть здійснюватися «відповідно до статей I і II» (основні, які не є зобов'язаннями нерозповсюдження, які представляють собою «перший стовп» договору). У міру того, як комерційно популярний легкий водяний реактор атомної електростанції використовує уранове паливо, це означає, що держави повинні мати можливість або для збагачення урану, або для придбання його на міжнародному ринку. Мухаммед аль-Барадеї, а потім генеральний директор Міжнародного агентства з атомної енергії, назвав поширення можливостей збагачення і повторної обробки «ахіллесовою п'ятою» режиму ядерного нерозповсюдження. Станом на 2007 13 держав мають можливість збагачення урану.

Оскільки наявність матеріалу, здатного до поділу, вже давно вважається головною перешкодою на шляху зусиль щодо обмеження можливості для розвитку ядерної зброї країн, він був оголошений головним акцентом політики США в 2004 році, щоб запобігти подальшому поширенню по збагаченню урану і плутонію (також відомий як «ENR») технологій переробки. Країни, що володіють можливостями ENR, мають побоювання, про те, що, по суті, можливість використання цієї можливості для виробництва матеріалів, що розщеплюються для зброї використовуватиметься на вимогу, таким чином, даючи їм те, що було названо програма «віртуальної» ядерної зброї. Ступінь, в якій члени ДНЯЗ мають «право» на технологію ENR незважаючи на її потенційно серйозні наслідки поширення, таким чином, знаходиться на передньому краї політики і правових суперечок, що оточують змістом статті IV і його ставлення до статей I, II і III Договору.

Країни, що підписали договір як неядерні держави, і стверджують, що статус мають безперервний запис про нестворення ядерної зброї. Проте, Ірак був згаданий МАГАТЕ з каральними санкціями, прийнятими проти нього Радою Безпеки ООН за порушення своїх зобов'язань за ДНЯЗ гарантіями; Північна Корея ніколи не понесла відповідності відповідно до її підписання угоди про гарантії та ДНЯЗ було процитовано неодноразово за ці порушення, а потім вийшла з ДНЯЗ і випробування декількох ядерних пристроїв; Іран був знайдений в стані недотримання своїх зобов'язань по ДНЯЗ про гарантії в незвичайному рішенні, не на основі консенсусу, оскільки він «не вдалося в ряді випадків протягом тривалого періоду часу», щоб повідомити аспекти своєї програми зі збагачення урану, і Лівія

здійснювала таємну програму створення ядерної зброї, перш ніж відмовитися від його в грудні 2003 року.

У 1991 році Румунія повідомила про раніше незаявлену ядерну діяльність в колишньому режимі і МАГАТЕ повідомила про це недотриманням Раді Безпеки тільки для інформації. У деяких регіонах той факт, що всі сусіди перевіряються на відсутність ядерної зброї, зменшує будь-який тиск окремих держав, що могли б відчувати себе здатними будувати ядерну зброю самотужки, навіть якщо відомі сусіди, що мали мирні ядерні енергетичні програми, які могли б бути підозрілим. При цьому договір працює так, як він був задуманий.

У 2004 році Мухаммед аль-Барадеї заявив, що за деякими оцінками, від тридцяти п'яти до сорока держав потенційно могли створити ядерну зброю.

Головним підсумком Конференції 2000 року стало прийняття на основі консенсусу всеосяжного заключного документа, до якого входить в числі іншого «практичні кроки щодо забезпечення систематичних і послідовних зусиль» по здійсненню положень про роззброєння ДНЯЗ, зазвичай цей документ називають тринадцять кроків.

18 липня 2005 президент США Джордж Буш зустрівся з прем'єр-міністром Індії Манмохан Сінгхом і заявив, що він буде працювати, щоб змінити законодавство США і міжнародні правила, аби дозволити торгівлю в США цивільними ядерними технологіями з Індією. Деякі оглядачі, такі як британець Джордж Монбіота, стверджують, що ядерна угода між США і Індією, в поєднанні зі спробами США відмовити Іран від цивільних технологій виготовлення ядерного палива, може зруйнувати режим ДНЯЗ, в той час як інші стверджують, що такі кроки, швидше за все, приведе Індію, що не підписала ДНЯЗ, до більш пильної уваги міжнародної спільноти.

У першій половині 2010 року, він був твердо переконаний в тому, що Китай підписав громадянську ядерну угоду з Пакистаном, стверджуючи, що угода була «мирною».

Прихильники контролю над озброєннями розкритикували повідомлення про угоду між Китаєм та Пакистаном, як вони це робили після укладення американо-індійської угоди, стверджуючи, що обидві угоди порушують ДНЯЗ шляхом сприяння ядерних програм в державах, які не є учасниками ДНЯЗ. У деяких повідомленнях стверджувалося, що угода була стратегічним кроком з боку Китаю, щоб збалансувати вплив США в Південно-Східній Азії.

Згідно зі звітом, опублікованим Міністерством оборони США в 2001 році, Китай надав Пакистану ядерні матеріали та дав критичну технологічну допомогу в будівництві об'єктів для розробки ядерної зброї, порушуючи тим самим Договір про нерозповсюдження ядерної зброї, який згодом був підписаний Китаєм.

На сьомий оглядовій Конференції в травні 2005 року, були різкі відмінності між Сполученими Штатами, які хотіли конференцію, щоб зосередитися на нерозповсюдженні, особливо акцентуючи увагу на твердженнях щодо Ірану, і більшістю інших країн, які підкреслювали

відсутність серйозного ядерного роззброєння ядерних держав. Країни знову підтвердили свою позицію, наголошуючи на необхідності ядерного роззброєння.

Конференція з огляду 2010 року було проведено в травні 2010 року в Нью-Йорку, і був прийнятий підсумковий документ, який включав резюме по Конференції з перегляду Голови посла Лібрану Капактулану з Філіппін, і Плану дій, який був прийнятий на основі консенсусу. Конференція 2010 року в цілому вважається успішною, оскільки був досягнутий консенсус, в той час як попередня конференція з розгляду в 2005 році закінчилася в безладді, і тим фактом, що багато хто приписує прихильність президента США Барака Обами до області ядерного нерозповсюдження і роззброєння. Деякі з них попереджали, що цей успіх підняв нереалістично високі очікування, які можуть привести до провалу на наступній Конференції з розгляду дій в 2015 році

«Глобальний саміт з ядерної безпеки» відбувся 12-13 квітня 2010 року на найвищому рівні в Празі, і був спрямований на зміцнення Договору про нерозповсюдження ядерної зброї в поєднанні з ІБОР і Глобальною ініціативою щодо боротьби з ядерним тероризмом. В саміті взяли участь Сорок сім держав і три міжнародних організацій.

У великій програмній промові біля Бранденбурзьких воріт у Берліні 19 червня 2013 року президент Сполучених Штатів Барак Обама розповів про плани щодо подальшого скорочення числа боєголовок в ядерному арсеналі США. В тій же промові Обама підкреслив зусилля його адміністрації, щоб ізолювати будь-які можливості появи ядерної зброї з боку Ірану і Північної Кореї. Він також закликав до відновлення зусиль обох партій в Конгресі Сполучених Штатів щоб ратифікувати Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань і закликав країни укласти новий договір про припинення виробництва матеріалів, що розщеплюються, для ядерної зброї.

24 квітня 2014 року було оголошено про те, що народ Маршаллових островів подав позов в Гаазький суд проти Сполучених Штатів, колишнього Радянського Союзу, Великої Британії, Франції, Китаю, Індії, Пакистану, Північної Кореї і Ізраїлю, прагнучи аби положення про роззброєння ДНЯЗ виконувалось.

Список використаних джерел та літератури:

1. Мартинов А. Ю. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї та про приєднання до нього України // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. – Київ: Наук. думка, 2004. Т. 2 : Г – Д. С. 432. 518 с.
2. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року // Офіційна сторінка Верховної ради
3. Галака С. Негативні гарантії безпеки // Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т./Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. – Київ: Знання України, 2004. Т.2 812с.

4. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї 1968 // Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. Т. 2: Д–Й. 744 с.

5. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї // Універсальний словник-енциклопедія. 4-те вид. Київ: Тека, 2006.

*Марина Колісник,
Оксана Марунчак*

ООН ТА СУЧАСНІ ВИКЛИКИ І ЗАГРОЗИ МІЖНАРОДНІЙ СПІЛЬНОТІ ТА БЕЗПЕЦІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Стаття присвячена аналізу системи міжнародної безпеки у сучасному світі, визначенню нових викликів та загроз, які постають перед людством та принципів їх подолання.

***Ключеві слова:** ООН, система міжнародної безпеки, розширена система колективної безпеки, кооперативна безпека*

Наприкінці минулого сторіччя людство звільнилось від тиску ідеологічної, політичної та воєнної конфронтації часів холодної війни. Однак, сподівання початку 1990-х років на рішучий прорив до нової, більш безпечної системи світового устрою, поки не ствердились. На зміну загрозі тотального ядерного знищення цивілізації прийшли нові загрози і виклики, загострилися проблеми забезпечення безпеки, що зумовлені глобалізацією. Це тероризм і сепаратизм; національний, релігійний та інші форми екстремізму; торгівля наркотичними засобами і організована злочинність; регіональні конфлікти та загроза поширення зброї масового знищення; фінансово-економічні кризи; екологічні катастрофи і епідемії.

Всі ці проблеми існували й раніше, однак в епоху глобалізації, коли світ став більш взаємопов'язаним та взаємозалежним, вони швидкими темпами почали набувати універсального характеру, реально загрожуючи регіональній, а нерідко й міжнародній безпеці та стабільності, втручаючись у повсякденне життя мільярдів людей.

У наш час змінилися уявлення про зміст безпеки як у свідомості науковців, політиків, так і на побутовому рівні. Новий підхід до проблем безпеки передбачає і нове розуміння її комплексного характеру. Поняття «безпека» у найбільш загальному значенні характеризує конкретний стан і ступінь захищеності будь-якої держави та її спроможність протистояти змінам умов функціонування. Водночас під безпекою розуміють діяльність людей, суспільства, держави, світового співтовариства щодо виявлення, запобігання, послаблення, усунення та відвернення загрози, здатної

спричинити значні матеріальні та духовні збитки, негативно вплинути на подальший розвиток. Американські вчені К. Мадсек, А. Маслоу та інші розглядають потребу в безпеці як один з основних мотивів діяльності людей і світового співтовариства, причому існує тенденція до збільшення масштабів цієї діяльності [1].

Основою для успішної діяльності системи безпеки є реальне сприйняття та пізнання небезпек і загроз. Важливо об'єктивно систематизувати за мірою зрілості та мірою втрати, яку вони можуть завдати особистості, суспільству, світовому співтовариству.

Події двадцятого століття змінили багато уявлень про пріоритети міжнародної безпеки. Більшість дискусій на цю тему зараз розгорнулися навколо питання адаптації існуючих міжнародних структур безпеки до нових викликів та загроз сучасності та проблем встановлення нового світового порядку, який передбачає певний перегляд традиційних міжнародних норм і правил поведінки суверенних держав.

Усталені принципи, на яких протягом останніх майже 400 років (після Вестфальського мирного договору 1648 р.) будувалася система міжнародних відносин (державний суверенітет, недоторканість кордонів, невтручання у внутрішні справи країни тощо), у третьому тисячолітті змінюються на підтримку демократії та утвердження прав особистості у будь-якій країні чи регіоні світу. Ці морально-правові імперативи перетворюються на лейтмотив діяльності провідних воєнних потуг світу. Головна мета - адаптація навколишнього простору безпеки до «правил гри» західних демократій. Морально-етичні критерії дій стають визначальними показниками оцінки політики тієї чи іншої країни [2].

У сучасних теоріях популярною є концепція «розширеної» системи колективної безпеки, логічним завершенням якої є комплекс заходів для оборони від зовнішньої агресії, тобто колективна оборона включається в поняття «колективна безпека». Це знайшло своє відображення у сучасних міжнародних офіційних документах. Наприклад, згідно з документами Європейського Союзу його політика безпеки й оборони реалізується у рамках Спільної європейської зовнішньої політики та політики безпеки. Отже, виходячи з цих міркувань, можна вести мову про те, що сучасна колективна безпека з оборонним компонентом (колективною обороною) є «жорсткою». Таким чином, на наш погляд, на сьогодні ЄС рухається від «м'якої» до «жорсткої» моделі системи колективної безпеки, тобто умовно належить до організацій колективної оборони.

Система колективної оборони поєднує держави певного регіону і спрямована проти зовнішнього ворога (поза межами даного регіону). Історично система колективної оборони сформувалася після Другої світової війни як результат протистояння СРСР і США, НАТО й ОВД. Основною умовою її існування була наявність ворога (чи принаймні чітке уявлення про те, хто цим ворогом є). Сам факт наявності могутньої оборони служив елементом постійного стримування устремлінь противника. Вибіркове нарощування сил на можливих ТВД допомагало здійснювати шантаж

противника. Подібні схеми й елементи були характерні і для НАТО, і для ОВД [3].

На думку багатьох дослідників, Статут ООН, поклавши на членів світового співтовариства обов'язок «забезпечити прийняттям принципів і встановленням методів того, щоб збройні сили застосовувалися не інакше, як у спільних інтересах»; закріпив так званий принцип централізованого використання збройних сил. Лише як виняток із нього було передбачено право держав на індивідуальну і колективну самооборону. Однак у політичній дійсності повоєнного періоду саме виняток зі статутного принципу і став правилом, а сам принцип – винятком. Саме право на колективну самооборону послужило підставою для створення протилежних один одному військово-політичних блоків НАТО й ОВД. Отже, ідеологічно-політична конфронтація Сходу і Заходу в період після Другої світової війни блокувала реальне здійснення, що передбачають створення дієвих збройних сил ООН і вжиття заходів, що могли б наділити органи колективної безпеки (насамперед Раду Безпеки ООН) реальними засобами впливу на світове співтовариство й окремі держави. Тому, звичайно, система колективної безпеки, встановлена Статутом ООН, набула достатньої ефективності.

Внаслідок цього мир і безпека у світі фактично забезпечувалися наявністю у двох протилежних сторін зброї масового знищення, які все ж у локальних конфліктах залагоджували міжнародні суперечки із застосуванням своїх збройних сил без санкції на те РБ ООН, пояснюючи це захистом своїх національних інтересів. Незважаючи на це, ООН як глобальна міжнародна організація з підтримання миру і безпеки відіграла і продовжує відігравати неабияку роль у світі, оскільки ООН є найбільш представницькою міжнародною організацією, завдяки якій країни можуть виносити на розгляд світової спільноти, наприклад, проблеми своєї національної безпеки; шукати в неї захисту від силових дій великих держав [4].

В умовах виникнення локальних конфліктів, існування єдиної наддержави та помітного процесу формування нових геополітичних центрів, рівних за своїми потенціалами з США, явно проявляється тенденція до створення нової системи глобальної безпеки через формування та зміцнення регіональних систем колективної безпеки, під «дах» однієї з яких – європейської, прагне потрапити Україна. На це її надихає досвід країн – членів ЄС, які наполегливо та цілеспрямовано створюють систему європейської безпеки у нових геополітичних умовах, раціонально обравши шлях до безпеки через інтеграцію.

Проте, слід зазначити, що існуючі глобальні та регіональні системи безпеки в останні десять років виявилися нездатними ефективно реагувати на новий спектр загроз воєнного характеру. Саме слабка ефективність традиційних структур безпеки, головним завданням яких було упередження широкомасштабного збройного нападу ззовні, спричинили перегляд підходів до проблем гарантування безпеки на законодавчому, так і на інституційному рівнях. Поява нових концепцій безпеки, нових стратегій та доктрин, воєнна реформа національних збройних сил майже у всіх провідних країнах світу та

процеси адаптації ООН, НАТО, ОБСЄ до нових викликів третього тисячоліття – яскраве тому підтвердження [5].

Принципова риса даного періоду полягає в тому, що на зміну глобальної загрози прийшла маса потенційних загроз: меншого масштабу, але при цьому досить актуальних проблем міжнародних відносин. За таких умов створення ефективної системи міжнародної безпеки вимагає об'єктивної, безпомилкової оцінки можливих внутрішніх і зовнішніх, воєнних та невоєнних загроз. Серед невоєнних загроз найбільш небезпеку для європейських країн (в тому числі країн Центрально-Східної Європи) можуть являти: розвиток економічної кризи в країнах, які входили до складу СРСР, також у східноєвропейських державах; зростання безробіття; екологічні негаразди, пов'язані з порушенням природного середовища у великих районах як на заході, так і на сході Європи; поширення нових видів наркотичних засобів; поширення нових видів захворювань, які важко піддаються лікуванню (СНІД, атипова пневмонія тощо); демографічний спад; неконтрольована міграція з країн «третього світу» [6].

Тільки на підставі глибокого аналізу й точного передбачення реальних воєнних загроз можна запобігти випадковості, правильно розрахувати й розподілити потенційні ресурси держав, організувати надійну оборону Європейського співтовариства з мінімальними збитками для економіки й екології. При створенні нової системи безпеки у Європі (в тому числі у Центрально-Східній Європі) варто також брати до уваги стан сусідніх з Європою регіонів, характер воєнних та невоєнних загроз, здатних дестабілізувати мир. У цілому оцінка характеру можливих загроз, передусім воєнних, повинна спиратися на такі висновки: по-перше, зростає небезпека внутрішньодержавних конфліктів; по-друге, міждержавні війни на європейському континенті у майбутньому малоімовірні. Загалом традиційними джерелами воєнної небезпеки є прагнення до гегемонії, перевага в стратегічних та ядерних озброєннях, експансіонізм, який притаманний окремим державам. З'явилися й нові виклики та загрози стабільності та сталому соціально-економічному розвитку в суспільстві. На рівень безпеки на сучасному етапі світового суспільно-економічного розвитку впливають такі світові загрози як тенденція до зростання кількості локальних конфліктів, розширення міжнародного тероризму, для якого не існує кордонів, формування могутніх незаконних збройних формувань, розкрадання ядерних матеріалів і поширення ядерних технологій, наявність стратегічних озброєнь в агресивних сил. Також глобалізуються процеси організованої злочинності і розповсюдження етнічних конфліктів.

Складність розв'язання вище перелічених загроз має наслідком те, що сучасна система міжнародної безпеки будується на принципах: загального характеру і однакового рівня безпеки для всіх країн, незалежно від їхньої ролі на світовій арені; міжнародного співробітництва у вирішенні проблеми безпеки та колективності дій щодо усунення агресії; недостатності тільки силових засобів підтримання миру; високий ступінь довіри в міжнародних

стосунках, відкритість і щирість у міжнародній політиці, системний характер побудови безпеки [7].

Зміна епох всесвітнього розвитку, об'єктивна необхідність переходу до нової міжнародної політики веде до зміни структури міжнародної безпеки, тому поділ сукупності країн на замкнені військово-політичні блоки, військові коаліції, розподіл сфер впливу, балансування на грані війни і миру, рівновага озброєнь на якомога високому рівні вважається сьогодні залишком старої системи безпеки чи «старим етапом» світового порядку.

На початку ХХІ століття найбільш відповідною для вирішення завдань, що стоять перед сучасним світовим співтовариством, є концепція кооперативної безпеки. Кооперативна безпека є стратегічним принципом, спрямованим на досягнення мети шляхом угод, а не примусу.

Аналізуючи запропоновану концепцію безпеки на базі співробітництва, на наш погляд, можна зробити декілька висновків: по-перше, теоретичне обґрунтування і розробка концепції міжнародної безпеки саме через співробітництво стали можливими лише після закінчення ідеологічної конфронтації Сходу та Заходу; по-друге, даній системі безпеки властиві такі основні характеристики: 1) призначена для запобігання війнам; 2) не спрямовується проти конкретної держави або групи держав; 3) можлива при усвідомленні її учасниками спільного майбутнього; 4) основним методом є контроль над озброєнням і роззброєнням, формування системи взаємозалежних і взаємодіючих міжнародних режимів безпеки; 5) має високий ступінь інституалізації контактів, хоч наявність інститутів не обов'язкова; 6) сприяє виробленню спільних норм та ідентичності; 7) конкретна ідеологія не є необхідною умовою для створення або розвитку кооперативної системи, але вона розширює коло можливостей для всіх учасників системи; по-третє, система колективної безпеки за часів холодної війни і кооперативна безпека мають низку певних відмінностей [9].

Отже, нова глобальна система безпеки формується шляхом переговорів й угод про загальні цілі, норми інститутів, принципів і механізмів врегулювання гострих конфліктів. Система спільної кооперативної безпеки базується на відкритості, довірі, транспарентності і передбачуваності; на співробітництві і гарантіях, на зайнятості [10]. Названі елементи вже знайшли своє відображення в діяльності існуючих структур безпеки (головним чином ООН): в межах організацій з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЕ), а також НАТО; у програмному асоціюванні партнерства з країнами Центральної і Східної Європи в рамках Східноєвропейського союзу (СЕС), у діяльності Європейського союзу (ЄС), а також ряді інших міжнародних організацій. Тому дедалі більше країн світу прагнуть реалізувати захист власної безпеки не самотійно, а в коаліції чи союзі з іншими державами, оскільки не можуть самотійно гарантувати собі гідний рівень безпеки [11].

На сьогоднішній час на зміну домінанті глобальної загрози прийшла маса потенційних загроз меншого масштабу, але при цьому досить серйозних за своїми наслідками для міжнародного миру й стабільності, таких, що

зачіпають інтереси багатьох держав. До них можна віднести: прагнення до гегемонії, перевага в стратегічних ядерних озброєннях, експансіонізм, міжнародні конфлікти різного рівня; міжнародний тероризм, глобалізовану організовану злочинність; контрабанда зброї, наркотиків тощо. Тому через таку велику кількість небезпек запорукою ефективності системи міжнародної безпеки стає досягнення згоди між усіма народами. Зважаючи на складність і багатоаспектність міжнародної безпеки, вона уже не може розглядатися як явище, що стосується лише одного суб'єкта міжнародних відносин, а як концепція усієї міжнародної системи.

На підставі наведеного слід констатувати, що за останні роки світ в цілому, так і національні держави, зіткнулись з низкою нових викликів, які створюють загрозу безпеці та благополуччю громадян. Водночас система міжнародного права продемонструвала свою слабкість перед обличчям цих викликів. Вона повільно й далеко не завжди адекватно реагує на них, як наслідок, створюючи серйозні проблеми світовому розвитку та безпеці.

В цих умовах національні держави постали провідною структурою в пошуках адекватних відповідей на нові виклики, яка водночас пропонує інституційні варіанти втілення в життя різноманітних ініціатив подальшого соціально-економічного розвитку людства. Зважаючи на зміни і тенденції подальшого розвитку міжнародно-правової системи, світова спільнота потребує переосмислення ролі сучасної держави як суб'єкта міжнародного права.

В сучасному світовому глобалізаційному процесі стає очевидною потреба вдосконалення механізмів міжнародного правового регулювання, які дозволять своєчасно й ефективно відповідати на виклики та загрози. При цьому система міжнародного права потребує вдосконалення та динаміки, щоб вона набула здатності своєчасно ідентифікувати загрози і виклики, створювати ефективні правові та інституційні засоби їхньої протидії.

Сьогодні як ніколи підвищується роль ООН, як загальноновизнаного координаційного центру, який здатний й надалі гарантувати, щоб зусилля в боротьбі з новими загрозами і викликами ґрунтувались на міцній основі міжнародного права. Водночас ООН, з її унікальною легітимністю, універсальністю та досвідом, на шляху пошуку ефективних рішень проблем міжнародної безпеки, повинна поєднати зусилля світової спільноти в перспективному напрямку створення глобальної системи протидії сучасним загрозам та викликам. Її завдання полягатиме у вирішенні реальних проблем в сфері безпеки та відповідатиме життєвим інтересам кожної держави, забезпечення міжнародної стабільності та стійкий розвиток на довготривалу перспективу. Адже від того, який шлях забезпечення своєї безпеки обере світова спільнота в умовах глобалізації, буде залежати життя людства в наступні десятиліття.

Список використаних джерел та літератури:

1. Николаева Э. Н. Международно-правовые проблемы международных неправительственных организаций. Москва, 2009.

2. Абашидзе А. Х., Урсин Д. А. Неправительственные организации: международно-правовые аспекты. Москва, 2008
3. Бирюков П. Н. Международное право. Москва, 2009. Гл. IX. с. 97-98.
4. Николаева Э. Н. Международно-правовые проблемы международных неправительственных организаций. Москва, 2009
5. Абашидзе А. Х., Урсин Д. А. Неправительственные организации: международно-правовые аспекты. Москва, 2008
6. Бирюков П.Н. Международное право. Москва, 2009. Гл. IX. с. 97-98.
7. Николаева Э.Н. Международно-правовые проблемы международных неправительственных организаций. Москва, 2009
8. Бирюков П.Н. Международное право. Москва, 2009. Гл. IX. с. 97-98.
9. Глобальные проблемы мира: в рамках ООН / Под общ. ред. проф. А.И. Микульшина. Москва, 2009
10. Гудби Дж., Бувальда П., Тренин Д. Стратегия стабильного мира. Навстречу Евроатлантическому сообществу безопасности. Москва: Международные отношения, 2003. 208 с.

НАШІ АВТОРИ

Бачинська Олена Миколаївна, кандидат економічних наук, викладач Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу

Борецька Софія Анатоліївна, студентка історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Боровисюк Таїса Василівна, викладач-методист, викладач Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу

Воронюк Людмила Алімівна, вчитель суспільних дисциплін спеціалізованої ЗОШ №5 з поглибленим вивченням інформатики, член Національної спілки краєзнавців України

Гапоненко Геннадій Миколайович, кандидат педагогічних наук, інженер, співробітник військової частини А2641 (м. Кам'янець-Подільський)

Гапоненко Наталія Пилипівна, викладач Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу

Гуменюк Інна Миколаївна, викладач Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу

Гуменюк Ірина Леонтіївна, кандидат економічних наук, заступник директора з наукової, інноваційної та міжнародної діяльності Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу

Динич Альона Юріївна, викладач Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу

Дудченко Володимир Степанович, кандидат філософських наук, доцент, викладач Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу

Загалевиц Валентина Леонідівна, викладач Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу

Іванюк Інна Володимирівна, кандидат педагогічних наук, директор «Загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів - правового ліцею №2», м. Тернопіль

Колісник Марина Ігорівна, викладач Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу

Комарніцька Людмила Миколаївна, кандидат філологічних наук, в.о. завідувача кафедри інформаційної діяльності, документознавства і фундаментальних дисциплін Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу

Комарніцький Олександр Борисович, доктор історичних наук, професор кафедри історії України Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, голова Кам'янець-Подільської міської організації НСКУ, академік НАНВО України

Коркушко Олег Никодимович, кандидат економічних наук, доцент, в.о. завідувача кафедри обліку і оподаткування Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу

Кучеров Геннадій Геннадійович, кандидат історичних наук, доцент, викладач Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу

Мак Наталія Юріївна, студентка історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Марунчак Оксана Василівна, викладач Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу.

Михайлова Інна Анатоліївна, викладач вищої категорії Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу

Нестеренко Валерій Анатолійович, кандидат історичних наук, доцент кафедри теоретико-правових дисциплін і соціально-гуманітарних дисциплін Подільського державного аграрно-технічного університету

Павлевич Неля Михайлівна, вчитель історії Кам'янець-Подільської ЗОШ №6

Павловська Тетяна Юріївна, викладач Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу

Пагор Валентин Віталійович, кандидат історичних наук, науковий співробітник НІАЗ «Кам'янець»

Палилюлько Оксана Михайлівна, кандидат історичних наук, в.о. завідувача кафедри соціальної роботи та психології Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу

Покалюк Вадим Вікторович, кандидат історичних наук, викладач коледжу Подільського державного аграрно-технічного університету

Складанівський Олег Леонідович, викладач Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу

Скрипник Анатолій Юрійович, доктор історичних наук, доцент, викладач Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу

Старик Оксана Вікторівна, викладач Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу

Сторожук Наталія Романівна, викладач Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу

Фаїн Альбіна Володимирівна, викладач-методист, викладач Подільського спеціального навчально-реабілітаційного соціально-економічного коледжу

Чорний Сергій Віталійович, студент історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Наукове видання

РОЛЬ ООН У СУЧАСНОМУ СВІТІ

*матеріали наукового симпозиуму, присвяченого 75-річчю від дня
заснування Організації Об'єднаних Націй*

м. Кам'янець-Подільський, 22 жовтня 2020 р.

Підписано до друку 27.11.2020 р.

Формат 60x84/16.

Гарнітура SchoolBook.

Папір офсетний. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 8,62.

Тираж 100 прим.

Віддруковано ТОВ «Друкарня «Рута
(свід. Серія ДК №4060 від 29.04.2011 р.).
м. Кам'янець-Подільський, вул. Руслана Коношенка. 1.
Тел. (03849) 42250, E mail: drukruta@ukr.net.